

Capcelea Valeriu

**TRADIȚIA – ESENȚA, LOCUL ȘI ROLUL EI ÎN
EXISTENȚA SOCIALĂ**

Bălți – 2011

C U P R I N S

C A P I T O L U L I. PROBLEMELE METODOLOGICE ȘI TEORETICE ALE INVESTIGĂRII TRADIȚIEI. CONSIDERAȚII GENERALE

1.1 Categoria *tradiție*, esența, forma și conținutul tradiției

1.2 Locul și rolul obiceiului în existența socială

1.3 Sfera acțiunii și conținutul tradiției: interacțiunea dintre tradiție, obicei, sărbătoare și ritual

C A P I T O L U L II. ESENȚA, CONȚINUTUL, STRUCTURA ȘI SPECIFICUL TRADIȚIILOR NAȚIONALE

2.1 Tradițiile naționale – fenomen social specific

2.2. Structura tradițiilor naționale

2.3 Raportul dintre tradițiile naționale și cele religioase

C A P I T O L U L III. FUNCȚIILE SOCIALE ALE TRADIȚIILOR

3.1 Funcția reglementatoare a tradițiilor

3.2 Funcția de recepție-translare a experienței sociale

3.3 Funcția educativă a tradițiilor

3.4 Funcția informativă tradițiilor

3.5 Funcția integrativă a tradițiilor

3.6 Disfuncțiile tradițiilor

C A P I T O L U L IV. TRADIȚIILE DE FAMILIE - MIJLOC EFICIENT DE ASIGURARE A FUNCȚIONALITĂȚII SOCIETĂȚII

4.1 Locul și rolul tradițiilor în socializarea individului

4.2 Tradiția dragostei de Patrie și a apărării ei

4.3 Locul și rolul sărbătorilor de familie în socializarea individului

4.3.1 Nașterea copilului

4.3.2 Nunta

C A P I T O L U L V . TRADIȚIILE CALENDARISTICE ȘI VALENȚELE LOR INSTRUCTIVE

5.1 Tradițiile, obiceiurile și sărbătorile de iarnă

5.2. Sărbătorile și tradițiile de primăvară

5.3 Tradițiile, obiceiurile și sărbătorile de vară

5.4 Sărbătorile și tradițiile de toamnă

C A P I T O L U L VI. TRADIȚIILE DE MUNCĂ ȘI DE ODIHNĂ ȘI SEMNIFICAȚIILE LOR FORMATIVE

6.1 Claca și șezătoarea

6.2 Tradiția săpării fântâinii și sărbătoririi izvoarelor și fântânilor

6.3 Tradițiile Jocului și Norei Satului

6.4 Locul și rolul ritualurilor de muncă în devenirea civică a tineretului

C A P I T O L U L VII. DRAMATURGIA POPULARĂ ȘI VALORILE EI EDUCAȚIONALE

7.1 Malanca

7.2 Căluțul

7.3 Capra

7.4 Teatrul popular cu tematică haiducească

ÎNCHEIERE

A D E N D Ă

I N D I C E T E M A T I C

I N D I C E D E N U M E

A N N O T A T I O N

BIBLIOGRAFIE

TABLEDES MATERIES

CHAPITRE I. LES PROBLEMES METHODOLOGIQUES ET THEORIQUES DE LA RECHERCHE DES TRADITIONS. CONSIDERATIONS GENERALES

1.1 La catégorie *tradition*, l'essence, la forme et le contenu de la tradition

1.2 La place et le rôle des moeurs dans l'existence sociale

1.3 Portée de l'action et le contenu de la tradition: l'interactionentre la tradition, la coutume, la fête et du rituel

CHAPITRE II. ESSENCE, CONTENU, STRUCTURE ET SPECIFIQUE DES TRADITIONS NATIONALES

2.1 Traditions nationales - phénomène social spécifique

2.2. Structure des traditions nationales

2.3 Lien entre les traditions nationales et religieuses

CHAPITRE III. FONCTIONS SOCIALES DES TRADITIONS

3.1 Fonction réglementé destraditions

3.2 Fonction de réception- traduction de l' expérience sociale

3.3 Fonction éducative destraditions

3.4 Fonction informative des traditions

3.5 Fonction intégrative destraditions

3.6 Disfonctions destraditions

CHAPITRE IV. TRADITIONS DE LA FAMILLE –

MOYEN EFFICACE D' ASSURANCE DE FONCTIONNALITE DE LA SOCIETE

4.1 La place et le rôle des traditions dans la socialisation de l'individu

4.2 La tradition de l'amour envers la Patrie et sa défense

4.3 La place et le rôle des fetes defamille dans la socialisation de l'individu

4.3.1 Naissance de l'enfant

4.3.2 Mariage

CHAPITRE V. TRADITIONS ET LEURS VALENCES INSTRUCTIVES

5.1 Traditions, coutumes et fetes d'hiver

5.2. Fetes et traditions de printemps

5.3 Traditions, coutumes et fetes d'été

5.4 Fetes ettraditionsd'automne

CHAPITRE VI. TRADITIONS DE TRAVAIL ET DE

REPOS ET L'IMPORTANCE DE LEUR FORMATION

6.1 Corvée et veillée

6.2 Tradition etforage de puits et des sources

6.3 Traditions du Jeu du Village

6.4 Place et rôle des rituels de devenir une œuvrecivique de jeunesse

CHAPITRE VII. DRAMATURGIE POPULAIRE ET SES VALEURS DE L'ÉDUCATION

7.1 Malanca

7.2 Cheval

7.3 Chèvre

7.4 Théâtre populaire au thème proscrit

CONCLUSION

AGENDA

INDEX THEMATIQUE

INDEX DES NOMS

ANNOTATION

BIBLIOGRAPHIE

În monografie sunt abordate problemele metodologice, axiologice și gnoseologice legate de investigarea tradițiilor, aspectul lor social, emoțional și psihologic, natura lor sistemică, valențele lor nomologice și educaționale care pot și trebuie utilizate în societatea contemporană pentru a rezolva problemele stringente ale dezvoltării umanității în condițiile când valorile tradiționale sînt profund zdruncinate și, posibil, alterate iremediabil. Este efectuată o abordare filozofică și un studiu interdisciplinar al tradițiilor, o viziune panoramic și globală a esenței și naturii lor universale, a locului și rolului lor în societatea contemporană. Lucrarea în cauză își propune să releve rolul și locul tradițiilor în asigurarea continuității în dezvoltarea generațiilor umane, ca să revenim la fundamentele firești ale existenței umane. Sunt elucidate funcțiile și valențele educaționale ale tradițiilor naționale ale poporului român: calendaristice, de familie și de muncă, specificul și valențele educative ale dramaturgiei populare.

Lucrarea este destinată filozofilor, eticienilor, etnografilor, folcloriștilor, pedagogilor, studenților. Ea prezintă interes și poate fi utilă pentru un cerc larg de cititori, mai ales pentru părinți și în special pentru cei care se interesează de tradițiile noastre naționale.

INTRODUCERE

Existența tradițiilor în societate este obiectiv necesară, întrucât nici o societate nu se poate lipsi de ele. Este de neînchipuit o societate fără norme de comportament, mai ales în acest timp al tranzițiilor care se înscrie în procesele mai ample de diferențiere și integrare care au loc în viața și în cunoașterea socială de la sfârșitul sec. XX și începutul sec. XXI. În existența socială, omenirea își modifică modurile de organizare a vieții, rămânând însă o mare parte din ea legată de tradiții ancestrale care, se pare, dacă ar fi lichidate ar sărăci-o și mai mult.

Prin urmare timpul în care trăim ne obligă să revenim la fundamentele tradiționale ale existenței omenirii pe care le-am pierdut în această perioadă de criză profundă pe care o traversează civilizația pentru a rezolva problemele începând de la cele ce țin de guvernanta globală sau ocrotirea mediului înconjurător și pînă la cele vizînd comportamentul față de semeni.

Totodată, perioada de tranziție prin care trece Republica Moldova a devenit o sursă puternică de schimbare și dezorientare normativă, de răsturnare a vechii „ordini sociale”, care nu poate să nu afecteze în mod profund semnificațiile contextului normativ, împiedicînd, o îndelungată perioadă de timp, pe indivizi să se orienteze în acțiunile și conduitele lor după repere certe. Starea de anomie duce la suspendarea temporară a funcționalității vechilor reglementări și pune în evidență tendințele antinormative, de negare a oricărui gen de normativitate în favoarea unei acțiuni care nu mai cunoaște limite și pentru care orice normare este o constrîngere. Din această cauză, în prezent, ca niciodată, o mare semnificație în viața noastră trebuie să o aibă tradițiile, obiceiurile și sărbătorile. Potențialul lor e colosal, dacă e utilizat și orientat spre fîgașul constructiv - al dragostei față de patrie și neam. Sub influența tradițiilor se pot cristaliza facultățile civice ale individului, ele contribuind și la cultivarea calităților morale, umane ale personalității.

Situația în cauză e determinată de faptul că în sec. al XXI-lea în domeniul culturii în general, și în viața spirituală a societății, în special, au loc progrese mărețe ce duc spre ruina valorilor culturale acumulate de secole, spre uitarea izvoarelor ce au favorizat nașterea acestor valori. Dacă acest proces se înfăptuiește în mod conștient, cum a avut loc în istoria poporului nostru timp aproape jumătate de secol, e cu mult mai dureros. În acești ani de restriște pentru noi, ne-a fost impusă mentalitatea potrivit căreia trebuia să gîndim și să acționăm în perspectivă, să ne orientăm în mod unilateral spre viitor în detrimentul tradițiilor naționale, spre novații în defavoarea memoriei istorice a neamului românesc.

În aceste condiții s-a demonstrat că fără un echipament spiritual, fără un sistem de credințe și tradiții care să le orienteze experiența, societățile se pot dezintegra. Tradițiile și credințele asigură supraviețuirea și funcționalitatea grupului uman, ceea ce este o condiție necesară de supraviețuire a individului. Trebuie să ținem cont de faptul că numai în cadrul unei tradiții se poate constitui și are sens novația, în afara ei, creația ar fi de neconceput, istoria s-ar frînge și umanitatea nu s-ar putea constitui.

Iată de ce am considerat oportună lucrarea în cauza ce are menirea de a scoate din anonimat aceste comori strămoșești în scopul de a le utiliza la socializarea individului, la asigurarea procesului continuității generațiilor în spațiul nostru etnic care este astăzi într-un mare pericol.

C A P I T O L U L I

PROBLEMELE METODOLOGICE ȘI TEORETICE ALE STUDIERII TRADIȚIILOR.

CONSIDERAȚII GENERALE

1.1 Categoria *tradiție*, esența, forma și conținutul tradiției

Dacă oamenii ar avea posibilitatea de a introduce în mod arbitrar noi reglementări sociale, atunci, posibil, ar putea propune ceva mai performant decât tradițiile, obiceiurile, normele și regulile care există în societate. Însă oamenii nu sunt în stare să compromită sau să schimbe tradițiile, obiceiurile și normele în mod arbitrar. Este evident, adeseori, că tradițiile și normele existente sunt imperfecte, dar acest lucru este mai bine decât lipsa lor în general. Dacă vom lua tradițiile și obiceiurile care s-au decantat în mod istoric sau normele coordonatoare, în toate cazurile ele nu vor fi atât de stricte și determinate.

În această ordine de idei, celebrul filozof și economist austriac, Fr. Hayek¹, laureat al Premiului Nobel, susține că omul, în principiu, nu este capabil de a cunoaște în mod integral toate consecințele unor sau altor acțiuni și, din această cauză, el își alege anumite reguli de care trebuie să se conducă în acțiunile sale. Desigur, dacă omul ar fi în stare să înțeleagă care tradiție sau regulă este bună, atunci el, cu același succes, ar putea să se edifice la fel și față de acțiunile sale. Concomitent, tradițiile, obiceiurile sau regulile pot fi acceptate în calitate de călăuză suficientă în acțiune, ținându-se cont de faptul că cheltuielile, însoțite de adoptarea deciziei la fiecare acțiune concretă, să asigure utilul. Însă argumentul lui Fr. Hayek se bazează, probabil, pe supoziția că omul nu poate fi convins în autenticitatea unei tradiții sau norme sociale, adică el nu poate să știe dacă respectarea tradiției sau normei (regulii) va duce numai spre consecințe bune. În această ordine de idei, apare întrebarea: Cum poate să aleagă el în această situație o anumită tradiție sau regulă (normă)? De obicei, omul acceptă numai acele tradiții, obiceiuri sau reguli care au devenit o parte componentă a culturii tradiționale, și nu normele care sunt însoțite de calculul strict al utilului obținut de la ele în urma respectării lor stricte. În principiu, opțiunea lui se bazează pe credința, pe faptul că e convins de raționalitatea și utilitatea normelor și regulilor sociale elaborate (tradiții, obiceiuri, moravuri), deoarece ele au trecut un control practic destul de riguros.

Toate culturile posedă valori specifice care se susțin și se consolidează reciproc, influențând conduita membrilor societății. Spre deosebire de valori, care se impun ca „standarde abstracte” cu privire la ceea ce este de dorit, drept sau bun, tradițiile și normele reprezintă indicatori de conduită care specifică ce este potrivit sau nepotrivit în acțiunile care au ca scop realizarea sarcinilor individuale și sociale.

Un rol deosebit în existența socială o au normele tradiționale, care influențează în mod substanțial conduita individuală și colectivă a membrilor societății. Printre ele un loc deosebit îl ocupă tradițiile, obiceiurile, normele de conviețuire socială, sărbătorile, ritualurile etc.

Tradiția exprimă moștenirea de obiceiuri, datini, credințe ce se transmit din generație în

¹A se vedea: Hayek, Fr. *Constituția libertății*. Trad. De C. Dârdală; Pref. de P. Vichelson. Postf. de V. Boari. Iași: Ed. Institutul European, 1998.

generație, constituind trăsăturile specifice unui popor. Astăzi, categoria *tradiție* este utilizată atât în limba uzuală, cât și în cea științifică. Dicționarul explicativ al limbii române determină tradiția ca un „ansamblu de concepții, de obiceiuri, de datini și de credințe care se statornicesc istoricește în cadrul unor grupuri sociale sau naționale și care se transmit (prin viu grai) din generație în generație, constituind pentru fiecare grup social trăsătura lui specifică”¹.

În limba română noțiunea *tradiție* este utilizată în trei sensuri: 1) ea servește ca o expresie a unor trăsături comune, particularități proprii unor fenomene sociale care se deosebesc mai mult sau mai puțin unele de altele, dar care sunt înrudite (ritual, ceremonie, sărbătoare); 2) noțiunea în cauză se utilizează în sensul ei direct ca entitate ce se deosebește de obicei, ritual, sărbătoare etc.; 3) ea poate fi utilizată ca echivalentă a noțiunilor menționate mai sus: obicei, ritual, sărbătoare, ceremonie, arta măștilor și a jocurilor dramatizate de Anul Nou etc.

O analiză retrospectivă a investigațiilor efectuate ne mărturisește că categoriei *tradiție* în filozofie și știință nu i-a prea mers: indiferent de utilizarea destul de frecventă și a tentativelor de a o interpreta, totuși putem constata cu certitudine că aceste intenții s-au soldat cu faptul că natura și conținutul ei rămâne și în continuare destul de contradictorie și inadecvată. Unicul moment ce este propriu tuturor concepțiilor constă în aceea că categoria *tradiție* apare practic întotdeauna acolo unde este vorba despre legătura dintre prezent și trecut.

După opinia noastră, au dreptate savanții care arată că *tradiția* reprezintă o noțiune incertă care nu este încă determinată². În această ordine de idei, vom elucida un șir de cauze care, sperăm, ne vor explica această stare de lucruri. Principala dintre ele, constă în tratarea etimologiei noțiunii în cauză și în faptul cum ea este utilizată de cei care o explică și o interpretează.

Noțiunea *tradiție* este de proveniență latină (*traditio* = transmite), desemnând inițial transmitere, învățăminte. Despre aceasta ne denotă practic toate dicționarele explicative și enciclopediile, unde această definiție este elucidată: „fran. *Tradition* – tradiție, ger. *Tradition* - <lat. *traditio* – a transmite, legendă, de la *tradere* – a transmite, a comunica, de la *trans* – prin, printre și *dare* – a da”.

Analiza tuturor modalităților de tratare și a definițiilor categoriei *tradiție* ne indică, după opinia lui A. A. Fokin, următoarele³: a) din punct de vedere etimologic, acest termen se referă la cuvântul latin *traditio*; b) de obicei, accentul se pune pe conceperea funcțională a tradiției (a transla, a transmite); c) variantele categoriei *tradiție* sunt similare prin faptul că ele se referă la legătura dintre prezent și trecut; d) în cele mai multe cazuri ea coincide cu conceptul esențial asupra modalității de translare – vorbirea orală; e) cu vorbirea scrisă și, prin urmare, cu literatura, categoria *tradiție* este identificată numai de unii autori.

Există două tipuri de poziționări în ceea ce privește termenul de tradiție în literatura de

¹Dicționarul explicativ al limbii române/ Ediția a II-a. București: Ed. Univers Enciclopedic, 1996, p. 1101.

²Vezi, spre exemplu: Шацкий Е. *Утопия и традиция* / Пер. с пол. (под общ. ред. и послесловие В. Чачикова). Москва: «Прогресс», 1990, p. 281.

³Фокин А. А. *Понятие «традиция»: дефиниции и типология*. В: Ставропольский альманах общества интеллектуальной истины. Вып. 2. Ставрополь: Изд-во Пятигорского Государственного-Лингвистического Университета, 2002, p. 59.

specialitate. Unul este corelativ teoriilor modernizării, care utilizează frecvent ca și cuplu central în modelele lor explicative perechea „societate tradițională” - „societate modernă”. Francezii R. Boudon și F. Bourricaud¹ critică inconsistența conceptuală a acestei utilizări pe considerentul imposibilității identificării unui set univoc de caracteristici care să permită circumscrierea empirică a unui grup a societăților tradiționale (acest grup trebuie să formeze un tip social, nu doar o colecție de unități societale ce împărtășesc independent una de alta un număr de attribute dintr-o colecție eclectică de caracteristici). Ei consideră că lipsa de conținut a termenului de societate tradițională este susținută și de imposibilitatea de a identifica o etapă distinctă și omogenă prin care să treacă obligatoriu toate societățile în drumul lor spre modernitate. Cea de-a doua poziționare privește legătura trecutului cu prezentul.

În afară de aceasta, tratarea fenomenului *tradiție* este dificilă datorită faptului că la elucidarea esenței ei apar o serie de probleme. Spre exemplu: la ce fel de fenomene ale vieții sociale se referă tradiția – la cele spirituale sau la cele materiale, se reduce oare sfera de înfățișare a ei numai la conștiința socială sau cuprinde și relațiile materiale ale activității umane, acumulează ea oare numai experiența socială anterioară sau și experiența contemporană? Aceste particularități ale tradiției au creat impresia greșită, conform căreia conținutul tradiției era redus numai la sfera spirituală a activității umane sau la o anumită formă concretă – simbolică – de comunicare sau semn, moral-religioasă, gnoseologică, de joc. Astfel de „reducționism idealist” este inadecvat, fiindcă ne oferă o reprezentare denaturată a esenței tradiției. Concomitent, celelalte sfere ale vieții sociale erau considerate lipsite de influența tradițiilor. În această ordine de idei, o însemnătate deosebită o are postulatul lui A. Toynbee care, deși se referă la cultură în general, are o însemnătate metodologică și la investigarea fenomenului tradiție. El menționează că anumite tipuri concrete ale culturii reprezintă un tot întreg, ale căror părți sunt în concordanță unele cu altele, în care „elementele economice, politice și culturale formează o armonie interioară deosebită”². Utilizând acest postulat metodologic vom fi în stare să abandonăm interpretarea unilaterală a tradițiilor, ceea ce ne va permite de a concepe *tradiția* ca un fenomen social specific, care există în toate sferile vieții sociale: artă, cultură, morală, psihologie socială, artizanat, producție materială etc.

Este destul de semnificativ și faptul că polemicele din literatura de specialitate și discuțiile impetuoase ce s-au produs la conferințele științifice unde s-a abordat problema tradiției în anii 60-80 ai sec. al XX-lea în fosta U.R.S.S. și în diverse țări occidentale nu s-au finalizat cu rezultate scontate. Tentativele savanților de a crea o teorie a tradiției nu s-au soldat cu apariția unor curente speciale în investigarea lor, deși au apărut o serie de monografii și culegeri colective³ care, în principiu, nu au rezolvat problemele vizate. Situația și astăzi rămîne intactă,

¹Boudon, R.; Bourricaud, F.. *Dictionnaire critique de la sociologie*. Paris: Presses Universitaires de France, 1990, p. 635-636.

² A se vedea: Тойнби А. Дж. *Цивилизация перед судом истории*. Москва: «Прогресс», 1995.

³ A se vedea, spre exemplu: Плахов В. Д. *Традиции и общество: Опыт философско-социологических исследований*. Москва: Изд-во Мысль, 1982; Суханов И. В. *Обычаи, традиции, обряды как социальные явления*. Горький: Волго-Вятское книж. Изд-во, 1973; Сарсенбаев Н. С.

pentru că tot timpul investigațiile au fost și sunt axate în jurul problemei „Ce este tradiția?” În același timp, se încearcă de a concretiza o determinare sau alta prin fapte ce posedă un caracter particular, sau se întreprinde o tentativă și mai greșită, de a substitui categoria *tradiție* unor noțiuni care dispun de o anumită independență și care soluționează o serie de probleme, însă nu au nimic comun cu tradiția: inovație, continuitate, traducere, epigonism etc.

Din această cauză este necesar, mai întâi de toate, să înțelegem pentru sine, cât mai cert, care este sfera de acțiune a acestor categorii și zona de corelație a lor cu sfera ce aparține tradiției în mod plener, în calitate sa de categorie independentă.

Deși categoria *tradiție* nu a fost abordată în literatura filozofică și științifică din antichitate și pînă în sec al XVIII-lea inclusiv, totuși am putea remarca că în interpretarea acestui fenomen social specific pînă în sec. al XIX-lea au existat două orientări: prima susținea că tradiția există acolo și numai acolo unde contemporaneitatea era „croită în conformitate cu măsurile trecutului”, adică corespunde completamente modelelor istorice; a doua fixa arta de a separa în cadrul contemporaneității „urmele trecutului”, care pot fi apreciate în mod diferit.

Începînd cu sec. al XIX-lea, au apărut multiple definiții ale tradiției, însă situația nu s-a schimbat în mod substanțial. În sec. al XX-lea, opiniile care concepeau tradiția ca „ceva din trecut”, ca o „umbră a trecutului”, se multiplică¹, ceea ce a determinat apariția unor numeroase incertitudini terminologice și categoriale. Pentru A. Webster una dintre cele trei trăsături fundamentale ale societății tradiționale este valoarea dominantă a tradiționalismului, înțelegînd prin aceasta orientarea spre trecut a oamenilor și absența abilității de a se adapta la noile circumstanțe², pozitivarea antonimului său, modernitatea.

Unii cercetători recurg la o modalitate simplă de tratare a tradiției, fixînd toate determinările veritabile și viceversa, iar mai apoi efectuează o analiză comparativă și genetica-topologică a ei. Însă o astfel de tratare duce deseori spre impas, nu rezolvă problema, ci, dimpotrivă, o complică, fiindcă chestiunea constă nu în elucidarea aspectelor cantitative, dar în faptul cu ce contribuie ei la elucidarea noului la analiza problemei în cauză în comparație cu cele existente.

Este necesar să remarcăm că categoria *tradiție* indică nu numai la relația dintre trecut și prezent, dar și la anumite puncte de tangență dintre ele. În această ordine de idei, este vorba de funcția de „recepție-translare” a tradiției, care se efectuează în mod oral, cu alte cuvinte, tradiția

Обычаи, традиции и общественная жизнь. Алма-Ата: Изд-во Казахстан, 1974; Власова В. Б. *Традиция как социально-философская категория.* В: Филос. науки, Nr. 4, 1980; Капчеля В. *Национальные традиции: сущность, генезис, перспективы развития.* - Кишинев: Штиинца, 1991; Нагорная, О. В. *Традиция как форма существования духовных ценностей.* В: Credo, Ориенбург, 2001, Nr. 2; Barone, F. *Tradizione e innovazione nella cultura scientifica moderna.* În: Arch. di filosofia. Padova, 1995. A. 63, nr. 1/3, p. 79-91.

¹A se vedea, spre exemplu: *Вопросы развития социалистических праздников и обрядов.* Тезисы докладов научной конференции. Рига: «Зинатне», 1981; *Социалистические традиции и их роль в коммунистическом воспитании.* Материалы теорет. семинара, 5-7 марта 1980 г. /Редкол.: Уледов А. (отв. ред.) и др. Москва: Акад. обществ. Наук при ЦК КПСС, 1980; Кулажников М. И. *Право, традиции и обычаи в советском обществе.* Ростов: Изд-во Ростовского ун-та, 1972; Știuca V. *Calea noilor tradiții.* Chișinău: Ed. Cartea Moldovenească, 1973.

²A se vedea: Webster, A. *Introduction to the Sociology of Development.* MacMillan, 1994.

este trecută în sfera culturii nescrise. Concomitent, tradiția nu este tratată ca un proces, dar ca un obiect, lucru ce se transmite într-un anumit mod. Prin urmare, tradiția este concepută ca o știință aparte, particulară sau ca o parte a ei, spre exemplu, etnografia, folcloristica etc. Probabil, din această cauză, în calitate de sinonime ale categoriei *tradiție* deseori se utilizează așa noțiuni ca *legendă*, *baladă*, care indică asupra faptului ce este necesar de a se transmite, astfel tratându-se tradiția în calitate de obiect, lucru. Însă de îndată ce se insistă asupra unei astfel de modalități de translație ca vorbirea scrisă, obiectul se disociază și se transformă într-o mulțime incertă, pierzând, prin aceasta, integritatea, care devine nu formală, ci abstractă.

O perioadă îndelungată în tratarea tradiției a prevalat abordarea pluralistă, prin care tradiția se identifica cu *obiceiul*, *sărbătoarea*, *ritualul*. După opinia noastră, o alternativă a abordării în cauză poate fi tratarea sistemică, care, independent de diversitatea ei, este monistă, pentru că presupune evidențierea în cadrul sistemului investigat al elementelor și relațiilor ce formează sistemul, care îi oferă integritate. Un rol deosebit, în această ordine de idei, îl joacă teoria generală a sistemelor care posedă un statut gnoseologic, logico-metodologic și ontologic¹. Filozoful rus Iu. Urmanțev a scos la iveală legea sistemică care reiese din faptul că orice obiect-sistem aparține, la rândul său, la un sistem de obiecte a speciei în cauză. El a demonstrat că orice sistem (material sau ideal, static sau dinamic) funcționează, se dezvoltă sau se transformă în alte sisteme în baza anumitor legi ale compoziției². Legile în cauză asigură unitatea, stabilitatea funcționării și dezvoltării sistemului dat și reprezintă restricțiile (condițiile limită) la care sunt supuse elementele constitutive și relațiile dintre ele. Este necesar, în această ordine de idei, a utiliza *principiul structural-funcțional*, analiza și sinteza structurală, ce îi este proprie, care străbate toate aspectele abordării sistemice – componentele, structura, funcționarea, integrarea sistemelor.

Prin aceasta se înlătură posibilitatea de a utiliza, în procesul investigării tradiției, abordarea pluralistă, care reprezintă o tratare eclectică. Tradițiile, fiind un sistem de anumite idei, legi nescrise, norme de conduită, o totalitate de concepții ce s-au cristalizat în mod istoric, nu se constituie într-o formă completă în mod spontan. De aceea, în structura tradiției pot fi delimitate trei straturi: ideea (reprezentarea); obiceiul (o anumită normă a conduitei); ritualul (întruchiparea simbolică a obiceiului)³.

Totodată, concepția care a prins rădăcini în știință, conform căreia *tradiția* reprezintă o categorie destul de amplă și neomogenă, nu poate deveni un fundament pentru lărgirea subiectivistă sau îngustarea frontierelor acestui fenomen social, pentru că ele sunt destul de cert desemnate de esența acestei categorii ca relație între prezent și trecut și acele abordări care s-au decantat timp de câteva secole în știință, despre care am menționat anterior.

¹A se vedea: Система. Симметрия. Гармония. / Под ред. В. С. Тюхтина, Ю. А. Урманцева. Москва: Мысль, 1988.

²Ibidem, p. 48.

³Сарcelea, V. *Tradițiile naționale: continuitate în dezvoltarea generațiilor*. Chișinău: Ed. Evrica, 1998, p. 9; Фокин, А. А. *Op. cit.*, p. 65.

Totalitatea definițiilor tradiției existente în literatura de specialitate au ceva comun, de vreme ce consideră că acest fenomen social specific reprezintă atitudinea subiectului care recepționează tradiția și obiectul care îi dă naștere. Diversitatea interpretărilor acestui fenomen social au apărut datorită celor trei tipuri de relații ce se formează în cadrul existenței sociale: 1) relațiile ce au un caracter intrinsec sau o atitudine ciclică, unde interacțiunea dintre subiect și obiect este redusă la contopirea lor; 2) determină obiectul ca o multitudine în care subiectul intră ca una din părțile egale și este extras din această mulțime pentru manifestarea esenței sale; 3) el poate fi reprezentat, în mod convențional, ca liniar, unde obiectul neapărat trebuie să fie precedent, trecut față de subiect. În această ordine de idei, este necesar de a preciza că primul și al doilea tip nu revendică o cronologie strictă, iar al treilea se sprijină în mod special pe ea.

Cea mai mare parte a cercetătorilor, referindu-se la fenomenul *tradiție*, își focalizează atenția, de cele mai multe ori, asupra unuia din cele trei tipuri de relații, ignorându-le pe celelalte. Acest lucru se întâmplă sau din cauza că ei nu cunosc aceste relații, nu le îmbină, dar mai ales din cauza că ei confundă aceste trei tipuri de relații sociale. Prin urmare, se încalcă integritatea fenomenului, obiectivitatea conținutului acestei categorii.

Tipul întâi al tradiției poate fi numit, în mod convențional, ierarhic și presupune înființarea unei ierarhii, a unei axe în vârful căreia se află obiectul în fața cui se închină, care se imită, iar tot ce se află mai jos este împărțit, în mod strict, în nivele ce sunt supuse piscului. O asemenea legătură creează impresia eternității și inepuizabilității simbolului, de aceea categoria *timpului*, în acest caz, nu este atât de importantă. Tradiția ierarhică este, mai întâi de toate, tradiția credinței, care, după cum se știe, se bazează pe începutul intrinsec, spiritual și personal. În tradiția ierarhică domnește relația analogiei și asemănării, ea se transformă într-o formulă codificată, unde domină determinismul, care reduce relația dintre subiect și obiect la banalitate, obiectul este transformat în cult, iar subiectul este, practic, redus la zero ca individualitate și există ca ceva derivat de la obiectul ce dă naștere tradiției.

În literatura științifică dedicată analizei categoriei *tradiție* întâlnim, destul de frecvent, determinarea tradiției ca o totalitate de chipuri. Reieșind din această optică, s-a produs, după opinia noastră, una din cele mai mari erori, tradiția fiind concepută în calitate de chip pentru imitare, la un proces de imitare a unor chipuri.

Al doilea tip al tradiției poate fi numit paradigmatic. El apare acolo unde apare comparația, care instituie dominația mulțimii în toate: mai întâi, obiectul trebuie și poate să devină multiplu; în al doilea rând, tipul multiplu de relații între subiect și obiect; în al treilea rând, caracterul multiplu al formelor și, ca efect, multitudinea conținutului și a sensurilor; în al patrulea rând, comparația ne oferă posibilitatea de a evidenția multitudinea subiecților ce recepționează tradiția¹. Așadar, tipul paradigmatic al relațiilor ne oferă posibilitatea de a reprezenta tradiția ca ceva ce ține de perspectivă, negînd prin aceasta numai caracterul ierarhic al ei.

Diversele definiții ale categoriei *tradiție*, pe care le întâlnim în literatura de specialitate,

¹Rîmbu, N. *Filosofia valorilor*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1997, p. 16.

sunt destul de impunătoare, deoarece autorii se sprijină pe criterii absolut diferite: conștiință, voință, afectivitate, identificare, simțul continuității etc. Însă, indiferent de aceste distincții, ele conțin o trăsătură comună: evidențiază dintr-o totalitate a trecutului ceea ce s-a păstrat într-o formă sau alta ca o valoare inestimabilă. Anume pe acest fundal, adică pe totalitatea percepției afective a moștenirii și a atitudinii față de ea ca valoare s-a constituit în știință orientarea subiectivistă în investigarea conexiunii dintre trecut și prezent.

Abordarea subiectivistă a tradiției ne oferă posibilitatea de a concepe faptul că o parte considerabilă a culturii, moștenită de la înaintași, poate deveni tradițională numai atunci când cel puțin un subiect își aduce aminte că un anumit obiect a existat în trecut și vrea ca el să existe în continuare. Astfel, tradiția apare nu ca un obiect, dar ca credință în valoarea ei, nu ca un fapt care este observat, dar ca o idee care exprimă o judecată de valoare, ce se instituie în urma unui act de valorizare, care este actul de prețuire, de apreciere a produselor creației umane. Actul valorizării are loc numai la nivelul conștiinței sociale și se efectuează în virtutea unor criterii obiective, care nu sunt elaborate de individ, ci sunt condiționate în mod istoric și social. Valorizarea este un proces de consacrare a valorii la nivelul conștiinței sociale a comunității, și nu doar la nivelul conștiinței individuale. Nu individul care creează obiectul este acela care îi acordă valoare, ci comunitatea care apreciază, prețuiește acel obiect și conferă valoare. În această ordine de idei, filozoful român N. Rîmbu menționa că „subiectul axiologic nu este însă un simplu individ. O persoană anume nu poate fi măsura valorii și a judecăților de valoare. Așa cum un concept sau o judecată existențială transcend individul, fiind valabile pentru toate ființele raționale, valoarea și judecățile de valoare transcend conștiința individuală. Valoarea nu există decât pentru subiect, dar este vorba de subiectul în genere, pe care-l putem denumi subiect axiologic, prin analogie cu subiectul epistemic”¹. Pentru o astfel de concepere a tradiției este important nu obiectul care ne-a parvenit în întregime din trecut, nu unele elemente ale lui, dar faptul cum el este evaluat de către actualitate în persoana unui subiect sau a unei comunități sociale.

Utilizînd conceperea subiectivistă a tradiției, noi suntem în stare să ne îndepărtăm de tratarea ei prin noțiunile de „presiune”, „povară”, și s-o interpretăm prin categoria „puterii trecutului asupra prezentului”. Așadar, prin intermediul abordării subiectiviste, orientarea intereselor se schimbă: nu puterea morților asupra celor vii, ci viceversa, iată obiectul autentic ce trebuie să fie studiat prin intermediul categoriei *tradiție*. T. Elliot, în lucrarea sa *Tradiția și talentul individual*, întreprinde o tentativă de a face o distincție între tradiția obiectului și cea a subiectului. El afirmă că tradiția nu este o chestiune de a repeta sau de a imita modelele din trecut. Tradiția nu este ceea ce este adoptat într-o formă gata de la predecesori: „Ea nu poate fi moștenită și, dacă tradiția vă este necesară, ea poate fi obținută numai prin intermediul unor eforturi serioase”².

Prin urmare, orice om posedă o anumită moștenire, dar nu fiecare o consolidează pe ea în

¹Аруд Фокин, А. А. Оp. cit., p. 66.

²Noica, C. *Rostirea filozofică românească*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1970, p. 46.

calitate de moștenire, nu ca un set de chipuri, care cer ca ele să fie recunoscute în calitate de ceva destoinic pentru imitare. Trecutul nu cere nici un fel de fundamentare, în afară de constatarea că el este trecut. De aceea credința în el sau închinarea în fața lui, sau reconstituirea permanentă a lui încă nu creează tradiții. Tradiția apare acolo unde trecutul este însușit de subiect, care se exprimă ca adept al lui, chiar dacă aceasta există la nivelul inconștient și este continuat de el.

Al treilea tip al tradiției se caracterizează printr-o atitudine temporală și prin lipsa unui general aparent, prin căutarea acestui general, prin conexiunile ce sunt de scurtă durată, dar semnificative atât pentru subiect, cât și pentru obiect. Acest tip poate fi reprezentat ca sintagmatic, care constituie o tradiție a libertății, dar în special a libertății subiectului, unde subiectul singur își alege obiectul și determină caracterul interacțiunilor. Acest tip al tradiției poate fi determinat numai la nivelul inconștientului, al intuiției.

O parte considerabilă a culturii, moștenită de la înaintași, poate deveni tradițională numai atunci când cel puțin un subiect își aduce aminte că un anumit obiect a existat în trecut și vrea ca el să existe în continuare. Astfel, tradiția apare nu ca un obiect, dar ca o credință în valoarea ei, nu ca un fapt care este observat, ci ca o idee care exprimă o judecată de valoare, care se instituie în urma unui act de valorizare, care este actul de prețuire, de apreciere a produselor creației umane. Actul valorizării are loc numai la nivelul conștiinței sociale și se efectuează în virtutea unor criterii obiective, care nu sunt elaborate de individ, ci sunt condiționate în mod istoric și social. Valorizarea, în opinia noastră, este un proces de consacrare a valorii la nivelul conștiinței sociale a comunității, și nu doar la nivelul conștiinței individuale¹. Nu individul care creează obiectul este acela care îi acordă valoare, ci comunitatea care apreciază, prețuiește acel obiect și conferă valoare. În această ordine de idei, N. Rîmbu menționa că „subiectul axiologic nu este însă un simplu individ. O persoană anume nu poate fi măsura valorii și a judecăților de valoare. Așa cum un concept sau o judecată existențială transcend individul, fiind valabile pentru toate ființele raționale, valoarea și judecățile de valoare transcend conștiința individuală. Valoarea nu există decât pentru subiect, dar este vorba de subiectul în genere, pe care îl putem denumi subiect axiologic, prin analogie cu subiectul epistemic”². Pentru o astfel de concepere a tradiției este important nu obiectul, care ne-a parvenit în întregime din trecut, nu unele elemente ale lui, dar faptul cum este evaluat de către actualitate în persoana unui subiect sau a unei comunități sociale.

J. Thompson³ distinge 4 aspecte ale tradiției: aspectul hermeneutic, aspectul normativ, aspectul legitimării și aspectul identității.

Aspectul hermeneutic se referă la înțelegerea tradiției ca un set de asumții de background⁴ care sunt considerate subînțelese de indivizi în conduita vieții lor cotidiene și transmise de la o generație la alta. Relativ la această dimensiune, tradiția nu este un ghid

¹Capcelea, V. *Filozofie: man. pentru instit. de învăț. superior*. Ed. a 4-a revăzută și adăugită. Chișinău: Ed. ARC, 2005, p. 400.

²Rîmbu, N. Op. cit., p. 16.

³Thompson, J.B. *Tradition and Self in a Mediated World*. În: *Detraditionalization*. Heelas, P.; Lash, S., Morris, P. (editori). Blackwell, 1996, p. 91-94.

⁴Eng. fundal sonor, acompaniament orchestral.

normativ, ci constituie o schemă interpretativă, un cadru de înțelegere a lumii.

Prin *aspectul normativ* Thompson înțelege setul de asumții, convingeri și patternuri acționale provenite din trecut ce pot servi ca ghid normativ pentru acțiunile și convingerile din prezent. Se disting două moduri în care se întâmplă acest lucru: rutinizarea practicilor - lucrurile sunt făcute în virtutea obișnuinței, nereflexiv. A doua modalitate este aceea de a face apel la tradiție pentru a justifica, motiva, chiar raționaliza anumite practici. Acesta este un sens mai puternic al normativității, fiindcă motivele acțiunii sunt explicitate și justificate autoreflexiv.

În ceea ce privește *aspectul legitimării*, acesta se referă la faptul că tradiția poate, în anumite circumstanțe, servi ca sursă de suport pentru exercițiul puterii și autorității. Celebrul filozof, sociolog și politolog german Max Weber a asertat existența a trei modalități principale prin care se poate institui legitimitatea unui sistem de dominare. Orice activitate socială se desfășoară, remarcă Weber, într-un univers al semnificațiilor, al simbolurilor (norme, valori, tradiții, obiceiuri, convenții etc.), care imprimă anumite motivații și finalități acțiunii sociale, aceasta nu este numai rațională, ci și semnificativă. Conform opiniei lui, în orice societate și cultură există patru tipuri principale de activitate socială: a) activitatea rațională în raport cu un anumit scop care se caracterizează prin faptul că actorul își alege și își organizează astfel mijloacele sale încât să fie cât mai eficiente în raport cu scopul propus (echivalență între scopuri și mijloace). Aceste acțiuni presupun norme, reguli și strategii precise, nu imaginație și fantezie; b) activitatea rațională în raport cu o valoare, care constă în faptul că actorul este determinat în acțiunea sa de valorile la care aderă (de ordin etic, estetic ori religios); c) activitatea fundată pe un comportament tradițional, care este cea acțiune dictată de cutumă sau tradiție, care îl determină pe actor să acționeze într-o manieră tradițională, adoptând mijloace pe care le-a mai utilizat cândva și care i-au asigurat succesul (majoritatea activităților cotidiene aparțin acestui tip); d) activitatea fundată pe un comportament afectiv care reprezintă o reacție pur emoțională la un eveniment ce surprinde prin caracterul său neobișnuit¹.

Prin urmare, numai primele două tipuri de activități sunt cu adevărat acțiuni, întrucât au un scop rațional, ultimele două, care sunt doar reacții mecanice, situându-se la limita activității sociale. Este evident că aceste orientări diferite nu constituie nicidecum o clasificare rigidă și compartimentală a modurilor de activitate socială. M. Weber constata că viața socială este constituită din interacțiuni, că e plină de opoziții, conflicte și compromisuri. Din această cauză, M. Weber adaugă la fiecare tip de activitate (tradițională, efectivă, rațională) un tip particular de dominație: a) dominația tradițională care își întemeiază legitimitatea pe caracterul sacru al tradiției; b) dominația carismatică, dominație generată de o personalitate cu o aură excepțională. Puterea liderului carismatic se bazează pe forța sa de convingere, pe propagandă, pe capacitatea sa de a aduna și de a mobiliza masele; c) dominarea legală, care se sprijină pe puterea dreptului abstract și impersonal, care ține de funcție, și nu de persoană.

Legitimarea poate fi revendicată pe baze raționale, implicând credința în legalitatea

¹Weber, M. *Economia e societa*. Milano: Ed. Di Comunita, 1995, p. 30-37.

regulilor adoptate (ceea ce Weber numește „autoritate legală!”), se poate baza pe carismă, implicând devoțiunea față de sacralitatea sau excepționalitatea unui caracter individual (autoritate carismatică) sau se fondează pe tradiție, implicând credința în sacralitatea tradițiilor imemorabile (dintotdeauna se face așa). În cazul autorității legale, indivizii se supun unui sistem impersonal de reguli. În cazul autorității tradiționale, prin contrast, supunerea se datorează persoanelor care ocupă pozițiile de autoritate și ale căror acțiuni sunt limitate de tradiție. La nivelul interacțiunilor cotidiene, legitimitatea tradițională produce o relativizare /fluidizare a normelor, fiindcă normele sunt permanent reinterpretate de către cei care ocupă pozițiile de autoritate. Prin aceasta explică D. Chiribucă frecvența ridicată a comportamentelor abuzive a reprezentanților autorității care poate fi considerată rezultat/consecință a predominanței legitimării tradiționale. Ocupantul unei poziții de autoritate consideră că autoritatea sa transcende norma scrisă¹.

În ceea ce privește *aspectul identitar* al tradiției, putem distinge două tipuri de formare identitară relevante: „identitatea de sine” și „identitatea colectivă”. Ca set de asumptii, convingeri și patternuri de comportament transmise din trecut, tradiția furnizează materialul simbolic pentru formarea identității atât la nivel individual cât și colectiv. Sentimentul de sine și cel de apartenență sunt modelate în diferite grade, în funcție de contextul social - de valorile, convingerile și formele de comportament transmise de trecut. Tradiția pune la dispoziția membrilor societății simbolurile persuasive ale identității colective, întărind înrădăcinarea și revigorând loialitățile față de națiune, comunități, grupuri. Tradițiile naționale, cu immurile, steagurile, mitologia și ritualurile publice sunt exemple ale acestei funcții a tradiției. Istoria și trecutul sunt utilizate pentru nevoile integrative, ca factori generatori ai identității sociale comune. Tradițiile regionale, ale orașelor sau comunităților locale îndeplinesc un rol similar de a „lega” cetățenii sau membrii de un spațiu dat. Ca paranteză, este interesant de remarcat cum tradițiile „naționale” sau evenimentele generatoare de identitate colectivă ale sistemului totalitar comunist, de acoperire pentru întreg teritoriul U.R.S.S. (1 Mai, 9 mai, 7 noiembrie) au fost înlocuite după obținerea independenței Republicii Moldova de evenimente locale de tipul „Zilele orașului”.

Tradiția presupune ca legătura dintre trecut și prezent să fie strânsă, intimă. Tradiția înseamnă existența continuă a trecutului în prezent și nu faptul că prezentul este originat în trecut. Această existență continuă poate avea două forme: materială și ideatică, obiectivă și subiectivă. Prin *tradiție*, susține P. Szstompka, în sensul principal, comprehensiv al termenului, vom înțelege totalitatea obiectelor și ideilor care derivă din trecut, dar fac parte din prezent². În acest sens, tradiție înseamnă simplu moștenire, ceea ce rămîne din trecut. Într-un al doilea sens, mai restrâns, înțelegem prin tradiție doar itemii (materiali sau culturali), care nu doar supraviețuiesc în prezent, ci rămîn strîns, intim legate de prezent. În cazul artefactelor, acestea sunt încărcate de

¹Chiribucă, D. *Tranziția postcomunistă și reconstrucția modernității în România*. Cluj-Napoca: Ed. Dacia, Eikon, 2004, p. 27.

² Szstompka, P. *The Sociology of Social Change*. Oxford: Blackwell Publishers, 1994, p. 60.

semnificație datorită tocmai trecutului lor. În ceea ce privește câmpul ideatic (convingeri, credințe, simboluri, norme, valori, reguli, credințe și ideologii), pentru a aparține tradiției itemii trebuie să fie percepuți și urmați, trebuie să influențeze gândirea și comportamentul și să-și extragă legitimitatea și semnificația din localizarea lor în trecut.

Una dintre constituentele fundamentale ale oricărei societăți este compusă de dimensiunea sa temporală. Societatea este un fenomen „trans-temporal”, caracterizată de o mișcare permanentă dinspre trecut spre viitor. Prezentul este întotdeauna o circumstanță tranzitorie între ceea ce a fost și ceea ce urmează să vină. Din punct de vedere al dimensiunii temporale, natura procesuală a societății implică o conexiune cauzală între fazele anterioare și prezent, prezentul incluzând condițiile cauzale determinante ale fazei următoare. Trecutul unei societăți nu dispare, sau cel puțin nu în întregime. Rămân cel puțin fragmente, ce se constituie într-un tip specific de mediu pentru fazele subsecvente, pentru continuarea procesului.

Pentru P. Sztompka tradiția are o dublă dimensiune: valorizarea unui comportament, obiect, datorită apartenenței sale la trecut. În luarea oricărei decizii fundamentate astfel nu contează atât funcționalitatea opțiunii, ci dimensiunea simbolică asociată obiectului acțiunii. Vechimea este instanță legitimării un, argument al valorii. Cea de-a doua dimensiune se referă la localizarea în trecut a comportamentului, obiectului, valorii, neînsoțită de conștientizarea opțiunii.

Așadar, tradițiile exprimă moștenirea de obiceiuri, datini, credințe, norme de comportament care se transmit din generație în generație, constituind trăsăturile specifice ale unui popor. Fiind un sistem de anumite idei, legi nescrise, norme de comportare, o totalitate de concepții ce s-au cristalizat în mod istoric, tradițiile conțin trăsăturile specifice ale memoriei și psihologiei naționale ale formațiunilor etnice. Ele se manifestă ca o parte a continuității în dezvoltare, a legăturii dialectice dintre trecut și prezent, iar prin el cu viitorul. Tradițiile sunt o componentă esențială a conștiinței de sine a unui popor, biografia sa intelectuală, o carte de vizită pentru intrarea în istorie și deci în viitor. În cadrul lor se impun două structuri – *mentalitatea* și *datina*. *Mentalitatea* se înrădăcinează în conștiință cu trecerea timpului, iar *datina* se fixează în devenirea vieții umane, în formele ei păstrate de veacuri.

În mod esențial, tradițiile sunt legate de timp, de schimbare, de mobilitate. Intrarea în tradiții înseamnă intrarea în timp, în întâmplare, în incertitudine, căderea din starea de grație, de har. Tradițiile sunt o procesualitate, și nu o realitate constituită în mod absolut, pietrificată, e lumea posibilului kantian, cea a rațiunii practice guvernată de un alt tip de ordine decât cea a realităților date. Conștiința și acțiunea, omul întreg în țesătura complexă a facultăților și structurilor sale, direct sau indirect, subiect și obiect, agent și victimă a direcțiilor și curentelor, a instituțiilor și structurilor în care el se află pe el însuși plasat. Realitate ontică, dar și o cunoaștere a acestei realități, plămădită dintr-un aluat indivizibil, construcție dar și continuă reconstrucție în ordine simultan teoretică, practică și valorică, tradițiile răspund aspirației noastre firești de a ne constitui și salva ființa de caducitatea efemerului.

Tradițiile reprezintă și o parte impunătoare a memoriei sociale a unui popor ce ne ajută să răspundem celor șase „de ce-uri” pe care le presupune cunoașterea de sine: Cine sunt? De ce sunt? Cum sunt?, și mai ales, Pentru ce sunt? Unde? Când?, prin care ne edificăm propriul sens, distinct de al tuturor celorlalte ființe existente, asemenea nouă.

A avea o memorie, „o conștiință de sine înseamnă a ști, a te simți pe tine distinct de toate celelalte ființe, iar la simțirea acestei distincții se ajunge prin senzația și cunoașterea propriei limite. Conștiința de sine nu este decât conștiința propriei mărginiri: a ști pînă unde încetez de a fi, de unde nu mai sunt”¹. Numai prin această relație, după cum remarcă celebrul filozof român C. Noica, cu altul, cu alte popoare noi suntem în stare să descoperim lanțul ce ne separă și ne unește de semenii noștri, e singura modalitate prin care dobîndim, păstrăm și ne îmbogățim propria conștiință și memorie socială.

Așadar, există multiple moduri de tratare a tradițiilor:

- tradițiile ca componentă a conștiinței sociale;
- ca formă de transmitere a experienței sociale;
- ca anumite relații sociale etc.

1.2 Locul și rolul obiceiului în existența socială

Printre cele mai importante tipuri de norme sociale, un loc deosebit îl ocupă obiceiurile și moravurile care se formează sub influența tradițiilor populare stabilite ca urmare a repetării frecvente a unor acțiuni cotidiene. Procesul evoluției, de la turma arheantropilor, durînd milioane de ani, la comunitatea ginții matrilineare, care a durat două-trei mii de ani, i se dau un complex de explicații, între care domină ideea intensificării luptei pentru supraviețuire, cu însoțitoarele ei: suferința, durerea, teroarea, crima, războiul, maladia. Lupta pentru supraviețuire ar fi condus la dispariția speciei umane, dacă nu se ivea obiceiul și tradiția. Sub aspect biologic, ființa umană este din ce în ce mai fragilă, ea involuează în acest sens și nu ar rezista în lupta strict biologică pentru supraviețuire, dacă nu ar opune ceva: inteligența normativă. Omul nu are alt adversar decât pe sine, natura își urmează legile ei, naturale. Supraviețuire, la om, înseamnă triumful binelui, frumosului, justiției și adevărului, dar nu asupra naturii, care începe cu propriul corp, ci asupra propriilor organizări de conviețuire. Obiceiurile în raport cu natura așează în ordine condiția primară a omului, cele în raporturi intracomunitare deschid calea afirmării omului, ființă axiologică și teleologică.

Obiceiul poate fi considerat definitiv în calitate de normă socială numai în cazul cînd durată conformării mostrei concrete a conduitei se transformă într-o deprindere a oamenilor sau într-o tradiție a comunității, adică într-o normă de comportament. În societate, legătura indisolubilă dintre comportament și practica acțiunii oamenilor determină apariția și existența diversității obiceiurilor. Diverse grupuri sociale, etnice, comunități au obiceiurile lor. Ele se

¹Capcelea, V. *Tradițiile naționale – mecanism de asigurare a continuității în dezvoltare în epocile de tranziție*. În: Tezele conferinței: Statul. Societatea. Omul: Realizări și probleme ale tranziției. AȘ a Republicii Moldova. Institutul de Filosofie, Sociologie și Drept. Chișinău, 1998, p. 221-223.

deosebesc și în funcție de regiunea în care locuiesc aceste comunități, din motiv că reflectă diversitatea activității vitale a oamenilor în condiții diferite.

Prin urmare, conținutul obiceiului constituie o mostră a comportamentului, iar forma fixării lui este deprinderea. Din această cauză reiese și specificul influenței reglementatoare a normelor tradiționale. Deosebirea lor de normele de drept sau de cele morale constă în aceea că ele nu presupun coordonarea comportamentului cu anumite exigențe dispozitive, ci reproducerea comportamentului în variantele lui. Existența obiceiului sub formă de deprindere consemnează faptul că lipsește necesitatea într-o anumită constrângere, din motiv că urmarea deprinderii este asigurată de însuși faptul existenței ei.

Obiceiurile se transformă treptat în deprinderi pentru individ și în obiceiuri pentru comunitate, tradițiile sunt reguli morale implicite, care definesc o serie de tabu-uri, interdicții sau stimulente ale acțiunilor sau conduitelor. Pe măsură ce aceste tradiții sunt incluse în coduri orale sau scrise, în doctrine, generalizări etice sau filozofice, ele se transformă în moravuri care reglementează, fără intervenția unei autorități, viața morală a colectivității. Între obiceiuri și prescripții, în opinia lui G.H. von Wright, există importante deosebiri: 1) obiceiurile nu sunt date de vreo anumită autoritate unor subiecte; 2) obiceiurile nu se cer promulgate cu ajutorul unor mijloace simbolice și, din acest punct de vedere, ele ar mai putea fi numite prescripții implicite¹. Totodată, el menționează că obiceiurile se aseamănă mai mult cu regulile decât cu prescripțiile.

Este cert faptul că sancțiunile asociate obiceiurilor și moravurilor nu au un caracter legal, ci posedă o esență mistică, tradițională. Controlul social este exercitat prin intermediul unei influențe permanente, care este resimțită de individ la nivelul inconștientului, exercitată de presiunile normative ale tradițiilor și obiceiurilor. Sociologul polonez J. Szczepanski observă că „obiceiul este un mod de conduită statornicit de care grupul leagă deja anumite aprecieri morale și a cărui încălcare provoacă sancțiuni negative. Obiceiul presupune în mod cert o anumită constrângere în recunoașterea valorilor de grup și o constrângere pentru a exista în mod obligatoriu componentele dorite în funcție de aprecierea grupului”². Aceste forme de constrângere obligă indivizii să elaboreze numai acele tipuri de acțiuni prevăzute în „codurile” culturii din care fac parte, în modelele normative ale acesteia. Sociologul american J.V. Zanden face o distincție între gradul de importanță pe care membrii unei anumite societăți o acordă relațiilor de conduită și de acțiune și gradul de severitate care intervine în sancționarea încălcării acestor reguli, el consideră că prin aceste criterii se poate delimita între natura obiceiurilor și cea a tradițiilor în baza cărora activitatea umană obține un caracter normativ. Obiceiurile, menționează el, nu sunt considerate de membrii unui grup sau ai unei societăți ca fiind extrem de importante, motive pentru care încălcarea lor nu atrage după sine sancțiuni prea severe. Spre deosebire de obiceiuri,

¹Wright, G.H. von. *Normă și acțiune*: (Studiu logic). Trad. și postf. de D. Stoianovici și S. Vieru. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 26

²Szczepanski, J. *Noțiuni elementare de sociologie*; Trad. din limba polonă de N. Mareș. București: Ed. Științifică, 1972, p. 180.

tradițiile sunt însă „norme” extrem de importante, considerate ca atare de către toate grupurile sociale, iar încălcarea lor determină sancțiuni extrem de severe¹.

Obiceiul se referă la acțiunile cu caracter convențional și la actele de politețe și, din această cauză, ele se integrează unei „morale” fluctuante, fiind diferită de la un grup la altul și a cărei încălcare poate trece neobservată sau poate să implice sancțiuni cu caracter informal (bîrfă, batjocură, ironie etc.). Tradițiile, la rîndul lor, implică existența unor standarde morale cu caracter general, încorporate în legi sau prescripții religioase („să nu furi!”, „să nu ucizi!” etc.) a căror încălcare atrage după sine sancțiuni punitive destul de severe. J.V. Zanden crede că este totuși abuziv de a considera obiceiurile și tradițiile drept categorii binomice în măsura în care ele pot fi considerate, mai curînd, ca poli ai unui continuum de-a lungul căruia se localizează toate tipurile de norme sociale. Aceste norme sunt susținute de constrîngerile implicite sau explicite, care intervin ca factor de presiune și de conformare, pentru ca indivizii să desfășoare acțiuni compatibile cu exigențele normative.

Obiceiul se formează și apare în mod spontan, ca urmare a aplicării repetate și prelungite a unei conduite, aceasta devenind treptat o regulă intrată în viața și tradiția colectivității respective, pe care oamenii o respectă din obișnuință, ca o deprindere². O deprindere este, prin esența sa, o regularitate în comportamentul unui individ, o dispoziție sau o tendință de a face lucruri asemănătoare sau în circumstanțe repetabile. Este evident că deprinderile se obțin în cadrul existenței sociale și nu sunt înnăscute. Ele constituie niște tipare de comportament pentru membrii unei anumite comunități și se obțin de această comunitate pe parcursul istoriei sale, fiind impuse membrilor ei, și nu obținute de ei în mod individual. Din această cauză, obiceiul are, într-un anumit sens, un caracter conservator. Pe cît de încet se formează obiceiul, pe atît de greu sau chiar mai dificil încetează de a mai acționa, prin procesul invers de ieșire din uz, adică de cădere în desuetudine. În societățile primitive, arhaice, precum și mai tîrziu în antichitate și feudalism, obiceiul avea un cîmp deosebit de extins, pornind de la reglementarea vieții de familie, rudenie, uzuri alimentare și vestimentare, până la cele privind producția și schimbul de bunuri.

În aceste condiții, societatea era interesată în consolidarea unor obiceiuri cu ajutorul presiunii puterii publice, care se reflectă în diferitele măsuri punitive prin care comunitatea reacționează față de membrii care nu se conformă obiceiurilor ei, astfel încât numeroase obiceiuri obțin un caracter juridic. Treptat, s-a ajuns să se facă o distincție netă între obiceiul juridic și cel nejuridic. Obiceiul devine normă juridică, cutumă în momentul în care este recunoscut de puterea publică, de stat. În acel moment, el devine, alături de celelalte norme juridice, obligatoriu, iar încălcarea lui atrage după sine aplicarea sancțiunii organizate a statului. Obiceiul recunoscut ca normă juridică devine izvor de drept, care, în plan istoric (obiceiul juridic), a alcătuit prima formă a dreptului pozitiv, un fel de drept rudimentar. Treptat, obiceiurile au cunoscut o transformare, o

¹A se vedea: Zanden, V.J.W. *Sociology – A Systematic Approach*. New York: The Ronald Press Company, 1975.

²Korff, W. *Norm und Sittlichkeit. Untersuchungen zur Logik der normativen Vernunft*. 2. neu eingel. Aufl., 1985, p. 59.

modificare specifică dreptului, pentru a servi cât mai bine orînduirea statală. Unele dintre obiceiuri au dus la apariția unor adevărate instituții de drept (contractul de împrumut de consumație, înstrăinarea de bunuri etc.).

Obiceiul continuă să existe și în societatea modernă și contemporană, luînd însă formă juridică într-o măsură foarte restrînsă, după cum vom vedea în continuare.

În funcție de modalitatea în care este exercitat controlul social realizat prin intermediul obiceiurilor și tradițiilor, prin interacțiunile reciproce între indivizi, prin participarea acestora la viața colectivă, prin opinia publică, el este spontan sau informal. Totodată, tradițiile și obiceiurile, ca modalitate de control social, se fondează pe anumite mecanisme de reglementare cu caracter psihosocial (sugestia, convingerea, constrîngerea, persuasiunea, manipularea și alte influențe sociale exercitate de opinia publică sau în cadrul grupurilor) și cu caracter cultural (obiceiuri, moravuri, convenții, cutume, tradiții etc.).

Diversele norme și reguli culturale ale grupurilor implică rareori exigențe rigide sau uniforme în exercitarea unor acțiuni sau manifestarea unor conduite, ele permițând, în mod real, o mare variabilitate a comportamentelor sau a actelor sociale. Numai în cazul cînd devianța afectează puternic o comunitate, intrînd în conflict deschis cu normele și valorile care caracterizează ordinea socială dominantă, doar atunci definițiile sociale cu privire la ceea ce este „normal” sau „deviant” dobîndesc un caracter unitar.

Tradițiile și obiceiurile, în calitate de norme, sunt susținute de constrîngerile implicite sau explicite, care pot să intervină ca factor de presiune și de conformare pentru ca indivizii să desfășoare acțiuni compatibile cu exigențele normative. În acest caz, formele de constrîngere sunt interiorizate de către indivizi prin intermediul unor mecanisme psihologice și psihosociale complicate, care determină, după cum remarcă celebrul psihiatru și filozof austriac, laureat al Premiului Nobel S. Freud, nașterea și dezvoltarea „Supraeului” ca autoritate morală interiorizată, ca instanță prohibitivă ce interzice individului orice exteriorizare a pulsurilor sale inconștiente, care ar putea genera sentimente penibile de culpabilitate, angoasă sau nevroză¹.

Obiceiurile nu țin de buna cuviință, nici de morală, nici de drept sau religie. Am putea numi obiceiurile deprinderi sociale, specifice comunităților variate de oameni. Desigur, noi ne referim la obiceiuri (cutume) nejuridice, care nu sunt obligatorii. Dar sfera obiceiurilor este mult mai largă. Unele obiceiuri se transformă în normă de drept obișnuielnic, poate chiar apoi fixate în legi de către un legiuitor. Prof. S. Popescu remarcă: „a spune că în obiceiuri se află germenul organizării juridice a societății”² e deductibil, căci „se poate afirma că obiceiurile au o sferă mai largă decît dreptul înțeles exclusiv sub forma sa cutumiară, obișnuielnică”³, asta înseamnă că genul obicei a avut dintotdeauna specii de obicei, din care una germina dreptul. Orice obicei

¹Фрейд, З. *Психология бессознательного*: Сб. произведений. Сост., науч. ред., авт. вступ. ст. Г. Ярошевский. Москва: «Просвещение», 1989, p.437-439

² Popescu, S. *Cîteva reflecții asupra raportului între viața juridică și culturală a societății*. În: Revista Română de Științe Sociale. Științe juridice, 1983, vol. 27., nr 1, p. 111.

³Ibidem, p. 110.

apare dintr-o practică repetitivă și imitată ca obișnuință justificată, dar semnificativă comunitar și de aceea respectată comunitar; prin urmare, iese din discuție obiceiul individual-obișnuință.

În același timp, dacă ne referim la practica reală, putem să constatăm că astăzi caracterul conservator al obiceiurilor nu este atât de stabil, deoarece sub influența condițiilor corespunzătoare unele din ele pot să fie supuse unor deformări serioase, care pot să reducă, de multe ori, din ele conținutul pozitiv care s-a păstrat de secole. Spre exemplu, particularitățile obiceiului vechi al respectului față de cei mai în vârstă s-a transformat, treptat, în condițiile societății totalitare, în elogierea, închinarea și supunerea oarbă în fața șefilor. Astfel de deformări încep să influențeze, în mod negativ, asupra formării personalității, asupra poziției ei civice și asupra responsabilității sociale. Garanții sociale împotriva unor astfel de deformații poate să devină, înainte de toate, spiritul democratic în relațiile dintre oameni.

Mai există în societate și obiceiuri ce țin de afaceri prin care se înțelege practica stabilită care s-a constituit în procesul activității economice și în sfera traiului. Obiceiurile din acest domeniu, care reglementează relațiile ce se stabilesc în bussines, joacă un rol substanțial în procesele economice care au loc nu numai în interiorul unei sau altei țări, dar și în relațiile între state.

În cultura tradițională populară românească s-a afirmat cu o pondere deosebită spiritul de dreptate, făcând o legătură cu însuși procesul de devenire a istoriei poporului nostru. Este demonstrat faptul că la toate popoarele principiile dreptului scris s-au bazat pe formele dreptului popular, cu o vechime recunoscută. La poporul nostru, ca și la alte popoare, a existat dreptul comunitar, „obiceiul pământului” și judecata sătească, ce se exercita din cele mai vechi timpuri. La sate, exista și „scaunul de judecată”, și legea de obște, reprezentată prin „înțelepții” locului, care interveneau în toate rînduierile vieții comunității. Prin urmare, judecata se făcea la o troiță, în pridvorul bisericii, în pragul bisericii sau era judecată la hotar, la marginea satului. „Sfatul bătrînilor”, spre exemplu, reglementa o serie de probleme ale vieții satului, survenind în judecarea unor situații cotidiene, legate de certurile dintre vecini, de stricarea caselor, la despărțirea între soți, beții, în judecarea femeilor cu moravuri ușoare etc.

Cercetătorul român V.Vetișanu remarcă că putem susține cu certitudine că spiritul de dreptate la poporul român are o tradiție îndelungată și configurează, într-un fel, dimensiunea umanismului românesc¹. În procesul analizei acestui spirit, trebuie să purcedem de la relațiile istorice date, care au permis sau nu afirmarea lui în plenitudinea sa. Mecanismele interioare ale spiritului de dreptate le găsim în împrejurările de ordin istoric, în secvențele acestora, de la o epocă la alta. Sub acest aspect, spiritul de dreptate se cere înțeles într-o conexiune dialectică cu evoluția vieții istorice și printr-un context istoric dat, care a permis sau a scăzut puterea lui de afirmare. În studiile sale consacrate filozofiei istoriei, L. Blaga a descoperit că în anumite epoci cu o „viață cvasiistorică”², lor, „domnilor români, de bine - de rău aleși încă din familii

¹Vetișanu, V. *Deschideri filosofice în cultura tradițională*. București: Ed. Eminescu, 1989, p. 271.

²Blaga, L. *Ființa istorică*. Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 1977, p. 102.

pămîntene, li se îngăduiau doar fapte de echilibristică politică, combinații meschine, mărunte socoteli de la o zi la alta, intrigă, aventuri, din cînd în cînd o faptă bună, dar nu o istorie de linie mare”¹. Efectul a fost și mai puternic în sfera vieții morale, căci, susține Blaga, „nici la inițiative destinate să dea expresie invoalată fondului de spontaneitate necorupt ce mocnea în sufletul poporului”² de veacuri.

Din această perspectivă, spiritul de dreptate s-a manifestat ca un mod de a fi, specific vieții populare, respectiv poporului asuprit pe plan național de cîmpitorii străini. Eposul eroic românesc reprezintă o dovadă elocventă în această ordine de idei, prin solidaritatea colectivă pe care o relevă de câte ori se pune problema dreptății naționale. În această situație, sentimentul dreptății era asociat cu cel al libertății. Folclorul păstrează aceste sentimente trăite de popor, printr-o poezie exprimată astfel: „Frunză verde, foi uscate, / în Moldova nu-i dreptate”³. Retragerea în codru era una din formele de protest în fața asupririi străine, de unde apoi se organiza lupta pentru dobândirea drepturilor naționale. Marele nostru poet M. Eminescu, în opera sa a exprimat sentimentul înfrățirii românului cu codrul, în vreme de restriște, pornind de la filonul popular: „Împărat slăvit e codrul, / Neamuri mii îi cresc sub poale, / Toate înflorind din mila / Codrului, Măriei Sale”⁴.

Spiritul de dreptate poate fi cercetat și dintr-o altă perspectivă, ca ceva propriu gândirii populare, mentalității și felului de viață a poporului român. De aici și înțelegerea, și toleranța care se întîlnesc în modul de viață poporan ca generând cele mai trainice sentimente umane. În acest mod poporan de a fi se manifestă întotdeauna o înțelegere a lucrurilor și a situațiilor, ce se adîncește pe măsură ce ajunge la om și la condiția umană. Spiritul de dreptate ce persistă în obiceiurile populare exclude orice tendință de a absolutiza o situație dată, fiindcă gândirea populară asimilează în permanență ceea ce se dovedește mai adecvat, mai propice oricărei situații, găsind posibilități de a modifica sau renunța la ceva considerat ca dat o dată și pentru totdeauna. De aici nu rezultă o relativitate a situațiilor, ci o înțelegere concretă a lor, în măsura să ducă la un rezultat. În chestionarele sale juridice, B.P. Hașdeu a introdus o întrebare cu privire la felul în care satele se cîrmuiesc singure, după spiritul de dreptate local⁵. Elementul principal pe care îl pune în evidență marele nostru înaintaș era moderația țăranilor, ca element ce poate defini caracterul unei naționalități, căci s-a manifestat ulterior și consecvent.

Spiritul de dreptate îl întîlnim în creațiile orale ale poporului, în folclor, apoi în pravile și cazanii, numite și cărți românești de învățătură. Chiar izvoarele dreptului românesc au fost căutate mai întîi în folclor, considerîndu-se pe bună dreptate, după cum remarca Ion Peretz, că în

¹ Idem.

² Idem.

³ *Crestomație de folclor moldovenesc*: pentru studenții inst. de învăț. superior. Alc., pref. și coment. de Botezatu Gr. și al. Chișinău: Ed. Lumina, 1989, p. 262.

⁴ Eminescu, M. *Povestea codrului*. În: Opere. în 8 vol.: coord. Mihai Cimpoi. Vol 1. Chișinău: Ed. Gunivas SRL, 2001, p.109.

⁵ Hașdeu, B.P. *Scrieri filosofice*/selecția textelor, studiu introductiv, note și comentarii, însoțite de o terminologie hasdeiană de Vasile Vetișanu. Ediție îngrijită de Vasile Vetișanu. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 243.

creațiile anonime „preocuparea personalității subiective neexistând, nu avem a ne teme nici de analize ale evenimentelor adeseori greșite, nici de stilul pretențios și silit al unora dintre cronicari”¹, preocupați de o asemenea problemă. Legătura cu realitățile vieții sociale apare mult mai vie și mai expresivă în folclor, în plus, conștiința de comunitate acceptă numai ceea ce se dovedește valabil pentru toți. Până și în cântecele populare unde se descrie viața socială găsim noțiuni juridice. Există în folclor și elemente juridice ce duc la o morală populară, spre exemplu, în basm, unde eroul ce ajunge la adevăr propune pedepsirea celui vinovat, după ce l-a biruit.

În mod deosebit, spiritul de dreptate a fost cultivat de proverb, care mai exprimă și îndoiala despre spiritul dreptății, adică faptul că nu întotdeauna dreptatea este aceea care învinge. Astfel că: „Judecata e oloagă când lipsește în cap o doagă”, sau: „*Judecata nu o poți face cu lopata*”, căci: „*Pînă la judecata lui Dumnezeu te mănîncă sfinții*”, ori „*Cînd banul te strînge de gît, ca gîdele cu ștreangul, nu poți cuvînta nici grăi dreptatea întreagă*”².

Într-adevăr, datina cuprinde o întregă filozofie și înțeleșurile spirituale ale ei interferează cu tradiția ce ființează în datină. Datina se întoarce mult în timp, căci a viețuit în traiul îndătinat al tuturor celor de-o lege, transformîndu-se încet în obicei, dar fără să se piardă în spațiul acestuia. Toate ale vieții se prind sau nu se prind într-o datină, încît partea ei de viață se răsfrînge în devenirea faptelor omenești. În această ordine de idei poți auzi de la oameni că „așa-i datina” sau viceversa. Oricum, oriunde ar apare și ar exista, datina are o reacție specifică la tot ce vine ca nou asupra ei. „Noi nu putem lăsa datinile”, spun oamenii unui loc, iar alții susțin că „Așa am apucat cu datinile de dinainte”, ceea ce înseamnă că datina nu se ivește la întâmplare și nu cade în rosturile ei trecătoare.

O categorie de norme tradiționale, apropiate într-un fel de obiceiuri, dar și de normele morale o formează normele de conviețuire. În această categorie includem normele de bună-cuviință, de politețe, de curtoazie, de bunăvoință, foarte numeroase și prezente în viața de zi cu zi. Buna-cuviință înseamnă corectitudinea în ținuta și în atitudinea exterioară, în cuvînt și faptă, respectarea bunelor maniere și a formelor sociale, amabilitate, iar politețea, în opinia noastră³, nu mai este un „lux”, ci un imperativ al societății contemporane, al omului zilelor noastre, o victorie împotriva instinctelor, un îndemn pentru respectarea regulilor de conviețuire socială, a principiilor și normelor de muncă și comportare într-o societate liberă, a aspirațiilor către frumos. Adevărata politețe subînțelege și bunătatea. Un om binecrescut este un altruist. Un om adevărat este un om generos, un om binecrescut este un om generos, un om cult și manierat este un om bun și generos.

Astfel, după cum arată filozoful român din perioada interbelică, Eugeniu Speranția, calitatea sau trăsătura distinctă a acestor norme este dată de o anumită apreciere sau prețuire reciprocă a persoanelor, exprimată prin „stima”, „considerația” sau „respectul” ce și-l datorează

¹Apud Vetișanu, V. Op. cit., 273.

²Idem.

³A se vedea: Capcelea, V. Etica și conduit umană: man. pentru instit. de învăț. superior. Chișinău: Ed. ARC, 2010, p. 305.

unul altuia. Aceste norme pot contribui la întreținerea raporturilor interumane, ale conviețuirii, însă aportul lor este redus, iar uneori superficial sau numai formal, dacă nu sunt dublate de motivații puternice morale. „Simpla politețe nu apără și nu asigură conviețuirea, pe când conviețuirea, odată asigurată, se poate cizela și adânci prin politețe”¹.

1.3 Sfera acțiunii și conținutul tradiției: interacțiunea dintre tradiție, obicei, sărbătoare și ritual

În continuare, ne vom referi la determinarea sferei și conținutului tradiției, la totalitatea mecanismelor ce contribuie la perceperea ei, la rolul și locul ei în existența socială și la mecanismele ce asigură transmiterea și răspândirea ei. Concomitent, vom analiza legăturile funcționale reciproce dintre părțile componente ale tradiției. În special, ne vom referi la stabilirea criteriilor ce ne vor oferi posibilitatea de a concepe deosebirea dintre *obicei*, *ritual*, *sărbătoare* și *tradiție*.

În literatura de specialitate deosebirea dintre obicei și tradiție se reduce la faptul că aria tradiției este mai vastă decât cea a obiceiului, deoarece tradiția include în sine și obiceiul, apelul direct la conștiința omului, iar în tradiție este exprimată în mod accentuat latura conceptuală. Se consideră că tradițiile cultivă ideile, orientează activitatea oamenilor în conformitate cu necesitățile lor vitale din diferite domenii, iar obiceiurile reglementează în detaliu anumite acțiuni și relații ce cuprind, în primul rând, sfera timpului liber, a traiului, modul de viață. Totodată, obiceiurile sunt cele mai vechi mijloace de păstrare și de transmitere a experienței sociale de la o generație la alta. Ele sunt niște legi nescrise ale existenței comunității umane care nu fundamentează și nu justifică scopul comportării umane. De aceea, obiceiurile sunt respectate de oameni fără a fi puse la îndoială, chiar și fără a fi deseori înțelese, transmițându-se ca ceva firesc și obligatoriu pentru membrii comunității în cauză. În opinia noastră, obiceiurile elaborează nu numai modul stereotipic al acțiunilor și comportamentului oamenilor, ci au și o anumită influență asupra calităților spirituale ale personalității. Spre deosebire de caracterul universal al tradițiilor, domeniul obiceiurilor se limitează la unele grupuri de oameni și la anumite sfere ale vieții sociale. Ele își păstrează vitalitatea în sfera cotidiană a vieții sociale, în morală și în ritualurile civile, iar tradițiile reprezintă normele generale care au o anumită bază conceptuală și presupun o varietate în acțiunile oamenilor la soluționarea unor probleme de ordin practic. Tradițiile, spre deosebire de obiceiuri, indica direcțiile cruciale ale acțiunilor sociale și ale concepției despre lume în toate sferile vieții sociale.

În același timp, tradițiile și obiceiurile epocilor anterioare reprezintă o expresie concentrată a experienței umane și din această cauză devin un material inițial pentru constituirea noilor generații. În virtutea acestui fapt, ele se asimilează ușor, eliberând oamenii de necesitatea de a-și croi de fiecare dată din nou drumul, de a cheltui pentru

¹Speranția, E. Introducere în filosofia dreptului. Ed. a doua reanimată și adăugită. Cluj: „Tipografia Cartea Românească”, 1944, p. 396.

materializarea acestui scop timp, energie, forțe intelectuale și spirituale. Trăsătura comună atât a tradițiilor, cât și a obiceiurilor constă și în faptul că ele se sprijină pe forța opiniei publice și reprezintă un mijloc eficient de reglementare a activității vitale umane.

În același timp, după structura lor, tradițiile sunt mai mobile decât obiceiurile. Ele sunt în stare să se transforme mai repede și să se îmbogățească cu elemente noi, iar obiceiurilor le este caracteristic conservatismul, stabilitatea elementelor și a părților constituente. În limitele unei anumite comunități umane, obiceiurile poartă un caracter lipsit de individualitate, reprezentând niște stereotipuri ce au o influență psihologică asupra personalității. Obiceiurile, de cele mai dese ori, sunt percepute inconștient de noile generații în virtutea faptului că ele reglementează în mod strict acțiunile și comportarea oamenilor, lăsând asupra conștiinței umane o amprentă mai riguroasă decât tradițiile.

Noi considerăm că tradițiile, fiind un sistem de anumite idei, legi nescrise, norme de comportament, o totalitate de concepții ce s-au cristalizat în mod istoric, nu pot să se constituie într-o formă completă în mod spontan. De aceea, în structura tradiției pot fi delimitate trei straturi: *ideea* (reprezentarea); *obiceiul* (o anumită normă a conduitei); *ritualul* (întruchiparea simbolică a obiceiului). De fapt, există tradiții ce includ toate straturile menționate și tradiții incomplete, cu două sau un singur strat. În aceste cazuri, ritualurile reprezintă niște forme de manifestare a tradițiilor ce corespund mai mult sau mai puțin conținutului tradițiilor. De multe ori tradițiile includ în sine toate obiceiurile, dar nu și toate ritualurile, fiindcă, o parte din ele sunt fixate în anumite procese verbale și se reproduc în cazuri speciale. În aceasta ordine de idei, este necesar să luăm în considerație și de faptul că ritualurile sunt legate de momentele cruciale din viața omului și a grupului social sau a societății în general, momente ce se produc odată cu stabilirea, schimbarea sau întreruperea anumitor relații sociale (nașterea copilului, înregistrarea căsătoriei, înmormântarea etc.). Deseori unii specialiști în domeniu atribuie tradițiilor și obiceiurilor anumite proprietăți specifice ritualurilor. Bineînțeles, influența psihologică a ritualurilor asupra personalității este destul de mare, fiindcă provoacă, retrairi emoționale care reflectă atitudinea subiectivă a personalității față de noile relații sociale și personale, însă aceste trăsături sunt proprii ritualurilor și nu obiceiurilor sau tradițiilor. O altă deosebire substanțială dintre tradiții, obiceiuri și ritualuri consta în faptul, că tradițiile și obiceiurile funcționează permanent, pe când ritualurile se repetă în mod ocazional.

Referindu-ne la noțiunea *sărbătoare*, putem menționa că în conținutul ei pot fi evidențiate o serie de elemente: ideea, evenimentul, aspectul moral, memoria socială, dispoziția etc. Sărbătoarea este un element al culturii și creației populare, cel mai democratic mod de autoexprimare a oamenilor. Ea este în stare să satisfacă diverse necesități ale personalității. Prin sărbători se marchează în mod solemn anumite evenimente, date istorice din viața poporului. Sărbătoarea are destinația de a păstra și reproduce, de a dezvolta cele mai prețioase valori ale activității umane. Sărbătoarea este cel mai eficient și cel

mai răspândit mod de funcționare a tradițiilor. Fără sărbătoare tradiția poate să moară și poate să renaște numai și numai prin sărbători. Tradițiile sunt destul de rezistente la vitregiile sorții, dar ele pot deveni neputincioase în spațiu și timp. Dacă nimicim sărbătoarea, cu timpul nimicim și tradiția. Destul de elocvent s-a manifestat această legitate în perioada totalitarismului comunist, când au fost interzise, sub pretextul că sărbătorile poartă un caracter religios, că reprezintă niște vestigii ale trecutului, o serie de sărbători, obiceiuri și tradiții ale poporului nostru, ceea ce a generat în consecință nimicirea parțială a tradițiilor naționale. O mare daună au cauzat tradițiilor naționale acei care au fabricat „noi ritualuri și sărbători”¹. În perioada sovietică a existat, după opinia noastră, numai o singură sărbătoare - cea a Anului Nou, care era sărbătorită doar din cauza că exista acea clipă de trecere de la Anul vechi la Anul nou. Dacă lipsea această semnificație, atunci sărbătoarea Anului Nou ar fi devenit și ea, ca și celelalte, un pretext de a organiza o beție ordinară. Sărbătorile sovietice, din această cauză, nu puteau fi deosebite una de alta, deoarece în ele lipseau momentele morale, memoria socială, toate fiind niște ocazii de beție și haleală.

Făcând o totalizare a celor afirmate anterior cu privire la distincțiile dintre noțiunile *tradiție*, *obicei*, *ritual*, *sărbătoare*, putem conchide că tradiția funcționează în societate permanent prin intermediul reproducerii anumitor norme ale activității și comportamentului uman, însă aceste norme, la rândul lor, nu sunt identice tradiției. În același timp, am menționat că categoria *tradiție*, în comparație cu noțiunile *obicei*, *ritual*, *sărbătoare*, poartă un caracter mai universal și poate fi valabilă pentru cazurile când nu pot fi utilizate toate celelalte noțiuni.

Pe parcursul lucrării în cauză vom utiliza tratarea amplă a *tradiției*, din care fac parte mai multe fenomene sociale: *obiceiurile*, *ritualurile*, *sărbătorile*, *ceremoniile*, prin intermediul cărora tradițiile funcționează în diverse sfere ale vieții sociale.

CAPITOLUL II

ESENȚA, CONȚINUTUL, STRUCTURA ȘI SPECIFICUL TRADIȚIILOR NAȚIONALE

2.1. Tradițiile naționale – fenomen social specific

Tradițiile naționale s-au format și s-au decantat din punct de vedere istoric odată cu apariția primelor comunități de oameni. În ele s-a reflectat existența socială a comunității date, particularitățile lor naționale ce s-au transmis din generație în generație prin intermediul conștiinței sociale. Tradițiile naționale reflectă mediul social al națiunii în cauză prin care se exprimă specificul existenței ei, particularitățile activității materiale și spirituale, mediul geografic și vestigiile istorice. În ele se mai reflectă și valorile esențiale umane, sentimentele ei intrinseci. Cuprinzând toate valorile acumulate, tradițiile naționale le transmit noilor generații.

¹Asevedea, spre exemplu: Știuca V. *Calea noilor tradiții*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1973; Лоскутова, Л. Д. *Развитие семейной обрядности в Советской Молдавии*. Кишинев: Штиинца, 1979 etc.

Totalitatea fenomenelor sociale specifice comunității umane formează particularitățile naționale ale moralei și psihologiei, care se manifestă și își păstrează stabilitatea în tradițiile și sărbătorile naționale. Originalitatea fiecărui popor constă în modul de gândire și de concepere a lucrurilor, în religia și limba ce-i sunt proprii numai lui, dar îndeosebi în tradiții și obiceiuri. În procesul identificării deosebirilor unui popor de altul, obiceiurile joacă un rol decisiv, fiind aproape cea mai caracteristică trăsătură a poporului. Ele constituie fizionomia poporului, iar fără de ele poporul este chip fără față, un vis fără precedent și irealizabil. Distrugerea tradițiilor naționale în perioada totalitarismului comunist a ruinat originalitatea popoarelor, a avut drept consecință deznaționalizarea și alte fenomene negative ce se resimt astăzi destul de pregnant.

Așadar, tradițiile și obiceiurile conțin în sine trăsăturile specifice ale psihologiei naționale ale formațiunilor etnice. Ele se manifestă ca o parte a continuității în dezvoltare, a legăturii dialectice dintre trecut și prezent, iar prin el și cu viitorul. Noile generații își formează trăsăturile lor psihologice sub influența obiceiurilor și tradițiilor moștenite. Tradițiile și obiceiurile s-au constituit ca un rezultat nu numai a trăsăturilor etnice specifice, dar și ale celor social-economice, fiind, totodată, un rezultat al împărțirii societății în grupuri sociale distincte. Spre exemplu, tradiția ospitalității a apărut în epoca primitivă în calitate de mecanism al depășirii izolării dintre triburi, de lărgire a contactelor dintre ele. Ospitalitatea presupune mărinimie, prietenie, dorință de a acorda ajutor omului străin căzut la nevoie, care a nimerit într-un mediu necunoscut. Ulterior, în condițiile societății bazate pe antagonisme dintre diferite grupuri sociale această tradiție a dobândit un caracter „comercial”, de servicii care puteau beneficia numai oamenii cunoscuți. Dar, în același timp, s-a păstrat și ospitalitatea maselor populare, care a acumulat în ea cele mai umane trăsături ale tradiției ospitalității.

Mulți dintre savanții ce investighează esența tradițiilor naționale reduc sfera funcționării și vitalității lor la psihologia socială, la modul de viață, sau la ideologie. În viziunea noastră, o astfel de abordare nu are nimic comun cu realitatea, pe motiv că tradițiile naționale există în toate sferele vieții sociale, inclusiv și în sfera vieții materiale. Spre exemplu, atât prepararea murăturilor, producerea vinului, afumarea peștelui și a cărnii, dubirea pieilor și confecționarea cojoacelor, cât și prepararea bucatelor - zeama, răciturile, coptul pînii de fiecare zi și de sărbători - colacii, pîinea ritualică, confecționarea pînzei etc., toate își au tradițiile lor respective ce se trag din moși-strămoși. Sau să luăm un alt exemplu, tradițiile construirii caselor la români. În patrea centrală se amplasează intrarea ce duce în tindă și bucătărie, în partea dreaptă a casei se aranjează „casa mare”, în partea stîngă - bucătăria și o odaie etc. O asemenea amplasare se păstrează în localitățile rurale și astăzi.

Se știe că cultura spirituală a societății, în mare măsură, există pe baza culturii materiale. Dacă admitem că tradițiile naționale nu funcționează în sfera producției materiale, atunci ajungem, în mod inevitabil, la concluzia că tradițiile naționale sunt un rudiment, niște rămășițe ale muribundului, niște vestigii ale trecutului, ce există doar în

virtutea independenței relative a culturii spirituale față de cultura materială. În același timp, e evident și faptul că gradul înalt de continuitate, într-un anumit mod, poate deveni o frână în calea dezvoltării producției și a răspândirii inovațiilor contemporane. Este cert că în acest caz extremitățile sunt inefficiente, mai ales în sfera materială a vieții sociale. În cazul de față problema constă în a găsi o armonie în corelația dintre tradiții și inovații, de a găsi acel criteriu ce ar asigura continuitatea creației și, concomitent, de a evita deosebirile principale din cultura grupurilor sociale, a popoarelor și țărilor.

Fiecare popor, în dependență de condițiile geografice și social-istorice, specializându-se în anumite ramuri ale economiei în decursul istoriei seculare, dobândesc deprinderi de producție și metode înaintate de muncă, experiență, ce se transmit din generație în generație prin intermediul tradițiilor. Îndeosebi se evidențiază elementul național în ramurile tradiționale de producție care sunt influențate de condițiile geografice și climaterice, în producția obiectelor de larg consum, în meșteșugurile populare. Astăzi, la noi, tradițiile naționale renasc și se aplică pe larg în diferite sfere ale producției materiale, bunăoară la construcția caselor, fântânilor. În consecință, ele recapătă un stil național inedit, fiind construite și ornamentate cu diferite materiale care cu 20-30 de ani în urmă păreau uitate. Este regretabil faptul că în republica noastră nu există un muzeu etnografic sub cerul liber unde ar fi expuse relicvele culturii materiale, arta populară decorativă. La acest muzeu ar putea fi prezentate arhitectura, manufactura casnică, artizanatul și meșteșugurile străvechi, așa cum se obișnuiește în multe țări. Acest lucru e destul de important, fiindcă vechile meșteșuguri sunt un mecanism al întreținerii autoidentității poporului. Prin urmare, readucând la viață cultura materială tradițională, vom favoriza procesul de renaștere a identității noastre naționale.

Funcționarea tradițiilor în sfera traiului nu este pusă la îndoială de nimeni, cu toate că și ele au avut de suferit în perioada comunistă, deoarece erau declarate niște vestigii ale trecutului. Traiul are nu numai latura sa spirituală, ci și cea materială, ce ține de cultura materială a societății. Sfera traiului, a alimentației publice, trebuie concepută sub două aspecte: pentru consumator ea este o sferă neproductivă, iar pentru cei care lucrează în sfera de deservire este o activitate materială. Probabil nu întâmplător vorbim despre hrana românilor (zeama), a ucrainenilor (borșul), a uzbekilor (pilaful), despre îmbrăcămintea tradițională. Producția lor a fost, iar astăzi, cu atât mai mult, trebuie să țină de sfera culturii naționale și trebuie să joace un rol însemnat în viața noastră.

În sfera spirituală a vieții sociale, tradițiile naționale se manifestă, în primul rând, în particularitățile psihologice, morale și culturale ale poporului. Tradițiile ce funcționează în această sferă a vieții sociale au următoarele particularități: stabilitate, repetabilitate, și poartă un caracter mai mult sau mai puțin conservativ. Tradițiile în cauză se cristalizează sub influența nemijlocită a condițiilor de viață, a existenței comunităților și grupurilor în societate, fiindcă nici o sferă a vieții sociale nu se poate lipsi de necesități, interese, simțuri, emoții,

aspirații, deprinderi, mentalitate, de un anumit mod de gândire. Spre exemplu, dacă vom investiga doinele, bocetele, blestemele tradiționale, caracteristice românilor din Basarabia, apoi vom găsi în ele expresia durerii și tristeții poporului înrobitor de către turci, țarism, totalitarismul comunist și tendința de veacuri a românilor de a se elibera de sub jugul străin.

2.2. Structura tradițiilor naționale

Tradițiile naționale posedă o structură destul de complicată. În conținutul lor deosebit, în primul rând, particularități național-specifice. Ele nu trebuie identificate cu particularitățile naționale în general, care sunt mai diverse și mai bogate după conținut. Particularitățile național-specifice proprii tradițiilor ne denotă unele deosebiri existente dintre diferite popoare. Spre exemplu, tradițiile calendaristice ale românilor consacrate Anului Nou au apărut din timpuri străvechi, reflectând tendința de a influența prin mijloace simbolice, magice asupra naturii, pentru ca ea să fie mai binevoitoare, mai blândă și să asigure fertilitatea solului și o roadă bogată. Conținutul acestor tradiții reflectă condițiile naturale, îndeletnicirile de bază, particularitățile dezvoltării istorice și culturale, activitatea de muncă a românilor. În virtutea faptului că românii din timpuri străvechi s-au îndeletnicit cu agricultura, a luat naștere tradiția *Plugușorul* edificată pe un început optimist, pe idei umaniste ce proslăvesc munca plugarului.

Analizând structura tradițiilor naționale, vom menționa faptul că tradiții absolut „pure”, proprii numai unor popoare, nu există. Dimpotrivă, în tradițiile diferitelor popoare există o serie de aspecte și elemente comune. Spre exemplu, obiceiurile folclorice românești de la început de an solar și agrar, cum sunt *Colinda*, *Urătura*, *Semănatul*, *Sorcova*, *Malanca*, sunt asemănătoare cu ritualurile și obiceiurile bulgărești survacării și cucherii. Sau, spre exemplu, tradiția calendaristică *Paparuda* proprie românilor se întâlnește în Balcani sub două denumiri *Peperuda* - la bulgari și greci, și *Dodonă* - la sârbi. Desigur, fiecare popor își creează tradițiile sale inedite și originale, dar această originalitate nu înseamnă, nici de cum, că ele nu au particularități ce se repetă la alte popoare. Originalitatea autentică a tradițiilor diferitelor popoare constă în interpretarea inedită a esenței lumii, a condițiilor în care ființează, în caracterul lor optimist.

În structura tradițiilor naționale intră și valorile naționale „împrumutate” de la alte popoare în procesul interacțiunii și conlucrării lor într-un spațiu istoric mai mult sau mai puțin comun. Aceste valori au proprietatea, de a ieși, a părăsi frontierele naționale inițiale și de a se încadra în valorile naționale ale altor popoare, devenind parte organică a vieții acestui popor. În acest caz, mecanismul selecției se reduce la împrumutul benevol și la imitarea modelului tradiției. Acest proces se produce în felul următor: reprezentanții societății „recipiente” apreciază pozitiv tradițiile sau elementele lor după criteriul corespunderii acestor valori mentalității, reprezentărilor și gustului estetic ale acestui popor. Valorile „împrumutate” sunt proprii culturii și tradițiilor popoarelor vecine. Dacă comparăm tradițiile poporului român cu tradițiile bulgarilor, sârbilor, ucrainenilor, putem constata o sumedenie de valori ce

au fost împrumutate de aceste popoare unele de la altele. Dar, aceste valori nu sunt asimilate în mod mecanic. Fiecare popor recipient le prelucrează în felul său, își lasă amprenta asupra conținutului lor. Spre exemplu, sub influența românilor, ucrainenii au preluat obiceiul calendaristic de Anul Nou *Sorcova*, drama populară *Malanca*, iar când urează în seara de Anul Nou, folosesc buhaiul, un atribut obligatoriu al *Plugușorului* la români.

O parte componentă a structurii tradițiilor naționale sunt trăsăturile sociale și de clasă. *Naționalul* reprezintă o categorie istorică, ce nu poartă un caracter stabil și absolut. Conținutul ei concret se modifica permanent în dependență de schimbarea și dezvoltarea societății. Exploatatorii se străduiau să impună maselor ideea ca tradițiile, în afară de esența și coloritul național, nu posedă alte proprietăți, cu scopul de a ascunde conținutul lor social și de clasă. Desigur, conținutul celor mai multe tradiții naționale este lipsit de o esență și de elemente ce poartă un caracter vădit de clasă. Dar acest lucru nu trebuie negat în mod metafizic.

În structura tradițiilor naționale un loc deosebit îl ocupă valorile general-umane de la care începe procesul socializării individului cu normele, reprezentările, simțurile și gusturile omului. Elementele general-umane păstrează în sine gama de legături dintre oameni, proprii tuturor societăților, care asigură conexiunile echitabile dintre oameni și continuitatea în dezvoltarea generațiilor umane. Valorile general-umane educă oamenii în spiritul sincerității, echității, bunăvoinței, prieteniei, mărimii, ajutorului reciproc și al altor facultăți morale și civice necesare pentru funcționarea efectivă a societății. Valorile general-umane au devenit cu timpul semnificative pentru toate popoarele. Spre exemplu, tradiția ospitalității la români a fost îmbogățită cu obiceiul întâlnirii oaspeților cu pâine și sare ce persistă la slavi. În condițiile contemporane, greutatea specifică a acestor elemente crește în virtutea existenței unei comunități din sfera producției materiale și spirituale și a necesității vitale a oamenilor de a trăi în pace și prietenie cu alte popoare. Deosebit de elocvent se manifestă procesul de creștere a ponderii valorilor general-umane în tradițiile ospitalității și ajutorului reciproc. Tradiția ajutorului reciproc treptat se transformă dintr-o normă a ființării comunității naționale într-o normă a existenței internaționale a țărilor și popoarelor. În caz de afectare a unor țări de anumite cataclisme naturale și sociale, popoarele din diferite colțuri ale lumii acordă ajutor, considerând durerile și pierderile umane și materiale ale acestor oameni ca pe niște dureri proprii. Procesele în cauză duc spre depășirea închistării naționale, a limitării naționale, și totodată, spre instaurarea în lume a unor relații bazate pe o nouă mentalitate, liberă de principiul de clasă, ce va scoate în prim plan interesele și valorile general-umane ale civilizației contemporane.

În sfera traiului și a familiei, tradițiile naționale există sub o formă mai mult sau mai puțin „pură”. Bazându-ne pe studiile etnografice, putem conchide că sfera familiei și a traiului a fost și este un adăpost al tradițiilor naționale. De cele mai multe ori, ele au servit la consolidarea națională, la întărirea tendințelor colectiviste ale poporului. Un loc aparte, în

această ordine de idei, îl ocupă tradițiile de muncă, în care în modul cel mai elocvent se manifestă trăsăturile etnice specifice poporului.

Poporul român, ca și toate popoarele, și-a creat timp de secole tradițiile, ritualurile și sărbătorile sale naționale. Ele stabileau normele de comportare ale familiei, satului și poporului în genere, transformându-se în legi nescrise prin care funcționa societatea românească. Ele nu permiteau nici o excepție de la regulă, indiferent de starea socială și de ierarhia administrativă ocupată în societate. Tradițiile naționale îndemnau omul să fie om în orice împrejurare. Demnitatea umană era considerată un cult al umanismului și moralității. Prietenia, dintre popoare și oameni, respectul reciproc, patriotismul, simțul jertfirii de sine pentru binele Patriei și poporului s-au cristalizat în obiceiurile, sărbătorile și tradițiile naționale. Poporul crea, dezvolta și păstra ca ochii din cap acele tradiții și sărbători care îl ajutau să meargă înainte, să înfrunte greutățile. Nu întâmplător, proverbul românesc spune: „Dacă n-ai sădit un pom, n-ai săpat o fântână, n-ai crescut un copil, n-ai construit o casă, n-ai lăsat moștenire, atunci degeaba ți-ai trăit viața”. Tradițiile, obiceiurile și sărbătorile înfrumusețează viața poporului, o face să capete un anumit sens. Iată de ce poporul le păstrează și le transmite din generație în generație ca un dar sfânt, iată de ce ține la ele.

Pentru tradițiile populare este caracteristic faptul că în centrul lor se află munca creatoare. Ele înnobilează omul muncitor, cinstit, fiind concomitent intolerante față de tentativele de a afecta demnitatea lui. În ele în mod armonios sunt corelate interesele personale și cele colective și sociale. Datorită acestor tradiții, se constituie relații cu adevărat umane între oameni, ce se sprijină pe ajutorul reciproc, pe cinste, pe bunătate și modestie în viața personală și socială. Tradițiile îndeamnă oamenii la o muncă creatoare, la o participare activă în viața colectivului și a poporului, satirizează pe marginea viciilor ce se contrapun idealurilor și modului de viață al poporului. Tradițiile populare proslăvesc prietenia și frăția dintre oameni, idealurile general-umane. Aceasta se întâmplă în virtutea faptului că tradițiile își găsesc apreciere în activitatea reală socială de muncă. Tradiția este o expresie concretă, o formă a funcționării conținutului său social - a necesităților societății în reglementarea muncii social utile a oamenilor, a stimulării ei. Unitatea dintre formă și conținut apreciază pozitiv tradiția și este susținută opinia publică.

Tradițiile naționale ale poporului român s-au constituit pe următoarele căi:

- 1) prin legătura cu tradițiile străvechi ale cultelor soarelui-focului, apei, plantelor, ce existau încă la traco-geto-daci (de aici și caracterul lor magico-agrar):
- 2) reflectarea într-un mod artistic specific a muncii, traiului, moravurilor, a luptei poporului împotriva diferiților dușmani pentru libertate, viață mai bună etc;
- 3) acumularea unor elemente religioase, mai ales după ce strămoșii noștri au adoptat creștinismul.

Iată de ce o problemă destul de importantă este a cerceta și a studia în complex această moștenire, ceea ce este măreț și nemuritor. După cum am mai remarcat, problema

moștenirii culturale, a tradițiilor capătă în prezent o importanță primordială. Este vorba despre căile dezvoltării sociale, despre idealurile de viitor ale umanității, despre chipul omului contemporan și lumea lui spirituală. Problema în cauză poate fi tratată în mai multe moduri, cele mai răspândite fiind modul antitraditionalist și cel tradiționalist. Tratarea antitraditionalistă susține necesitatea înaintării accelerate spre necunoscut. De fapt, o așa atitudine față de moștenire, în genere, a fost proprie regimului comunist. Ruperea totală cu trecutul ce a avut loc în țările cu regimuri comuniste s-a soldat cu o nouă sălbătăcie a oamenilor, cu degradare morală, cu apariția unei „morale duble”, în condițiile căreia normele contradictorii erau utilizate de una și aceeași persoană pentru diferite scopuri și în diverse situații, care continuă să afecteze în mod grav condiția umană și în prezent. Toate acestea s-au imprimat zeci de ani în mentalitate, judecată, în raționament, transformându-se în conduită, ce afectează într-un grad înalt capacitatea de a delimita binele de rău. etc. Viața ne-a demonstrat că numai continuitatea timpului istoric, păstrarea cunoștințelor, valorilor, metodelor de activitate, a obiceiurilor, deprinderilor, moravurilor ce vin din trecut este calea cea justă. O astfel de tratare este numită tradiționalistă.

În Moldova, subaprecierea moștenirii istorice a avut drept consecință renunțarea forțată la organizarea *jocului popular*, a *horei satului*, a sărbătorilor naționale și celor calendaristice, care, chipurile, erau niște elemente învechite ale culturii naționale ce gravitau spre „naționalism”. Unii „experți și teoreticieni”, apologeți fideli ai regimului comunist, camuflându-și intențiile cu „grija” față de destinele tinerei generații, au contribuit la distrugerea acestor comori populare. Distrugerea tradițiilor naționale a provocat o serie de fenomene negative. A dispărut umanismul, moralitatea, frumosul, au fost văduvite sufletele oamenilor, în care a pătruns indiferența, și inerția. Pe de altă parte, cu un eșec total s-au soldat tentativele de a introduce în viața tradiții și ritualuri noi, ce nu aveau nimic comun cu tradițiile naționale și care au dispărut imediat după introducerea lor. Era și de așteptat, fiindcă s-a ignorat faptul că tradiția nu există de la sine, ci este o manifestare și o organizare destul de complicată a unui neam, în care sunt sintetizate reprezentările, valorile și comportamentul oamenilor, ce s-au acumulat de secole. În procesul muncii de valorificare a tradițiilor, trebuie să ținem cont de potențialul lor moral și psihologic, de valorile lor educative, pe motiv că în tradiții se cristalizează conștiința națională și socială, se acumulează experiența populară ce poartă un caracter pozitiv, care trebuie păstrată și dezvoltată pentru activitatea generațiilor viitoare. Numai o astfel de abordare a conținutului și formei tradițiilor ne va permite să găsim în ele nu numai elemente arhaice, dar și cele necesare în prezent. Desigur, în arsenalul tradițiilor populare sunt și unele elemente învechite, dar ele sau se perfecționează, sau dispar de la sine, fără a fi necesar de a „lupta” împotriva lor. Adică mecanismul organizării și întreținerii stabilității tradițiilor în timp o reprezintă „selecția naturală”, separarea și menținerea trăsăturilor cheie ale tradițiilor care indică o anumită direcție în timp și spațiu. Numai o astfel de abordare ne oferă posibilitatea să relevăm rolul

tradițiilor ca verigă de legătură nu numai dintre trecut și prezent, ci și dintre trecut, prezent și viitor, și în același timp, să ne debarasăm, în sfârșit, de atitudinea nihilistă față de tradiții. În această ordine de idei, nu trebuie să renunțăm complet nici la elementele așa-zise învechite din conținutul tradițiilor din trecut, care s-ar părea că au pierdut orice legătură cu actualitatea. Chiar și în ele trebuie să observăm momente pozitive, să pătrundem în esența lor. Este necesar să luăm în considerație că deseori se întâlnesc unele elemente ale tradițiilor care prin esența lor fiind conservative, sunt înveșmântate într-o formă uimitoare, vie, frumoasă, și invers, există unele elemente ale tradițiilor, bune ca formă și conținut, dar înveșmântate într-o formă neatrăgătoare, deseori chiar trezind dezgust. În atare cazuri, aceste tradiții trebuie utilizate ca model, trebuie folosite chiar dacă sunt „vechi”. Dar apare în mod inevitabil întrebarea, cum poate fi concepută în acest caz dialectica conținutului și formei? Independența de condițiile concrete, forma tradiției uneori poate să joace rolul principal, iar dacă forma este acceptabilă, de ce să nu permitem să se creeze pentru ea un conținut nou? Și viceversa, dacă tradiția are un conținut umanist, patriotic, dar posedă o formă depășită, de ce să n-o lăsăm să se dezvolte în noi forme, mai frumoase? Însă un lucru trebuie să fie cert în acest caz: tradiția trebuie să posedă și o formă, și un conținut ce izvorăsc din glia și spiritul național. Numai în așa mod poate fi sintetizat vechiul și noul în tradiții. Și încăde ceva ar fi cazul să ținem cont. Destinația tradiției, în raport cu inovațiile, constă în faptul că ea este un mod de a realiza inovațiile. Continuitatea și discontinuitatea, vechiul și noul, tradiția și inovația sunt asemenea capetelor unui lanț, fără de care lanțul nu există.

Ar fi cazul să nu uităm și faptul că multe din sărbătorile și tradițiile cu adevărat populare au fost folosite de sistemul totalitarist în scopul de a-și consolida influența asupra maselor. Aceste tradiții nu trebuie în genere respinse, dar este necesar de a le supune unei analize minuțioase pentru a găsi sub învelișul denaturat inițialul, autenticul, tainele istoriei create de popor și pentru a utiliza acest tezaur în procesul renașterii noastre naționale. Numai acționând în spiritul conceperii adecvate a formelor vechi ale tradițiilor, sărbătorilor și ritualurilor, utilizându-le înțelept, adaptându-le la necesitățile actuale, poate fi asigurat efectul cuvenit.

O perspectivă obiectivă asupra termenului arată că tradiția nu este lipsită de valențe pozitive. Una dintre acestea este că pune la îndemâna noastră convingeri, norme, valori și obiecte create în trecut. Tradiția este ca un fond de resurse, idei și materiale, utilizate de oameni în acțiunile lor curente, pentru a construi un viitor ce se bazează pe trecut. Tradiția poate furniza proiecte de acțiune, modele, roluri de imitat (tradițiile eroilor, lideri carismatici, sfinți sau proferi), viziuni asupra configurațiilor, instituțiilor sociale (tradiția monarhiei, constituționalism, parlamentarism), modele organizaționale (tradiția pieței, democrației), imagini ale unor societăți de referință (tradiția americană, occidentală etc). Individizii nu pot construi și avea o viață socială din nimic, luând totul de la zero. Ori, „principala funcție a tradiției, în opinia lui P. Sztompka este

de a furniza prefabricatele necesare modelării realității sociale”¹.

Este firesc ca tradițiile învechite să-și piardă definitiv legăturile cauzale cu relațiile sociale care le-au dat naștere, adică ele și-au pierdut baza reală, păstrînd de cele mai dese ori doar forma inițială sau conținutul simbolic. Multe din obiceiurile și tradițiile traiului, ale vieții cotidiene - îmbrăcămîntea, aranjarea caselor, împodobirea fîntînilor, au ajuns pînă în zilele noastre, păstrînd simbolica lor autentică. În conținutul lor s-au păstrat și elemente legate indisolubil de religia creștină și chiar de religia păgînă.

2.3 Raportul dintre tradițiile naționale și cele religioase

În această ordine de idei, este necesar de a studia problema corelației dintre tradiții în general, și tradițiile naționale, în special, cu tradițiile religioase. Teologii apuseni sunt dispuși să reducă tradițiile în genere la tradițiile religioase sau chiar la cele creștine. După ei, atașarea la moștenirea culturală din trecut înseamnă, în primul rînd, însușirea tradițiilor religioase, a potențelor lor constructive. Filozoful american T. Fausset concepe religia ca o condiție necesară de existență a societății în virtutea funcției pe care o exercită - de creare, păstrare și transformare a unei limbi specifice, simbolice, de care are nevoie societatea. Tradiția, în acest context, este concepută de el ca o legătură, vie a timpurilor, ca o anumită amintire despre momentele cheie ale istoriei umane „cifrate” la început în mit, iar mai apoi în legendele biblice și în Evanghelie. Iată de ce, remarcă autorul, este necesar de studiat religia care asigură această continuitate în dezvoltarea culturală și care este acel depozit unde se păstrează toate comorile - bogăția spirituală reprezentată sub formă simbolică.

Cercetările efectuate de specialiștii în studiul religiilor ne vorbesc despre faptul că majoritatea oamenilor au raporturi permanente cu religia și cu instituțiile de cult, în ciuda perpetuării comportamentelor religioase și a atitudinilor religioase în perioada totalitară, care a fost dominată mai ales la nivelul puterii politice, de ideologia ateistă. Astfel, s-a dovedit că religia, după cum sublinia pe bună dreptate, C.G. Jung, rămîne una din manifestările cele mai profunde ale sufletului uman². Din această cauză credința religioasă reprezintă o dimensiune fundamentală a exprimării și afirmării identității individuale și de grup, deși ea este, în societatea contemporană puternic secularizată și o opțiune personală. Ea contribuie la procesul de integrare socială a oamenilor prin susținerea unor norme morale³.

Din orice punct de vedere ar fi abordată, tema religiei este o permanentă dispută, adeseori depășind limitele ei. Religia, în opinia noastră, reprezintă o condiție necesară de existență a societății în virtutea funcției pe care o exercită - de elaborare, teaurizare și transformare a unei limbi specifice, simbolice, de care are nevoie societatea. Iată de ce este necesar de a studia religia care asigură continuitatea în dezvoltarea culturală și care este acel depozit unde se păstrează toate

¹Sztompka, P. Op. cit., p. 64.

²Jung, C.G. *Imaginea omului și imaginea lui Dumnezeu*; traducere de Maria-Magdalena Angheliescu. București: Ed. Teora, 1997, p. 21.

³Ellison, G.Cr.; Sherkatt, E.D. *Is Sociology the Core Discipline for the Scientific Study of Religion?* În: *Social Force*, volume 73; 1995, nr 4, June, p. 1257.

comorile - bogăția spirituală reprezentată sub formă simbolică. *Biblia*, care a fost și rămîne ca punct de plecare în tentativa de organizare a afectelor și faptelor omenești, reprezintă astăzi pentru mulți o instanță prea îndepărtată, a cărei autoritate a fost minată de zeci de ani de teroare comunistă. În această ordine de idei, devine oportună studiarea profundă a *Bibliei* de către tînăra generație, deoarece ea reprezintă un tezaur de concepții, de norme de conduită, ce trebuie utilizat la justa lui valoare. Religia se implică, cu grade diferite de impact, în procesul de socializare a individului, fiind un depozitar al tradițiilor, care pot fi utilizate în educarea tinerei generații.

În acest sens, devine oportună studiarea profundă a *Bibliei* de către tînăra generație în școală, deoarece ea reprezintă un tezaur de concepții, de norme de comportare, ce trebuie utilizat la justa lor valoare. Dar, după opinia noastră, în această privință ar fi cazul să ne grăbim încet, deoarece nu dispunem de un potențial uman bine pregătit pentru a înfăptui acest lucru. În caz contrar, putem numai compromite acest imperativ al timpului în care trăim.

După părerea noastră, între tradițiile și sărbătorile naționale și cele religioase există o corelație dialectică. De fapt, sărbătorile și tradițiile creștine sunt comune pentru toate popoarele atașate la această religie. Dar, în același timp, aceste tradiții au și un caracter național, inedit, anumite nuanțe și colorit național, fiecare națiune îmbogățind aceste tradiții cu trăsături naționale irepetabile. Spre exemplu, aproape în fiecare localitate din Moldova sesărbătorește *Sfîntul Andrei*, sărbătoare apărută cu multe veacuri în urmă, care are și anumite nuanțe religioase. Ea trebuie născută, trebuie sărbătorită pretutindeni, deoarece are un conținut bogat, e plină de veselie, glume, jocuri, vrăji etc.

Un alt exemplu elocvent, în această ordine de idei, este sărbătoarea *Hramului* ce a devenit o sărbătoare oficială a fiecărui sat. În prima jumătate a zilei, *Hramul* e o sărbătoare atît creștină, cît și națională, cînd are loc slujba la biserică, cînd se sărbătorește ziua lăcașului sfînt din localitate, iar în a doua jumătate a zilei, e națională, populară, e o sărbătoare a satului, a familiei. Laitmotivul acestei sărbători se axează pe ospitalitate, bunăvoința, prietenie. *Hramul* este o ocazie de a se întîlni rudele, prietenii, de a cristaliza cele mai bune calități umane. Datoria fiecăruia este de a se întîlni în aceste zile cu rudele, prietenii, de a-și împărtăși grijile, problemele, de a ura unul altuia bucurie, sănătate și fericire, de a face un schimb de experiență la prepararea bucatelor tradiționale. După ce oaspeții stau la masă, gospodarii casei îi invită la tradiționalul *Joc* sau la *Hora Satului*. În trecut, către hram se făcea ordine și curățenie în case, în curte și pe drumuri, mai ales pe drumul care ducea spre biserică și spre casele gospodarilor. Ar fi destul de benefică reluarea acestei tradiție și astăzi. Sărbătoarea *Hramului* este clădită pe principiul prieteniei și ospitalității populare, care sunt cele mai nobile calități ale neamului nostru. În unele localități, pe vremuri a fost întreprinsă tentativa de a constitui pe baza *Hramului* o nouă sărbătoare cea a satului, dar fără nici un succes. Practica a demonstrat că noile obiceiuri, tradiții, ritualuri și sărbători prind rădăcini atunci cînd ele sunt într-o legătură indisolubilă cu tradițiile populare, care s-au cristalizat și decantat timp de

secole și care corespund particularităților naționale ale neamului, trăsăturilor lui psihologice, ceea ce se întâmplă destul de rar.

Este oportună, în viziunea noastră, reînvierea, readucerea unor tradiții și ritualuri în circuitul vieții contemporane, ceea ce ar înviora viața spirituală, ar mărturisi tineretului istoria acestui pământ și bogăția culturii strămoșești. Spre exemplu, au existat timp de secole tradițiile *Paparuda*, *Gaia*, ce aveau scopul magic de a chema ploaia pe timp de secetă. În timpul secetei fetițele, împodobindu-se cu mănunchiuri de flori și iarbă verde, ieșeau în câmp, cîntînd, dansînd și invocînd ploaia. Aceste tradiții s-au născut din cultul ploii, fiindcă pămînturile noastre sunt bîntuite frecvent de secete nemiloase, ce semănau moarte în trecut. Tradițiile renăscute pot răscoli memoria națională, pot readuce la viață comorile spirituale ale poporului ce vin din negura vremurilor.

Tradițiile naționale ale poporului român pot fi clasificate în dependență de:

- 1) *subiectul relațiilor sociale* - de familie, populare, sătești etc. (nașterea copilului, nunta, înmormîntarea etc.);
- 2) *sfera și caracterul activității oamenilor* - de muncă (claca, șezătoarea, diferite ritualuri și sărbători legate de procesele de muncă);
- 3) *calendaristice* (sărbătorile de Anul Nou, de primăvară, vară și toamnă etc.);
- 4) *de petrecere* (hora, jocul, probele sportive tradiționale etc.).

Această clasificare va sta la baza analizei și dezvoltării tezaurului acumulat de poporul nostru timp de secole, ce se conține în tradițiile naționale, pentru a elucida importanța lor vitală pentru prezent ca să contribuie în mod eficient la procesul continuității în dezvoltare a generațiilor umane.

CAPITOLUL III

FUNCȚIILE SOCIALE ALE TRADIȚIILOR

Deosebit de esențiale sunt acele forme și mijloace extrinseci și intrinseci ale reglementării comportamentului în care normele sociale, mai ales cele tradiționale, sunt canale prin care se efectuează influența socială asupra individului. La ele se referă mai întîi de toate determinarea valorică a conduitei, materializarea căreia este practic de neînchipuit în afara sistemului de norme morale și a esenței corelației dintre norme și valori. Totodată, normele sociale se includ în alte mijloace și modalități de reglare a comportamentului care există și sunt utilizate în societate - tradițiile, obiceiurile, ritualurile etc.

În procesul realizării funcțiilor sale, tradițiile se includ în sistemul condițiilor extrinseci și intrinseci și al mijloacelor de reglementare a conduitei, dar în mod special formează acest sistem. Tradițiile sunt mijloace și conductori ai diverselor influențe ce reglementează și determină conduita umană. Ele formează particularitatea normativă a condițiilor comportamentului, adică determină faptul că conduita omului se desfășoară într-o lume deosebită, socială.

Deosebit de esențiale sunt acele forme și mijloace extrinseci și intrinseci ale reglementării comportamentului în care tradițiile sau sunt canale prin care se efectuează influența socială, sau

ele înseși se realizează prin aceste canale de reglementare. La ele se referă, mai întâi de toate determinarea valorică a conduitei, materializarea căreia este practic de neînchipuit în afara sistemului de norme morale și a esenței corelației dintre norme și valori.

Tradițiile au exercitat și continuă și până astăzi să îndeplinească în societate o serie de funcții importante în virtutea particularităților ce le sunt proprii: stabilitatea, repetabilitatea, respectarea lor prin intermediul opiniei publice etc. Sub aspect funcțional, câmpul de acțiune a tradițiilor în societate poate fi redat prin: funcția reglementatoare, de transmitere a experienței sociale, funcția educativă, informativă și integrativă.

Noi considerăm că la baza sistematizării funcțiilor sociale, ar fi rațional de a plasa obiectivele fundamentale ale tradițiilor, formulate ca mecanism de legătură dintre trecut, prezent și viitor, de transmitere a valorilor fundamentale ale umanității de la o generație la alta, de reglementare a relațiilor și a comportamentului social al oamenilor. Reieșind din aceste obiective pot fi evidențiate o serie de funcții concrete care reflectă cele mai importante aspecte ale influenței reglementative a tradițiilor asupra relațiilor sociale prin intermediul comportamentului personalității sau grupului social.

3.1 Funcția reglementatoare a tradițiilor

Această funcție a tradițiilor a apărut printre primele, deoarece acestea au constituit timp îndelungat unicul mijloc de reglementare a relațiilor dintre oameni în societate. În procesul reglementării, tradițiile exercită funcția de factori de reglementare a comportamentului atât din punct de vedere intrinsec, cât și extrinsec. În cazul în care tradițiile sunt însușite și interiorizate de către individ, ele se transformă în factori ai lumii intrinseci a omului și pot să influențeze comportamentul prin intermediul sistemului de factori intrinseci ai reglementării normative – autoconștiința și autoevaluarea, sistemul motivațional, înțelegere și directive. Or exista o încredere în justetea ordinii stabilite de tradiții, motivată prin vechimea lor. Această funcție exercitată de tradiții timp de milenii a fost absolut neglijată în perioada totalitarismului comunist, fapt care a implicat prejudicii serioase societății, provocând o serie de fenomene negative, ce s-au răsfrânt asupra relațiilor dintre oameni și chiar dintre națiuni. Deoarece accentul se punea pe discontinuitate, se impunea ideea că trecutul nu există - contează numai viitorul și trebuie edificată o lume nouă ruptă de paradigmele trecutului. În acest fel, facultățile și reflexele morale, acumulate prin succesiunea în spațiu și timp a generațiilor, au fost slăbite și atenuate sub presiunea enormă a aparatului represiv al regimului totalitar, specializat în injectarea fricii și în distrugerea personalității fiecărui individ care a fost derutat în așa fel, încât, fiind pus astăzi în fața alternativei libertate-totalitarism, alege reieșind din reflexele dobândite anterior ultima variantă, fiind convins că alege binele.

Tradițiile, care conțin în sine normele morale au o structură formală, care se constituie din două elemente fundamentale, cristalizate lexical în două expresii tipice: expresia calitativă și expresia imperativă. Elementul calitativ indică ce anume trebuie „să faci”, sau cum trebuie „să fii”, iar elementul imperativ, se conține în formularea „trebuie”. Imperativul poate lua două forme

de expresie: una pozitivă („trebuie”) care poate fi activă și stimulativă și alta negativă („nu trebuie”), care poate fi restrictivă, inhibitivă, coercitivă. În același timp, imperativul în cele două forme de expresie nu posedă o semnificație valoric morală intrinsecă, din motiv că imperativul „trebuie” – „nu trebuie” poate angaja și angajează în viața reală orice acțiune, orice fel de a fi. Imperativul are și grade intrinseci de intensitate. În limba română, expresiile „trebuie” – „nu trebuie” posedă un caracter constrângător, indiferent dacă factorul de constrângere vine din interiorul sau din exteriorul conștiinței morale sau din ambele părți. Dar limba română a mai structurat două imperative, cărora Constantin Noica le consacră o analiză magistrală: „se cade”- „nu se cade”; „se cuvine” - „nu se cuvine”¹. Aceste imperative pot fi formulate din exterior și angajează liber conștiința morală din interiorul ei, iar mai apoi aceste imperative au o semnificație morală intrinsecă.

Astăzi, când în centrul atenției se plasează calitățile spirituale ale omului, ponderea tradițiilor naționale, care reprezintă o coloană vertebrală a conștiinței naționale, un mijloc eficient de reglementare a relațiilor sociale și naționale, trebuie să crească în mod considerabil. Ele pot influența în mod substanțial reglementarea relațiilor dintre generații, căci conțin în sine niște modele de conduită edificate pe un profund sentiment axiologic, printr-un orizont umanist de profunzime și anvergură. Tradițiile naționale reprezintă o sursă esențială a umanismului, care caracterizează toate actele de cultură și civilizație ale poporului român, personalitatea sa este omenia românească - determinarea de esență a spiritualității sale, caracterizată prin ospitalitate, generozitate, o acută conștiință morală a binelui, aprecierea oamenilor după demnitatea, cinstea, onoarea și patriotismul lor, o omenie în care blîndețea, bunătatea, sentimentul de prietenie și fraternitate se îmbină cu fermitatea, curajul, neînduplecarea, intransigența, atunci când e vorba de interesele fundamentale ale țării, de însăși ființa noastră istorică. Experiența istorică a demonstrat că poporul nostru a fost în stare să înfrunte și să depășească numeroase momente de grea cumpănă și să se afirme cu o voce distinctă, autonomă și originală datorită însușirilor sale morale - eroism și bărbăție în luptă, hărnicie, onestitate, blîndețe, o înțeleaptă, cumpănită și dreaptă judecată a lucrurilor. Toate aceste realizări obținute de secole și cristalizate în memoria națională prin tradiții se pot transforma într-un mijloc eficient de reglementare a relațiilor sociale astăzi, mijloc care ar lichida, într-o anumită măsură, tensiunile existente dintre indivizi și generații.

3.2 Funcția de recepție-translare a experienței sociale

O altă funcție importantă a tradițiilor o constituie transmiterea experienței sociale, păstrarea, reglementarea și reproducerea relațiilor sociale². Funcția în cauză se impune în viața socială prin existența continuității generațiilor, tradițiile exercitînd rolul verigii de legătură ce asigură succesiunea generațiilor umane. Transmiterea experienței prin intermediul tradițiilor este posibilă datorită existenței simultane în cadrul societății a generațiilor de oameni ce se substituie

¹Noica, C. *Rostirea filozofică românească*. Op. cit.

² A se vedea: Capcelea, V. Tradițiile naționale – mecanism de translare a culturii tehnice. În: *Cultura tehnică – component important al culturii generale*. Conferința Științifică Republicană consacrată jubileului de 50 de ani ai Facultății Tehnică, Fizică și Matematică. Bălți, 1997.

unele pe altele. Tradițiile includ noile generații în formele verificate ale relațiilor sociale, eliberând fiecare individ în parte de necesitatea de a cuceri o dată în plus ceea ce a fost obținut și realizat deja de înaintașii noștri.

Funcția în cauză are scopul de a legitima modurile existente de viață, instituțiile, crezurile și codurile sociale. Acestea au nevoie de justificări pentru a funcționa împreună și a beneficia de acceptare socială. Ori, una dintre cele mai importante surse de legitimare este tradiția. Una dintre justificările cele mai comune, dar și puternice este „întotdeauna a fost așa” sau „oamenii întotdeauna au crezut asta”, chiar cu riscul paradoxal, și evident irațional, de a performa acțiuni doar fiindcă alții au făcut la fel mai demult¹. Alte tipuri de justificare specifice tradiționalității sunt invocarea autorității prestigiului unui autor inițial sau susținerea și clamarea continuității neinterupte a instituțiilor prezente în trecutul îndepărtat.

Tradiția servește de asemenea pentru a evada din necazurile, nemulțumirile și frustrările realității prezente. Un trecut mai fericit decât prezentul furnizează un substitut de soluție dacă societatea este în criză. Astfel, raportarea la trecutul brav și independent ajută „supraviețuirea” în perioadele de ocupație străină. Are perfectă dreptate P. Sztompka, când afirmă că „tradiția libertății anterioare, subminează dictatura”². Însă, pe de altă parte, dacă ne referim la societatea moldovenească actuală care se află într-o perioadă de tranziție „haosmotică”³ observăm că funcția evazionistă devine ușor disfuncție în condițiile în care problemele tranziției sunt eschivate prin recurs la tradiția comunistă. Noi considerăm că fenomenul este frecvent, pe motiv că cercetările sociologie ne denotă despre faptul că aproape 50 la sută dintre respondenți suferă de sindromul nostalgiei față de trecutul sovietic invocând stabilitatea, garanția locului de muncă, prețurile fixe din acea perioadă etc.

3.3 Funcția educativă a tradițiilor

Un rol deosebit, mai ales în condițiile contemporane, o are funcția educativă a tradițiilor, care se manifestă începând cu frageda copilărie și continuă pe tot parcursul vieții individului. Personalitatea resimte influența tradițiilor, care pot să determine mentalitatea, simțurile, emoțiile și comportamentul ei. Fiecare om înțelege lumea printr-o mentalitate pe care o acceptă și în care s-a format, a crescut, iar această mentalitate, înrădăcinându-se în conștiință, conferă o vîrstă și o vechime unui mod de a fi și de a trăi în lume. O deosebită putere de asimilare a rosturilor vieții omenești o au tradițiile familiei, care se instituie ca etalon de măsură pentru tot ce e bine gândit și înfăptuit. La poporul român tradițiile familiei s-au întemeiat pe cultul muncii și al vredniciei celor mai în vîrstă, fiindcă în cadrul familiei fiecare își avea rostul său, pînă la cel mai mic. Prin intermediul acestui suport, are loc decantarea unui anumit mod de conduită socială, formarea convingerilor și deprinderilor, se efectuează procesul de înglobare a omului în procesul de continuitate națională respectivă pe fundalul memoriei sociale.

Un rol important în educația din familie trebuie să-i fie atribuit regulei de aur a moralității

¹ Shils, E. *Tradition*. Chicago: University of Chicago Press, 1981, p. 21.

² Sztompka, P. Op. cit., p. 65

³ perfecțiune a dezordinei.

care este o lege fundamentală a moralității, care este adeseori identificată cu însăși moralitatea. Ea a apărut la mijlocul primului mileniu înainte de Hristos și a marcat o cotitură radicală a omenirii sub semnul căreia civilizația noastră trăiește pînă în prezent. Inițial, ea avea în mod preponderent o formă negativă, spre exemplu, în proverbul românesc: „Ce ție nu-ți place altuia nu-i face!”. Pentru conceperea regulii de aur a moralității, e important de a sublinia că conținutul ei este prezentat în două moduri de existență. În acea parte care se referă la alții și care stabilește universalitatea în calitate de aspect al moralității, ea posedă un caracter ideal: ce nu iubești la altul; cum doriți (ați dori), să procedeze cu tine alți oameni. Iar în cealaltă parte, care se referă la subiectul însuși, ea apare în calitate de ordin eficient: nu fă tu însuși acel lucru; procedează și tu la fel¹. În prima circumstanță, în opinia noastră, poate fi vorba de o existență ideală, iar în a doua, despre acțiuni, despre existența reală a omului.

Respectînd tradițiile, individul nu numai că se include în sistemul de relații sociale, ci și devine o personalitate, se atașează la mediul dat. În cadrul procesului de devenire civică a personalității, un rol important, încă din fragedă copilărie, îl are asimilarea tradițiilor naționale, prin intermediul cărora are loc procesul de înglobare a omului în comunitatea națională respectivă și cristalizarea, în conștiința lui, a unor anumite norme și exigențe de conduită, idealuri morale, convingeri și aspirații naționale și patriotice. Pentru ca munca de educație să fie eficientă, ea trebuie să afecteze toate forțele spirituale ale omului - nu numai intelectul, ci și simțurile, voința și psihologia omului. Munca educativă trebuie să indice o anumită paradigmă a conduitei, să cristalizeze convingerile personale, care se vor transforma în deprinderi stabile, în trăsături de caracter și în facultăți personale. Educația, în sensul larg al cuvântului, este un proces consecvent al inițierii omului în contextul experienței generațiilor înaintașe, al asimilării ideilor și concepțiilor vitale, a normelor și tipurilor de activitate social-utilă. Oamenii incluși în sistemul funcționării tradițiilor pot fi educați în conformitate cu necesitățile sociale vitale pe neobservate, simplu, în mod firesc. Numai în acest caz omul nu se simte un obiect evident al educației, sporind astfel eficiența procesului educativ.

În opinia noastră, situația care s-a creat la noi în prezent ne ilustrează în mod elocvent că continuitatea generațiilor, rădăcinile care alimentează această continuitate a memoriei sociale a fost subminată de sistemul totalitar și continuă să rămână aceeași după șaisprezece ani de independență. Contextul în care ne-am pomenit astăzi e cu mult mai alarmant decît considera marele nostru înaintaș A. Russo în prima jumătate a sec. al XIX-lea, care remarca: „Nimica nu mai leagă Moldova de astăzi cu trecutul, și fără trecut, societățile sunt șchioape. Națiile care au pierdut șirul obiceiurilor părintești sunt nații fără rădăcină, nestatornice, sau cum zice vorba proastă, nici turc, nici moldovean; limba lor și literatura nu are temelie, și naționalitatea atunci este numai o închipuire politică”². Astfel, neglijînd istoria, tradițiile strămoșești, dăm involuntar o lovitură zdrobitoare atmosferei morale a individului din societatea noastră, cauzei educației

¹A se vedea: Capcelea, V. *Etica*: man. pentru instit. de învăț. superior. Chișinău: Ed. ARC, 2003, p. 28-29.

²Russo, A. *Cugetări*. În: Alecu Russo. *Opere / Îngr. text., note și coment. de E. Levit și I. Vasilenko*; Prez. graf. de I. Cîrmu. Chișinău: Ed. Literatura artistică, 1989, p. 66-67.

tinerei generații.

3.4 Funcția informativă a tradițiilor

În afara funcțiilor elucidate mai sus, tradițiile exercită și o funcție informativă, care asigură un anumit mod de comunicare, de legătură între oameni. Semnificația acestei funcții se manifestă, mai ales, prin intermediul ritualurilor, sărbătorilor și ceremoniilor care poartă un caracter de masă și sunt edificate pe principiul colectivismului. Ele vizează momente cruciale din viața omului, evidențiază legătura indisolubilă dintre personalitate și societate. Omul care ființează într-un mediu social concret este nevoit să respecte tradițiile acestui popor. Însă, spre regretul nostru, acest principiu nu este luat în considerație de majoritatea alolingvilor care sunt stabiliți cu traiul în Republica Moldova. Anume acest fenomen a devenit una din cauzele tensiunilor interetnice din Moldova de la sfârșitul anilor optzeci ai secolului trecut. Proverbul popular spune: „Cum e țara - și obiceiul”, subliniind faptul că oamenii, sub influența obiceiurilor, se familiarizează cu modul de comunicare a comunității umane date, devenind o parte componentă a acestui mediu. Pentru alolingvi, remarcă filozoful moldovean N. Cojocaru, acest mediu a fost și continuă să rămână un mediu străin, la care ei nu vor să se atașeze, ceea ce nu poate să nu trezească, în mod firesc, nemulțumirea populației românești băștinaș¹.

Volumul de informație ce se conține în tradițiile naționale creează condiții optime pentru asimilarea de către tînăra generație a ființei, istoriei și normelor de conduită a poporului din care face parte. Dar atitudinea nihilistă și indiferentă față de tradițiile poporului nostru, promovată de regimul totalitar comunist timp de decenii, a determinat apariția unei generații indiferente față de trecut, față de moștenirea istorică, față de plaiul natal și Patrie. Drept consecință, a apărut un fenomen negativ, numit mancurtism, care consemnează un om ce a pierdut legătura cu rădăcinile sale, care a uitat de neamul său, iar prin aceasta a fost afectată sănătatea spirituală, morală și psihologică a tinerei generații.

O influență nefastă asupra tineretului o are și așa-numita „cultură de masă” care nu recunoaște categoria de „memorie” și se impune în societate în conformitate cu principiul consumist „utilizează și aruncă”. În limitele culturii tradiționale, totul este orientat spre socializarea și integrarea individului în comunitatea socială și națională, spre însușirea memoriei și a rolurilor, normelor și valorilor acumulate de secole. Condiția funcționării „culturii de masă” contemporane e invers proporțională celei tradiționale, deoarece în cadrul ei e necesară o anumită desocializare a individului, separarea lui din sistemul de roluri și valori tradiționale.

Pentru cultura tradițională, dimpotrivă, este caracteristic faptul că valorile culturale nu se asimilează ca ceva eterogen, ci trăiesc cu ele, conținutul lor fiind transmis odată cu laptele mamei, de aceea, cu cît mai strînse sunt legăturile interioare și cele interpersonale ale societății, cu atît mai plenar și mai profund se materializează în viața cotidiană normele culturale tradiționale.

¹Pentru detalii a se vedea: Кожокару, Н. *Проблема адаптации нерумынского населения Республики Молдова к автохтонной этнической среде*. Кишинэу: Ed. „Technica-Info”, 2004, cap. 1.

Situația care s-a creat actualmente în Republica Moldova e destul de dramatică. Dacă cu două decenii în urmă exista o anumită speranță a revenirii la normalitate, la memoria socială și națională a înaintașilor noștri, astăzi, la începutul mileniului trei, aceste speranțe s-au spulberat și s-au transformat în niște iluzii. Vorba e că suntem afectați de un val nou de influență a mass-media și „culturii de masă” rusești, care afectează considerabil conștiința și mentalitatea tineretului.

Pentru a salvarda situația, noi trebuie să conștientizăm faptul că fără un anumit echipament spiritual, fără un anumit sistem de credințe și tradiții care să le orienteze experiența și comportamentul, societățile se pot dezintegra. Tradițiile și credințele asigură supraviețuirea și funcționalitatea grupului uman și a individului. Cerințele obiective ale societății sunt și ale individului în măsura în care el își apropie aceste exigențe, integrându-și valorile corespunzătoare lor. Trecerea de la necesitate la individ prin valoare are un caracter istoric, întrucât valorile sunt reprezentări mai mult sau mai puțin însușite și înțelese de individ, reprezentări ale unei anumite națiuni asupra necesității respective. Însă aceste reprezentări sunt, oarecum, filtrate prin năzuințele personale ale celui care acționează, fiind treptat transformate în matrice-tipare ale conștiinței și acțiunii lui. Astfel, ele apar ca legături între momentul individual și cel de grup, ca proces prin care fiecare individ este legat de întreaga funcționare a societății, de procesul istoric continuu. Prin urmare, o națiune, un popor își constituie valoarea și reputația din suma valorilor cetățenilor săi, prin felul în care aceștia sunt capabili să-și asume răspunderile ce le revin pentru destinele lor.

Este necesar să ținem cont și de faptul că numai în cadrul unei tradiții se poate constitui și capătă sens inovația, în afara ei creația e de neconceput, deoarece istoria s-ar întrerupe și umanitatea nu s-ar putea constitui. „E o iluzie periculoasă, remarcă M. Dufrenne, să credem că ne putem sustrage prezentului pornind de la o „tabula rasa”, că putem examina trecutul cu toată obiectivitatea, că îl putem înțelege ca un echipament mintal, cu o psihologie și o conștiință neîntrunite de cărțile pe care le-am citit”¹. Deprinderile noastre de gândire, asociațiile noastre de idei se formează sub influența prezentului, dar și a credințelor pe care le împărtășim, a experiențelor și trăirilor noastre ca oameni, toate constitutive ale acelei mișcări vii ce formează viața însăși, istoria noastră.

Prin urmare, a devenit stringentă problema subzistenței memoriei naționale, continuității generațiilor, a solidarității dintre ele, care ar exclude tensiunile, divergențele și antagonismele existente astăzi. Un loc deosebit în soluționarea problemei în cauză trebuie să-l ocupe tradițiile naționale, care pot asigura schimbarea orientării conștiinței individuale de la valorile culturii străine mediului autohton spre memoria națională și valorile culturii tradiționale ale poporului nostru, care au fost acumulate de secole. Astfel, tînăra generație se poate atașa la „temele” autentice ale culturii tradiționale, care pot deveni un mijloc eficient de formare a trăsăturilor de bază ale personalității și de a reglementare a comportamentului ei. În și prin cultura națională se

¹Dufrenne, M. *Pentru om (idei contemporane)*. București: Ed. Politică, 1974, p. 22

decantează și se structurează acel fond etnic spiritual al națiunii, constituit din memoria națională, moravuri, obiceiuri, tradiții, mentalități de psihologie socială, modele și norme de comportament atât de necesare în prezent. Doar în acest caz procesul de socializare poate fi eficient, pentru că el va fi determinat de experiența care se decantează prin intermediul tradițiilor, al metodelor tradiționale de educație a copiilor.

Timul în care trăim e momentul crucial al dezvoltării noastre care poate determina destinul nostru pentru decenii și secole. Aceasta depinde de faptul cum vom merge mai departe - vom ancora în sfârșit la albia firească a valorilor și tradițiilor neamului nostru sau vom continua să plutim în neștiință, duși de valuri spre alte țărături cu tradiții, norme, valori și idealuri străine.

3.5 Funcția integrativă a tradițiilor

O altă funcție destul de importantă a tradițiilor naționale este cea integrativă. Având menirea de a asigura coeziunea și solidaritatea grupurilor și instituțiilor, ca și conviețuirea și cooperarea dintre indivizi, normele tradiționale reprezintă un important factor de reglementare normativă și de integrare socială a indivizilor în structurile societății. Ea exprimă unitatea socială a comunității naționale. Funcția în cauză ne denotă despre faptul că tradițiile nu numai că „obligă”, ci și „leagă” oamenii de comunitatea dată. Dar iarăși, spre marele nostru regret, putem constata că perioada de tristă faimă din istoria poporului nostru a redus aria funcționării tradițiilor naționale și a diminuat la minim posibilitățile de acțiune a funcției integrative. Numai prin schimbarea orientării conștiinței individuale de la valorile străine culturii noastre naționale spre tradițiile naționale poate avea loc un proces de integrare a tinerei generații în contextul social și național autohton, ceea ce va asigura atât procesul continuității, cât și viitorul nostru.

Revenirea la tradițiile istorice ale poporului nostru constituie un imperativ, care nu este ușor de realizat, fiindcă copiii noștri aproape că nu știu nimic despre strămoșii lor direcți, nu știu de unde li se trag rădăcinile. În această ordine de idei, e actuală remarca făcută de M. Kogălniceanu la 1843, în cadrul prelegerii de deschidere a cursului de istorie la Academia Mihăileană de la Iași: „Neavând istorie, fiecare popor dușman ne-ar putea zice: „Originea ta este necunoscută, numele tău nu-ți aparține, mai puțin pământul pe care locuiești”¹. Cuvinte destul de actuale, fiindcă mai există oameni certați cu adevărul și obiectivitatea științifică, ce nu se sfiiesc să susțină idei absurde cu privire la originea și istoria noastră, idei care derutează, de multe ori, tineretul. Este necesar de a înțelege că astăzi, după cum remarca marele nostru înaintaș Mihai Eminescu, „patriotismul nu este iubirea țărâniei, ci iubirea trecutului. Fără cultul trecutului nu există iubire de țară. Azi e constatat că din momentul în care împărații au început a înlocui prin oameni noi pe senatorii Romei, în care tradițiile și cultul tradițiilor se uitaseră, Roma a mers repede spre cădere. Cazul Romei nu numai că este izolat, dar nu suferă nici o excepție măcar”².

Actualmente, este necesar ca procesul educativ să fie axat pe cultul trecutului, deoarece, după cum se arată în publicațiile *Ligii culturale* „un popor care nu-și prețuiește trecutul, nu se

¹Apud Marinescu, C.; Tănase, Al. *Conștiința națională și valorile Patriei*. Iași: Ed. Junimea, 1982, p. 95.

²Eminescu, M. *Cugetări* /Ediție îngrijită de Marin Bucur. București: Ed. Albatros, 1978, p. 69.

încălzește și nu se însuflețește de amintirea dulce a faptelor mari din istoria sa, de amintirea luptelor ce le-a purtat pentru apărarea bunurilor sale cele mai scumpe, se poate privi ca o masă de indivizi pe cale de a se desființa cu totul, pierzându-și conștiința că fac parte dintr-o națiune; un astfel de popor a renunțat la viitorul său și va fi bună pradă spre a fi subjugat și exploatat de alt popor”¹. Doamne, cât de exact au intuit înaintașii noștri ce se poate întâmpla cu noi, dacă vom ignora trecutul istoric. Ceea ce se întâmplă cu noi, românii din Republica Moldova, este o consecință gravă a lipsei unei conștiințe naționale autentice, a cultului trecutului istoric.

Prin urmare, numai prin cultivarea cultului trecutului glorios este posibil de a depăși starea de nihilism național, ce ne-a rămas moștenire de la regimul totalitar comunist, care avea scopul de a înstrăina popoarele ce se aflau sub ocupație de spiritul național, de mândrie și dragoste pentru Patrie, pentru acel colțisor de pământ unde omul, pentru prima oară, a văzut lumina zilei, unde a crescut și de unde s-a încheșat înălțătoarea noțiune de Patrie.

Putem constata că dispariția tradițiilor care se produce astăzi nu reprezintă situația când o tradiție veche e înlocuită cu una nouă. Însăși necesitatea unei astfel de substituiri poate fi reprezentată ca un adagiu acordat tradiției care acționa, pînă nu demult, ca un clișeu. Se pune întrebarea: din cauza cui am ajuns la această stare de lucruri în prezent? În orice caz, pierderea tradițiilor reprezintă un pericol pentru mentalitatea umană, pentru existența omului și a societății. Prin urmare, revenirea la tradițiile naționale, utilizarea potențialului lor pozitiv constituie un imperativ al timpului, care poate deveni un jalon important în reglementarea și orientarea comportamentului uman pe făgașul constructiv.

3.6. Disfuncțiile tradițiilor

În ceea ce privește disfuncțiile tradiției, independent de conținutul său, tradiția poate preveni sau restrînge creativitatea și inovativitatea, furnizînd soluții de-a gata problemelor prezente. Tendința de a înlocui căutarea unor soluții noi prin recursul la metodele vechi, testate, sigure, poate avea și are, de cele mai multe ori, ca efect stagnarea.

O altă disfuncție a tradițiilor constă în tendința de a valoriza și a avea încredere în modurile tradiționale de viață, metode de guvernare, strategii economice, în pofida unor schimbări radicale a condițiilor vieții sociale. În această ordine de idei, recursul la tradiție în circumstanțe sociale schimbate constituie doar una din manifestările de inerție care sunt tipice majorității instituțiilor umane. Rezultatele obținute în urma unor politici de acest gen vor fi ineficienta sau vor duce la eșecul complet al politicilor, la nemulțumirea cetățenilor, la crize politice sau economice.

Totodată, este demonstrat și faptul că unele tradiții sunt disfuncționale prin însăși conținutul lor. Utilizarea unor criterii particulare într-o societate sau structură universalistă este inerent disfuncțională.

Multe tradiții se mențin nu datorită unei opțiuni conștiente, ci mai degrabă la nivelul unui subconștient social, prin forța obișnuinței și a inerției. Ele sunt acceptate ca modalități de viață

¹Apud Marinescu, C.; Tănase, Al. Op. cit., p. 139.

comode, familiare și sunt preferate tocmai în virtutea comodității și familiarității lor. Vestita sintagma de „homo sovieticus” a fost utilizată pentru a descrie un sindrom mental tipic generat de sistemul totalitar comunist ca răspuns adaptativ exersat, care includea un șir de trăsături ca oportunismul, pasivitatea și apatia, delegarea responsabilității, neglijarea muncii, ineficienta învățată, „invidia gratuită”, infantilism prelungit (expectanța protecției și îngrijirii din partea statului) și inovație parazitară cu scopul de a căuta unele modalități de înșelare a sistemului.

C A P I T O L U L I V

Tradițiile de familie - mijloc eficient de asigurare a funcționalității societății

4.1 Locul și rolul tradițiilor în socializarea individului

Baza societății o constituie familia în cadrul căreia are loc devenirea personalității umane. În această ordine de idei, A. Russo remarca: „Să ne uităm la formele civilizației; întâi, este familia ce se statornicește, al doilea, familia se preface în neam, și, al treilea, neamul în popor”¹. Deci, după opinia înaintașului nostru, tot ce există în societate are un singur punct de pornire - familia. Pe parcursul secolelor are loc crearea și cristalizarea tradițiilor de familie care ulterior devin norme ale poporului, națiunii și chiar a întregii lumi. Aceste tradiții se transmit din tată în fiu, din generație în generație și le educă tinerilor cele mai mărețe calități morale - sinceritatea, cinstea, dragostea de muncă și chibzuință gospodărească, bunăvoința și onestitatea, prietenia dintre oameni etc. Tradițiile posedă o sene de proprietăți intuitive și senzitive, fără de care orice societate e oarbă și lipsită de rezonanță.

Prin intermediul tradițiilor, societatea constituie, evaluează, susține, ocrotește și reproduce valorile necesare care sunt în conformitate cu natura omului, realizează idealurile, asigură existența, reproduce și dezvoltă tipurile de comunicare și conduită, conștiința personalității în calitate de membru al societății în cauză. Omul, într-o anumită măsură, asimilează, evaluează, acceptă sau respinge aceste tradiții, li se conformează în mod orbește sau în mod conștient, în mod activ le realizează în conduită, sau le desconsideră, în mod pasiv reproduce stereotipul, sau în mod activ le validează, sau le schimbă în mod corespunzător. Prin toate aceste acțiuni el își exprimă atitudinea sa nu numai față de tradiții, ci și față de societate.

Prin intermediul tradițiilor se produce socializarea prin care indivizii își însușesc normele, valorile și regulile de comportament specifice unui anumit grup social din care fac parte sau reprezintă procesul de interiorizare a modelului etico-normativ și cultural în conștiința și conduita fiecărui membru al unei societăți. Din momentul nașterii, copilul este supus influenței din partea unor tradiții care îi modelează personalitatea. Fiecare cultură determină un set de tradiții și obiceiuri care variază foarte mult de la societate la societate. Pentru ca o societate să funcționeze eficient, membrii săi trebuie să-și însușească același model cultural. Oamenii sunt

¹Russo, A. *Cugetări*. Op. cit., p. 121.

controlați în special prin socializare, astfel încât aceștia să-și joace rolul conform modelului impus prin obiceiuri și preferințe. Fiecare persoană trebuie să învețe să îndeplinească anumite roluri în societate în conformitate cu statutul pe care îl are. În procesul de socializare, fiecare individ se raportează la mediul social, la sistemul de tradiții și norme al societății și, în cursul dezvoltării sale ontogenetice prin mai multe etape ale cunoașterii, interiorizării și transformării în motive a propriului comportament, a cerințelor practicii sociale, a regulilor de conduită, precum și a diferitelor valori sociale.

De obicei, termenul de „socializare” este utilizat în literatura de specialitate într-un sens larg și îngust. În sens larg, procesele socializării conțin legitățile asimilării și însușirii de către individ în procesul dezvoltării ontogenetice a experienței acumulate pe parcursul istoriei dezvoltării societății, cunoștințelor, deprinderilor, mecanismelor, valorilor etc. În sens îngust, la socializare se reduc procesele ce asigură încadrarea omului într-un anumit grup social. Socializarea se realizează prin intermediul formării și cristalizării facultăților personalității ce sunt necesare pentru societate și comunitate, ale caracteristicilor ei statutare, în cadrul asimilării de către personalitate a sistemului de tradiții, norme și valori ale grupului social. S. Rădulescu, consideră că procesul de socializare poate fi definit, în ansamblul său, ca „transmitere și însușire a unor modele cultural-normative prin intermediul cărora indivizii dobândesc conduite socialmente dezirabile și își însușesc procedurile sau regulile necesare pentru a putea dezvolta acțiuni dezirabile, „normale”, predictibile pentru așteptările colectivității”¹.

Tradițiile, obiceiurile, ritualurile au fost mult timp unicul mijloc prin intermediul cărora se reglementau relațiile dintre oameni în societate, fiindcă exista o încredere în justetea ordinii stabilite de ele, care se baza pe existența și pe vechimea lor². Aceste comori ale memoriei naționale pot îmbogăți în mod consistent viața cotidiană și pot contribui la reglementarea eficientă a relațiilor sociale. Ele pot influența în mod substanțial reglementarea relațiilor dintre generații, pentru că conțin în sine niște modele de conduită edificate pe un profund sentiment axiologic, printr-un orizont umanist de profunzime și anvergură.

Pentru a materializa acest scop, ar trebui să fie utilizate acele tradiții, orientări, reguli de conduită care au fost edificate pe baze raționale, au fost verificate de înaintașii noștri timp de secole. Aceste comori ale spiritualității noastre pot să îmbogățească în mod substanțial viața cotidiană, să contribuie la reglementarea relațiilor sociale și naționale.

Prin urmare, tradițiile au o deosebită importanță la formarea și cristalizarea conștiinței morale individuale, la formarea gustului estetic și a spiritului gospodăresc ce se formează în cadrul familiei și care îi vor fi proprii omului până la adânci bătrânețe. În perioada copilăriei, individul însușește modul de comportare propriu adulților, mai ales părinților. În aceste condiții, normele sociale sau ale grupului social pot să se transforme, în mod necesar, în norme ale personalității, în structuri intrinseci, inalienabile omului, ce vor fi în stare să determine poziția

¹Rădulescu, S. *Homo sociologicus* (Raționalitate și iraționalitate în acțiunea umană). București: Ed. Șansa, 1994, p.236-237.

²A se vedea: Capcelea, V. *Tradițiile naționale: continuitate în dezvoltarea generațiilor*. Op. cit., p. 21-22.

socială și comportamentul lui. Cu toate că deseori el nu pătrunde în esența și sensul acțiunilor întreprinse: de adulți, comportarea lui este orientată într-o anumită direcție pe baza căreia se formează primele manifestări morale și are loc aprecierea diferitelor acțiuni și moduri de comportare. Ulterior, ele se înrădăcinesc în conștiința individuală și devin o parte componentă, a chipului moral al omului, lată de ce proverbul străbun „a avea cei șapte ani de acasă”, atenționează cu privire la importanța primordială a tradițiilor de familie în educația copiilor.

Tradițiile naționale ale poporului nostru reglementează, în primul rând, eticheta și respectul reciproc în familie. Copilul cel mai mic este dator să-l stimeze și să-l asculte pe cel mai mare, iar toți împreună - pe părinți. Cei mai mari trebuie să aibă grijă de cei mai mici și să-i ferească de primejdii. Tradițiile de familie denotă faptul că tatăl trebuie să fie tată nu numai nominal, dar și real. Același principiu se referă la toți membrii familiei, care au anumite obligațiuni concrete. La români din totdeauna copiii erau considerați cea mai mare avere. Proverbu românesc „Mulțimea copiilor, averea românului” ne vorbește despre existența ajutorului reciproc, despre faptul că părinții vor avea sprijin la bătrânețe, că copiii nu vor fi solipsiști, egoiști. Părinți sunt obligați să aibă grija de toți copiii, iar copilul cel mai mare trebuie să rămână în casa părintească, ca să fie un sprijin sigur părinților la bătrânețe. Aceste tradiții au fost și trebuie să devin niște legi nescrise ale familiei și în zilele noastre.

La români au existat o serie de adresări ale copiilor față de cei mai în vârstă. Dacă, era vorba despre frați - bade, bădița, nene, nea, dacă era vorba de surori - țăță, liță, lele, leliță. Față de părinți copiii se adresau mamei, iar față de oamenii străini - mame, dumneata sau Dumneavoastră. Frații și surorile părinților erau numiți moși și mătușe. Tot moș și mătușă li se spunea, și oamenilor în etate, iar celor mai tineri li se spunea lele, leliță, țăță, țătică, bade, bădiță etc. Tatăl mai era numit și tataie, tătuțică, tătaică iar mama - mamaie, mămuță, mămuțică, mamaică, mămică etc. În aceste adresări se simte respectul și stima față de părinți, frați surori și față de oamenii în vârstă.

Spre regretul nostru, al tuturor, în perioada postbelică au fost „împrumutate” din limba rusă o serie de adresări destul de caraghioase și străine nouă ce sunt frecvent utilizate în limba vorbită - ghiaghe, cheoche, chiochică, ghiaghică, etc., adică niște adaptări din limba rusă care sună destul de respingător. Aceste anomalii trebuie cu orice preț depășite prin readucerea la viață a adresărilor noastre tradiționale ce se utilizează de românii de pretutindeni - domn, doamnă, unchi, tușă etc.

Dacă era vorba de măritat sau de însurat, în familie exista tradiția ce prevedea că până nu se căsătorește sora sau fratele mai mare, cel mai mic trebuie să aștepte. Adică și în cazul de față exista, un respect profund față de cel mai în vârstă.

Este evident, mai ales astăzi, că tradiția respectului față de cei mai în vârstă poate avea și unele efecte educative nedorite. În unele familii ea poate să se transforme într-o supunere oarbă față de cei în vârstă, care nu întotdeauna poate fi îndreptățită. Aceasta tradiție

conține în sine esența rațională a înțelepciunii populare și a moralei general-umane - autoritatea experienței și înțelepciunii, respectul față de cei mai în vârstă. Educarea copiilor în spiritul acestor valori este destul de importantă, dar ea are și anumite limite. Experiența vieții nu trebuie completamente să neutralizeze voința și libertatea tineretului de a căuta și de a găsi unele modalități proprii de a se afirma. Dar aceste momente nu trebuie să ducă spre o anumită neglijare a tradiției în cauză. Cei șapte ani de acasă trebuie să se bazeze pe cultul omeniei, stimei și grijii față de cei mai în vârstă, pe conștiință (sau cum îi mai spune în popor „soveste”) și rușine. Conștiința reprezintă capacitatea omului de a-și evalua acțiunile, gândurile, dorințele, conștientizarea și trăirea neconcordanței sale cu ceea ce trebuie să fie – cu neîndeplinirea datoriei. Conștiința omului este independentă de opinia altor oameni. Prin aceasta se deosebește conștiința de un alt mecanism de control intrinsec – de rușine. Rușinea și conștiința, în general, poartă semnificații aproape similare, sentimentul că ai făcut ceva rău și că, prin urmare, meriți mînia celorlalți. Adică rușinea este sentimentul că ai meritat disprețul și desconsiderarea celorlalți. În rușine se reflectă, de asemenea, conceperea de către om a necoincidenței unor norme adoptate sau a unor așteptări din partea celor din jur, adică a vinovăției. Însă rușinea este orientată în mod exhaustiv spre opinia altor oameni, care pot să-și exprime condamnarea lor referitor la încălcarea normelor, rușinea este cu atât mai puternică cu cât mai importante și semnificative sunt pentru el aceste persoane. De aceea individului poate să-i fie rușine chiar pentru rezultate întâmplătoare, neintenționate ale unor acțiuni care i se par normale, dar care nu sunt recunoscute ca atare de cei din jur.

În opinia noastră, logica conștiinței este alta, din motiv că în conștiință deciziile, acțiunile și aprecierile se corelează nu cu opiniile celor din jur, ci cu datoria. Conștiința cere ca omul să fie cinstit și în întuneric, să fie onest când nimeni nu îl poate controla, când taina nu poate deveni realitate¹.

În mod subiectiv conștiința este concepută ca o voce internă, dar străină, ca o voce care se pare că este independentă de „Eul” omului, o voce a „Eului altuia”. În legătură cu aceasta, pot fi elucidate, în opinia noastră, două concluzii referitor la natura conștiinței. Prima susține că conștiința este vocea lui Dumnezeu. Această poziție este împărtășită de teiști, care văd adesea în conștiință vocea lui Dumnezeu. Totuși, conștiința nu ar putea transmite informații morale de la Divinitate, dat fiind faptul că ea e supusă erorii și, deci, pentru a putea ști dacă un anumit mesaj vine de la Providență, ar trebui să știm deja care sunt comandamentele Sale. A doua, supoziție relevă că conștiința este o voce semnificativă generalizată și interiorizată a altora. Astfel, conștiința este interpretată ca o formă specifică a rușinii, iar conținutul ei este recunoscut ca ceva individual, variabil din punct de vedere cultural și istoric. Într-o formă marginală această concluzie duce la teza conform căreia conștiința este determinată de opiniile politice și de situația socială a individului.

¹A se vedea în detalii: Capcelea, V. *Etica și conduit umană*: Op. cit., p. 164-165.

Aceste puncte de vedere nu se exclud reciproc – primul focalizează atenția asupra mecanismului funcționării conștiinței mature, al doilea, asupra modului în care ea se maturizează, se constituie. Primul cercetează conștiința în mod prioritar, din punctul de vedere al formei ei, al doilea, din punctul de vedere al conținutului ei concret. De fapt, conștiința se decantează în procesul socializării și educației, dezvăluind în permanență copiilor „ce este bine” și „ce este rău”. La fazele timpurii ale formării facultăților personalității, conștiința se manifestă ca o voce a altora – a părinților, colegilor, care se exteriorizează prin teama de a nu fi aprobat, condamnat de către aceștia pentru acțiunile individului în cauză. Însă conștiința odată formată vorbește într-o limba ce nu recunoaște categoriile de spațiu și timp. Conștiința este vocea „altui Eu” care vorbește, se pare, în numele eternității, adresându-se vredniciei personalității. Conștiința reprezintă responsabilitatea omului față de sine însuși, a personalității ce posedă valori supreme.

4.2 Tradiția dragostei de Patrie și a apărării ei

Una din cele mai vechi tradiții este dragostea față de Patrie. Ea a prins rădăcini în conștiința oamenilor, a intrat în trupul și sîngele poporului. Sentimentul patriotismului este unul dintre cele mai profunde și s-a cristalizat timp de milenii și veacuri de existență a unor popoare și țări aparte. În devenirea sa, omul familiarizează mai întâi de toate cu plaiul natal, cu natura lui, cu obiceiurile și tradițiile propriului popor, și numai ulterior dragostea față de plaiul natal poate să treacă în dragoste față de alte popoare, față de tradițiile și obiceiurile lor. Dragostea pentru graiul, istoria, cultura, tradițiile și pămîntul natal naște sentimente naționale și patriotice. Tradiția dragostei de patrie reflectă mărinimia și măreția poporului, fidelitatea lui față de prietenia dintre oameni și popoare, aspirația spre libertate, grija de plaiul natal, mîndria față de trecutul glorios. Spre exemplu, lupta de secole a poporului român împotriva cîmpitorilor străini de la Ștefan cel Mare și Sfînt încoace și-a găsit expresie în tradiții, proverbe, zicători, în folclor și, în special, în teatrul popular. În cadrul teatrului popular, un loc însemnat îl ocupă înscenările unde eroii principali sunt răzbnătorii poporului - haiducii Bujor, Novac, Pinte, Codreanu, Jianu etc. Aceste nestemate ale creației populare conțin slăvite idealuri, sentimente patriotice și democratice, ele renasc amintirea despre timpurile glorioase, dar grele din istoria strămoșilor noștri.

Tînăra generație trebuie să cunoască aceste tradiții, să nu uite niciodată că tradițiile patriotice inedite, obiceiurile și ritualurile românilor au fost create de strămoși pe parcursul istoriei în condiții dificile, dar eroice și pline de demnitate. Utilizarea acestor tradiții poate aduce un aport substanțial la cauza educației patriotice. Evenimentele din trecut creau stări emoționale și psihice ce s-au reflectat și consolidat în anumite trăsături de caracter devenite ulterior o dominantă a ființei noastre naționale.

Astăzi este necesar de a reveni la tradițiile istorice ale poporului nostru. Dar acest imperativ nu este atît de ușor de realizat, fiindcă copiii noștri aproape că nu știu nimic despre strămoșii lor direcți, nu știu de unde li se trag rădăcinile. Perioada de ocupație sovietică a contribuit la distrugerea adevărului istoric și a pus în capul mesei minciuna și

nimicnicia. Procesul educativ ce nu era axat pe cultul trecutului a avut drept consecință cultivarea nihilismului național tinerei generații. Se miza pe faptul de a-i plăzumi pe toți la fel, de a înstrăina tineretul de la spinul național. De aceea, regimul totalitarist nu acorda atenția cuvenită sentimentului de mândrie pentru Patria mică, pentru dragostea de acel colțișor de pământ unde omul pentru prima oară a văzut lumina zilei, unde a crescut și de unde s-a decantat înălțătoarea noțiune de Patrie. Astfel se nega faptul că Patria mică reprezintă una din cele mai intime manifestări ale spiritului uman, că numai pe această bază omul poate deveni un autentic patriot. În consecință, oamenii își ascundeau sentimentul de mândrie națională, predilecția pentru plaiul natal din simplul motiv că nu cumva să fie învinuiți de naționalism, căci patriotismul, în viziunea „experților” și „teoreticienilor” totalitarismului, era echivalat cu naționalismul. Prin intermediul unei atare educații a fost programată o ruptură a tineretului de glia strămoșească, de părinți, de izvoarele naționale, de istoria noastră milenară, ceea ce nu a putut să nu provoace anumite tendințe negative, cum ar fi infantilismul politic, cosmopolitismul¹, indiferența față de istoria neamului.

Din moși-strămoși la români era condamnată atitudinea, nepăsătoare a oamenilor față de plaiul natal, limbă, obiceiuri și tradiții. Este destul de răspândită expresia „om fără de neam și țară”, prin care sunt caracterizați acei ce umblă fără rost dintr-un loc în altul sau dintr-o țară în alta. Uitarea rădăcinilor a preconizat apariția unei generații de oameni „fără de neam și țară”. Acest fenomen

este alarmant, fiindcă copiii noștri de multe ori habar n-au de înaintași, de bunicii și străbunicii lor. Suntem cu toții de vină de faptul că generația în creștere nu se trudește să-și pună întrebarea eternă, pentru toate popoarele: cine suntem, de unde

venim și încotro mergem? Încă din antichitate, de la Thales și Socrate, se trage chemarea „Cunoaște-te pe tine însuși!”. Această maximă înseamnă că omul, ca să poată activa fructuos în viață, trebuie să se cunoască pe sine, să cunoască puterile, limitele și posibilitățile sale, să pătrundă în esența ființei proprii, a națiunii sale. Un rol deosebit în dezvoltarea cultului istoric îl poate juca familia. Educația în familie trebuie să fie clădită pe cultul trecutului, părinților revenindu-le misiunea de a altoi din fragedă copilărie sentimentul mândriei naționale, a demnității istorice. Copiii trebuie familiarizați cu trecutul istoric, cu tradițiile și obiceiurile patriotice ale neamului românesc. Potențialul moral și patriotic al înaintașilor noștri axat pe calitățile morale, psihologice și general-umane a fost înlocuit cu inerție și indiferență, sufletul oamenilor a fost contaminat de boala agonisirii oarbe. Această stare de lucruri s-a extins și asupra copiilor. În multe familii asigurate din punct de vedere material, bunurile materiale sunt accesibile copiilor fără nici un efort, ceea ce a generat apariția unor orientări consumiste, de trândăvie, nepăsare, indiferență, ce împiedică de a le dezvolta copiilor

¹ Gr. *kosmos*, „lume”, „univers” și *polites*, „cetățean”, concepție potrivit căreia patria e lumea întreagă, iar omul, cetățean al ei. Ca doctrină politică ea promovează ideea renunțării la suveranitatea și independența națională.

spiritul activității practice și sociale. Dacă unicul izvor al copilăriei devine consumul, dacă bucuriile copilăriei se vor deschide în fața discipolilor noștri numai prin faptul ce pot primi ei de la generația în vîrstă, atunci, evident, nu va avea loc nici o mișcare ascendentă pe scara dezvoltării morale. Aceasta e, după opinia noastră, cel mai mare pericol care poate afecta tînăra generație și de aceea sarcina noastră constă a nu permite ca orientările consumiste să fie preponderente în viața copiilor.

În atmosfera unde domnea pînă nu demult minciuna, unde lipseau tradițiile autentice ale familiei, au început să apară așa-numiții copii dificili. Și viceversa, în familiile ce au păstrat metodele tradiționale de educație, ce au educat copiii în spiritul atitudinii conștiente față de muncă și viață, în spiritul atitudinii grijulii față de părinți și față de averea familiei, au crescut copii cu o poziție civică și morală activă, energică care au devenit adevărați patrioți ai neamului.

Un sprijin important în educația din familie pot deveni povețele, legende, proverbele și zicătorile, poveștile și teatrul popular. Ele reprezintă o expresie care conține o sentință sau o regulă de viață, ce se bazează pe un adevăr sau pe o recunoaștere deplină, reprezintă o putere cîștigată printr-o experiență acumulată de mulți ani, acceptată de toți, fără ca să știe cineva de unde-și are originea. Aceste nestemate ale creației populare reprezintă purul adevăr, de aceea nimănui nu-i vine ideea să pună la îndoială acest adevăr sau să aducă contraargumente. Creația populară orientează copiii să respecte părinții, consolidează prietenia din familie, dragostea față de părinți și copii, altoiește dragostea față de muncă, condamnă lenevia, trădarea, minciuna, lașitatea și alte slăbiciuni omenești. În proverbele și zicătorile populare sunt formulate noțiunile de bază necesare pentru un om adevărat - cîntea și necîntea, dreptatea și nedreptatea, ele denotă despre datoria și demnitatea omului. Proverbele și zicătorile, într-o formă concentrată, ne vorbesc despre cele mai vrednice forme ale comportării umane, ale relațiilor dintre oameni în viața cotidiană. Dar și aici putem constata, cu regret, că acest potențial, practic inepuizabil, a fost și este neglijat și rămîne nevalorificat.

Cea mai înaltă expresie a patriotismului este datoria sfîntă a omului de a sta la straja Patriei, de a o apăra de dușmani și de a asigura suveranitatea și integritatea ei teritorială. Această datorie apare atunci, cînd există o dragoste adevărată față de țară, față de părinți și față de popor, cînd pentru om destinul său propriu este inseparabil de soarta poporului și a Patriei. Dragostea pentru propriul popor și fidelitatea reprezintă sinteza morală și psihologică a intereselor sociale și persoanele, starea cînd omul este adînc pătruns de interesele Patriei, poporului, încît aceste interese se transformă în interese personale. În acest sens, o mare valoare educativă o are tradiția de înrolare în armată. Pînă nu demult, vestea despre posibilitatea înrolării în rîndurile armatei era considerată una din cele mai neplăcute. Poporul, prin creația sa orală, a compus în acest context multe cîntece și bocete, dramatizări teatrale. În armată tinerii erau luați cu forța, iar cei care refuzau erau băgați la pușcărie. Ostașii erau nevoiți să apere interese străine, să cucerească și să țină în supunere popoare străine.

Cîntecele tradiționale interpretate la petrecerile în armată erau pătrunse de o tristețe și durere profundă, de o nostalgie, ce reda povara anilor grei de cătănie, viață fără rost ce se aseamăna cu cea a pușcăriașului. Iată cum erau redat aceste momente într-un cîntec popular:

Și-am zis verde nucă seacă
Astăzi toți recruții pleacă,
Merg părinții să-i petreacă
Să-i petreacă pîn-la gară,
Să vadă trenul cum îi cară,
Cînd am pus picoru-n scară
Mi-a căzut o lăcrimioara,
Cînd l-am pus pe celălalt,
Inimioara mi-a secat
Ș-am zis verde trei granate,
Trenule, n-ai avea parte
Din șuruburi și din roate,
Că tare rn-ai dus departe
În neagra străinătate
Unde n-am sora și frate,
Și-mi mai ia din greutate
Măcar ranița din spate.
Sus pe malul Bugului
Stau recruți cu miile
Și-și blestemă mamele:
- Fură-i maică, blestemată,
Că nu mai făcut o fată
M-ai făcut băiat frumos
M-ai dat altului folos.

Astăzi soldații noștri nu mai apără interese străine și, odată cu crearea armatei naționale, stau la straja suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova. Tradiția înrolării în rîndurile armatei naționale a ieșit din limitele tradițiilor de familie și s-a îmbogățit cu elemente noi, devenind o sărbătoare a îtgului sat. De obicei, petrecerea în armată se divizează în două etape. Prima - masa de sărbătoare, organizată de părinții la casa recrutului, ce a păstrat o serie de elemente tradiționale - de a dăruia recrutului prosoape brodate, batiste, de a chema la această ceremonie ca la nuntă, de a interpreta cîntece tradiționale din repertoriul creației populare orale. Etapa a doua se desfășoară la casa de cultură din sat, unde sunt adunați toți recruții. În unele localități, recruților li se înmînează în mod simbolic cîte o mîna din pămîntul natal, pe care ei urmează să-l apere cu cinste. Tinerii recruți sunt petrecuți de cei în vîrstă, ascultă și iau aminte de

poruncile lor, își iau obligația să-și îndeplinească cu cinste datoria față de Patrie. Atmosfera solemnă a acestor petreceri se întipărește în memoria și inimile tinerilor pentru toată viața. Astfel, prin intermediul mijloacelor demonstrative și simbolice se materializează legăturile colective ale societății, ale generațiilor de luptători pentru cauza Patriei, legătură indisolubilă cu tradițiile eroice ale poporului.

Pentru ca această tradiție să-și realizeze din plin potențialul educativ, este necesar ca ea să revină la formele inedite, la elementele tradiționale. Nu e secret că partea a doua a petrecerilor armată în multe localități se transformă într-un simplu miting, unde predomină cuvântări lungi și o retorică falsă și plictisitoare. De multe ori nu sunt luate în considerație elementele și simbolica națională și conținutul tradițional al petrecerilor la armată. După opinia noastră, utilizarea formelor sugestive tradiționale și a coloritului național pot contribui la revenirea la autenticitate, la conținutul ei bogat. Numai în acest caz, tradiția în cauză îi poate îmbogăți spiritual pe viitorii ostași, poate contribui la dezvoltarea idealurilor umane, sociale și civice, îi va atașa la chipul spiritual al poporului ce a dat dovadă de dârzenie și curaj legendar, din cele mai vechi timpuri, în lupta împotriva dușmanilor.

Este necesar să nu admitem împărțirea participanților la petrecerea în armată în celebrați și spectatori. Dacă această barieră va fi depășită, se poate crea o atmosferă inedită, cu adevărat festivă, unde cei prezenți vor deveni un tot întreg. Numai în acest caz, putem considera că această tradiție și-a îndeplinit funcția din plin.

O altă chestiune importantă ce ține de tradițiile patriotismului este cea a simbolurilor. Patria este o realitate, dar în același timp, și un sentiment. Simțurile noastre au capacitatea de a idealiza, ele au nevoie de o simbolizare. Simbolurile pot căpăta un sens istoric diferit. Spre exemplu, totemismul era o formă specifică a conștiinței de neam în comuna primitivă. Închinarea în fața totemului era o închinare în fața neamului, iar mai târziu a trecut într-o închinare în fața Patriei, poporului, națiunii. De aceea, totemismul nu este ceva legat în mod obligatoriu de religie. Prin ce se deosebește închinarea în fața focului a omului primitiv de închinarea în fața lui a tinerilor însurăței sau a recruților? Și pentru unii, și pentru alții focul este ceva sacru. Pentru contemporanii noștri, această închinare în fața focului este un respect față de memoria celor care au căzut în lupte pentru acest popor, ce leagă generațiile tinere de activitatea și lupta înaintașilor. Dacă lipsește sacrul, nu suntem în stare să ne realizăm sentimentele într-o formă simbolică, nu avem nimic sfânt în sufletul nostru. Prin urmare, atitudinea față de trecutul istoric presupune existența unor simboluri, unde rolul principal îl joacă ritualul care este o formă simbolică ce contribuie la realizarea sentimentelor. Dacă ritualurile nu sunt apreciate la justa lor valoare, atunci le putem cultiva tinerilor o incultură, putem frâna formarea sentimentelor generațiilor viitoare, deoarece sentimentele apar prin intermediul depersonalizării (lupta binelui și răului din povești îi formează copilului normele elementare morale, și concomitent, conștiința).

4.3 Locul și rolul sărbătorilor de familie în socializarea individului

Un rol deosebit îl joacă în sistemul tradițiilor de familie sărbătorile familiale ce reprezintă cele mai importante momente din viața omului și a familiei: nașterea copilului, scăldușca, nunta, cumătria, înmormântarea etc. În continuare, ne vom referi la unele din aceste sărbători, mai ales la nuntă, care este, poate, cea mai importantă sărbătoare din viața fiecărui om.

4.3.1 Nașterea copilului

Chiar din primele clipe ale vieții, copilul este însoțit de ceremonii ce au anumite semnificații, multe din ele de ordin educativ. Spre exemplu, obiceiul primei scalde, își are începutul în străvechiul obicei de purificare. După cum remarcă S. FI. Marian, în el întâlnim elemente ce țin de ideile de hărnicie, bunătate, frumusețe etc. „După ce copilul era îmbrăcat, moașa îl dădea mamei, rostind următoarea urare:

Să fie voios,

Sănătos,

Și frumos,

Lucrător,

Ascultător,

Și îndurător,

Să trăiască

Și să crească

Să fie harnic ca focu...

Apa primei scalde era aruncată la furnici, pentru ca copilul să fie harnic, iar la capul său se puneau diferite unelte ca, după ce acestava crește mare, să fie harnic și priceput în toate”¹.

Cîntecele de leagăn conțineau aceleași idei de hărnicie, fericire, calități morale tradiționale:

Dragul mamei pui de pește,

Haide linului și-adormește

Să te poată, mama crește,

Să te crească mărișor,

Să fii mamei de-ajutor

Și tătucii de mult spor,

Să scoți boii din ocol,

Pe Prian și pe Bujor,

Și la jug sa mi-i înjugi,

Și la plug să mi te duci.

Boii că mi-i înjugă

Și cu tata că-i ara,

Grîu de vară-i semăna . . .

Și colaci frumoși vom face,

¹Marian, S. FI. *Sărbătorile la români*. Vol. II. București, 1899, p. 574.

C-așa băiatului place¹.

4.3.2 Nunta

În cele ce urmează, ne vom referi la cea mai importantă tradiție din viața fiecărui om - nunta. Oamenii se pot lipsi în anumite cazuri de ritualuri și sărbători la nașterea copilului, la cumătrii, dar oricine creează o familie își dorește o nuntă, cât, de modestă, fiindcă nunta rămâne ceva sfânt pentru toată viața. Nunta are o serie de elemente de caracter economic, juridic, ritualic etc. După nuntă se pune începutul unei noi gospodării, unei noi familii, ce are menirea de a prelungi neamul în mod biologic și social. Un mare rol în realizarea acestui scop îi va juca nașul, care îi va îndruma pe tineri în viața de familie, economică și socială. În același timp, la nuntă comunitatea participa benevol la întemeierea noii gospodării prin darurile de nuntă ce poartă un caracter mutual. Prin urmare, nunta are două obiective - cel spiritual și cel material. Ca și alte tradiții și sărbători, nunta are zeci de variante, dar aceste obiective persistă dintotdeauna.

Latura materială are menirea de a acorda ajutor tinerilor însurăței ca să devină gospodari, să aibă casă și masă, să-și înjghebeze o gospodărie. Fiecare nuntaș vine la nuntă să „petreacă”, să ajute tinerilor cu ce poate - cu diferite cadouri (în trecut găini, miei, viței, porci, chiar și grăunțe, făină, haine, tacâmuri etc.). În ultimul timp, de regulă, cadoul se reduce la o anumită sumă de bani.

Latura spirituală se materializează prin obiceiurile, ritualurile, jocurile ce sunt o parte componentă a nunții la români. Printre ele vom menționa: pețitul, logodna, cununia, sau înregistrarea căsătoriei, bradul, iertăciunea, conăcăria, plînsul miresei, gurița dulce, danțul tinerilor, danțul bătrînilor, danțul neamurilor, danțul nunilor, masa cea mare, mătura, uncropul, sau spălatul mîinilor, mascarea, furtul miresei, danțul de adio, sau de rămas bun etc. Ele reprezintă cele mai esențiale momente ale nunții românești.

Nunta începe de la pețit, înțelegere, invitație la nuntă, iar în a doua fază e nunta propriu-zisă cu obiceiurile și ritualurile deja menționate. Toate aceste momente se desfășoară pe fundalul muzicii, leitmotivul căreia îl alcătuiesc cîntecele populare de nuntă. Printre instrumentele muzicale rolul principal îl joacă vioara, la care pot fi interpretate melodii zguduitoare, ce ating strunele inimii, toate fibrele sufletului uman, cele mai profunde substraturi ale psihologiei omului.

Toate ritualurile și obiceiurile de nuntă se desfășoară în mod firesc, simplu, original, ca fiecare nuntaș să se simtă liber, să se relaxeze, să participe nu numai la realizarea părții materiale, ci și a celei spirituale. Fiecare nuntaș devine un subiect care participă activ la dansuri, cîntece, înscenări dramatice. Toate acțiunile au loc jurul mesei pe care sunt servite cele mai bune și gustoase bucate. La orice nuntă, colacii și colaceii, alivencile, sarmalele și vinul sunt obligatorii.

În același timp, nunta a devenit și o sărbătoare a satului, a comunității date, unde tinerii

¹A se vedea: *Folclorul copiilor*. Chișinău: Ed. Știința, 1978, p. 36.

și bătrînii se întîlnesc, comunică, se veselesc și discută diferite probleme. Tineretul, ca și toată lumea, petrece, dansează, face cunoștință unul cu altul. Tinerii, chiar dacă nu sunt invitați oficial la nuntă, de multe ori participă la desfășurarea ei, căci în popor așa se spune: „La nuntă cu oameni mulți, viața trece ca în munți”, adică în voie buna, sănătate și fericire.

Nunta la noi adună astăzi, ca și în trecut, sute de oameni, dar ea nu are scopul de a se transforma într-o beție, precum eram învinuiți pînă nu demult. Beția în general, iar în cadrul nunții, îi mod special, era condamnată din moși strămoși și se pedepsea destul de aspru. Cei care se îmbătau la nuntă, cu toate că aceste cazuri se întîmplau rar, erau alungați de către vorniceii la așa o distanță de nuntă, încît să nu audă muzica. Vinul era ca un simbol, un dar al acestui plai mioritic. În trecut, toți cinsteau dintr-un pahar cîntîndu-1, iar cel care nu-1 putea lua, nici nu-1 ridica, dar îl transmitea altuia.

Ritualurile și obiceiurile de nuntă sunt foarte variate și diverse în dependență de o regiune sau alta a spațiului românesc. Ar fi cazul ca ele să ocupe un loc de frunte în organizarea nunților contemporane atenuîndu-se în așa mod momentele negative - pasivitatea, indiferența și beția. E bine că mesele sunt încărcate cu fel de fel de bucate, cu diverse băuturii dar ar fi bine ca aceste nunți să nu se mai transforme într-o goană și întrecere dintre familii - cine mai tare va uimi lumea și cine mi mult va cîștiga. Desigur, oaspeții de onoare trebuie să fie onorații dar pot fi de prisos cele 200-300 de prosoape cu care sunt legați nuntașii la nunțile din diferite localități. În trecut erau legate cu prosoape numai neamurile, cei mai apropiați prieteni. În prezent acest obicei frumos a degenerat și duce la cheltuieli inutile. Nunta trebuie să fie și astăzi o sărbătoare autentică, plină de veselie și de voie bună. Ea poate deveni atît pentru noi, cît și pentru generațiile viitoare un etalon al culturii naționale. Dar pentru a materializa acest imperativ, este necesar ca toate obiceiurile și ritualurile nunții tradiționale să-și regăsească locul în nunțile contemporane.

În continuare, vom încerca să elucidăm elementele tradiționale ale nunții la români, utilizînd materialul faptic din diferite localități. De obicei, flăcăul care vrea să se însoare își alege staroste și împreună cu el pleacă la părinții miresei să-i ceară mîna. Dacă părinții sunt de acord, apoi este fixată ziua logodnei. De regulă, la logodnă participă rudele mirelui și ale miresei. Pentru început, în casă intră starostele, care zice că au venit după o floare bună de leac și că ei au un tînăr care s-a îmbolnăvit și-1 poate vindeca numai floarea pe care o au stăpînii casei. Dacă stăpînul casei este de acord, toți oaspeții sunt poftiți la masă, dar oamenii nu îndrăznesc să guste din bucate pînă nu văd floarea, adică logodnica. Apoi urmează întîlnirea tinerilor. Starostele îi îndeamnă pe tineri să se sărute ca să le confirme tuturor că se iubesc reciproc. După ce tinerii se sărută, se consideră că logodna a început și oaspeții prind a lua din bucate, cinstesc și, în același timp, se înțeleg în privința nunții. Neamurile mirelui cer de la părinții miresei daruri pentru socri, frați, surori, iar mirele își ia obligația de a cumpăra miresei daruri și straie. În trecut, unele daruri destinate părinților și neamurilor mirelui erau confecționate de mireasă, ceea ce era o dovadă în plus a priceperii, gustului estetic și a hărniciei

miresei. Mireasa, ca semn că îl iubește pe mire, îi înmânează un covor sau un alt lucru, dar de regulă un covoraș, care va fi așternut pe calul starostelui în timpul nunții. Toate aceste acțiuni sunt însoțite de muzică, glume și voie bună.

În unele localități, mirele e dator după logodnă să rămână pînă la nuntă la casa miresei și numai în ajunul nunții mirele și mireasa împreună cu zestrea ei pleacă la casa mirelui. Mireasa, în acest caz, este obligată să înmâneze darurile ei vornicelului din partea mirelui. La înmînarea acestor daruri, mireasa și mama ei fac glume. Sunt înmînate respectiv și darurile mirelui. În trecut, după cum mărturisește marele nostru folclorist P. Ștefănuță, mirele îi cumpăra miresei rochii, pantofi, ciorapi, coroniță de floricare se pune pe cap, fata etc., iar mireasa făcea mirelui următoarele daruri: cămașa de mire, cămeși de socri din pînză debumbac etc.¹.

De obicei, la ușa casei miresei stă drușca cea mare cu un colac mare și frumos în mînă, ce reprezintă un simbol al belșugului. Înainte merge vornicelul cel mare al mirelui care spune conăcăria:

- La gazdă, boieri?
- La gazdă poftim!
- Bine v-am găsit,
- Horă frumoasă.

Care vă sunt stolnicii de casă

Boieri dumneavoastră!

Cu bun răspuns să ne iasă

Să ne-ntrebe ce umblăm,

Ce căutăm...

Că -mpăratul nostru

Pe ist loc s-a primblat

Și de mîndru lucru c-a aflat, -

De-o grădină cu pomi de argint

Și cu nuielele de mărgărint.

Dar în mijlocul grădinii

Este o floare Lină-Cătălină,-

Floare de grădină,

Nu știu locul nu-i prierște -

De înflorit nu înflorește,

De rodit nu rodește,

Părinților nu mulțamește.

Atunci împăratul nostru

A făcut sfat,

¹A se vedea: Ștefănuță, P. *Folclor și tradiții populare*. Vol.1. Chișinău: Ed. Știința, 1991, p. 201-202.

S-o ieie, s-o ducă peste ape late,
Peste munți cărunți
La a dumisale curți.
Acolo locul i-a prii,
Apa i-a ticni,
De-nflorit a-nflori,
Mîndru s-a împodobi...¹.

Acestea fiind spuse, vornicelul încearcă să ia din mîinile druștii mari colacul pe care ea îl ține srîns și nu vrea să-l cedeze. În sfîrșit, colacul este luat și oaspeții sunt poftiți în casă de rudele miresei. După ce stau la masă, vorniceii vor să ia zestrea miresei păzită de surori sau druște, care nu vor s-o cedeze pînă cînd vorniceii nu le dau bani. În timpul cînd vorniceii iau zestrea, chiuie, iar dacă zestrea-i frumoasă, strigă:

Să trăiască cei din casă.

C-au făcut zestre frumoasă!

Apoi cortegiul se îndreaptă spre casa mirelui, iar fetele din sat le ies înainte și-i stropesc cu apă, ceea ce are o menire ritualică, simbolică care exprimă fertilitatea și fecunditatea, iar mirele le aruncă bani și bomboane. În cazul cînd mireasa se mărită în alt sat, mirele e dator să plătească bani flăcăilor din satul respectiv, pentru că acestea au scos-o în lume, i-au apărat cinstea și demnitatea.

Un ritual destul de inedit îl constituie și chemarea la nuntă. În trecut el era promovat de vorniceii, numiți pălăscășii, care, de regulă, mergeau călare și poșteau oamenii din sat la nuntă cu vin și numaidecît cu versuri, bunăoară:

Mirele nostru vestit

Azi prin mine v-a poftit

Să faceți o cale

Și-o cărare

Pîn-la curtea dumisale

La un scaun de odihnă

Și-un pahar de băutură

Și mai multă voie bună.

Că și el de multe ori

Vă va sta într-ajutori.

Eu sunt sol împărătesc

La curtea lui vă poftesc.

Și dacă mi-ți asculta

Cușma din cap mi-oi lua.

Pîn-la pămînt m-oi pleca,

¹A se vedea: *Crestomație de folclor moldovenesc*. Op. cit., p. 82-84.

Dumneavoastră m-oi ruga
Să faceți bine să veniți,
Dară să nu bănuți¹.

Acest frumos ritual în prezent aproape că a fost dat uitării, fiind înlocuit cu invitații transmise prin intermediul poștei. Ar fi cazul ca acest ritual inedit să fie renăscut și să devină o parte componentă a nunții contemporane.

În unele localități, seara, în ajunul nunții, se coase cununi miresei și „fioncul” mirelui. De obicei, la cusutul cununii se cânta ceva de jale. Urmează una din variante culese de marele poet V. Alecsandri:

Frunză verde lăcrimioară,
Lado, Lado, surioară.
Du-te-n haine de mireasă
La bărbatul tău acasă.
Lasă mama, lasă tata,
Că de-acum ești măritată.
Lasă frați, lasă surori,
Lasă grădina cu flori
Că tu singură-ai să fii
O grădină de copii.
Lado, Lado, nu mai plînge,
Mijlocul nu-ți mai frînge,
Că acasă te-i întoarce
Cînd pe strat inul s-a toarce,
Și la maică-ta te-i duce,
Chiar atunci și nici atunci,
Cînd Bondariu-o face miere,
Cînd o face plopul pere
Și răchita vișinele,
Să-ți alini pofta cu ele².

Tot atunci răsună și cîntecul mirelui. Mai jos vom prezenta variantă înregistrată de marele folclorist român S. F1. Marian în Bucovina:

Frunză verde măr uscat,
Pîn-ce eram neînsurat
Avem cal de-ncălecat,
Haine bune de-mbrăcat
Și mandre de sărutat.

¹A se vedea: *Nunta la români*. București:Ed. Minerva, 1977, p.41.

²Alecsandri,V. *Poezii populare ale romanilor*. București,1866, p. 383.

Dar dacă m-am însurat
Calul pe mălai l-am dat,
Părușorul pe secară,
Doar mă scoate-n primăvară
Primăvara-i mama noastră
Le zăpada de pe coastă
Și bruma de pe fereastră
Și pune plugul pe brazdă
Și seamîna pîine coaptă
Și satură lumea toată¹.

Pe alocuri, în ziua nunții, dimineața are loc gătirea miresei. Acțiunea se desfășoară în mijlocul ogrăzii, transformîndu-se într-un spectacol inedit. În timpul pregătirii miresei, muzica cîntă de jale. După ce ia sfîrșit această ceremonie, muzica interpretează un cîntec de joc. Atunci drușca cea mare ia mirele la joc și apoi îi așează pe scaunul din dreapta, iar vornicelul cel mare joacă mireasa și apoi o așează pe scaunul din stînga. În timpul gătirii mireasa plînge, fiindcă în popor se consideră că mireasa care a plîns la nuntă nu va vărsa lacrimi în viața ei ulterioară.

O parte componentă a nunții este și cununia, și înregistrarea solemnă a tinerilor însurați. Referindu-ne la înregistrarea solemnă la primărie sau la oficiile stării civile, putem constata cu regret că acest ritual al nunții contemporane lasă mult de dorit. De obicei, organizatorii lor sunt foarte rău pregătiți, se bazează pe improvizația proprie, neagă cele mai importante momente stereotipice și simbolice. Pentru ca acest ritual să le poată trezi tinerilor și publicului anumite sentimente, organizatorul trebuie să-i pregătească pe tineri, să le trezească anumite sentimente prinintermediul unor acțiuni psihologice bine gîndite. În acest scop, este necesar de a crea o situație psihologică ce ar favoriza apariția unei stări afective față de acest fenomen social. De cele mai dese ori, acest ritual se desfășoară în mod formal și nu lasă nici o amprentă în conștiința și memoria celor prezenți, deși ritualul în cauză este îmbogățit cu elemente sugestive, cum ar fi sădirea de către mire și mireasă a trandafirilor și copacilor, depunerea florilor la monumente etc. De aceea, astăzi a venit timpul capersoanele care deserveșc asemenea ritualuri și ceremonii să fie pregătiți în mod special. Ei trebuie să fie dotați cu cunoștințele necesare, să cunoască psihologia, să posede cunoștințe profunde în domeniul tradițiilor populare, al ritualurilor și sărbătorilor naționale. Este necesar ca ei să cunoască modul de viață al satului, să poată valorifica potențialul spiritual, afectiv al tradițiilor naționale și, bineînțeles, să aibă deprinderi de a organiza și promova manifestări populare de masă.

În unele localități, după cum a fost atestat, mireasa pleacă la părinți, iar la mire veselia e în toi. Vorniceii mirelui conduc nunta, țin hangul și organizează veselia. Spre ameză, mirele, cu lumea chemată de el, împreună cu muzica pornesc spre casa miresei. Le cîteva sute de

¹A se vedea: *Nunta la români*. Op. cit., p. 93.

metri de casa miresei, alaiul se oprește și vorniceii, cu chiote, dau de știre că se apropie nunta. Ei sunt întâmpinați de vorniceii miresei la pragul casei. Vorniceii mirelui sunt obligații să spună o conocărie de genul:

De trei ori de după masa
Să scoatem floarea din casă,
Să rămîie binele
Să roiască-albinele.
Pe la noi acum roiesc,
Ca și vara, cînd cosesc,
Și cosesc rînduri de flori
Să fie de sărbători
La fete și la feciori.
La vară cînd vom cosi,
Ș-om cosi rînduri de flori,
Să fie de sărbători
Pentru fete și feciori¹.

Vorniceii miresei, la rîndul lor, spun o conăcărie proprie. Pe urmă vorniceii mirelui și ai miresei schimbă colacii, apoi rup un colac deasupra capului mirelui și aruncă bucățelele în mulțime. Cei care le prind le gustă și cu glas tare apreciază pîinea. Părinții miresei servesc mirele, părinții lui, nunii cu dulceață și vin. După aceea apare mireasa care, după ce este salutată de cei prezenți, ia un snopușor de busuioc și, muindu-1 în agheazmă, iropește mirele, apoi aruncă busuiocul peste casă. Acest moment este destul de semnificativ prin faptul că el simbolizează, debarasarea de toate cele rele ce nu vor mai sta în calea tinerilor. În continuare, urmează dansuri, veselie, strigături prin care se face umor pe seama celor mai importante persoane ale nunții. Spre exemplu, în unele localități urmează niște strigături adresate soacrelor:

Ferice de soacră mare,
Și fecior și noră are.
Vai săraca soacra mică,
Cum rămase de nimica.
Ieși afară, soacră mare,
Și te uită-n răsărit.
De vezi un căruț gătit.
În mijlocul carului,
Este raza soarelui.
Da nu-i raza soarelui,
Că-i mireasa mirelui¹.

¹Ibidem, p. 59-60.

Aceste strigături le produc veselie, umor și voie bună nuntașilor.

În unele localități răsună orații de nuntă destinate să redea solemnitate, haz și veselie.

Iată o variantă a unor astfel de orații:

Stați, frați, și ascultați
Și sama bine să băgați,
Că acest pahar de vin
De la mine din mâini
Nu-i hiat,
Nici de jos,
Nici de sus,
Să-1 urăm, să-1 facem pom! -
Poamă de viță,
După care fetele sughiță
Și nu sughiță nici de un rău,
Nici de un amar,
Ci sughiță de acest pahar...
Care vreau eu să-1 închin
Și-1 voi închina,
Că sunt voinic!
Mă închin la frați -
Ca la niște brazi,
Mă închin la surori -
Ca la niște flori;
Mă închin și la dumneavoastră,
Cinstite vornicele,
Cu trupul de viorele
Cu gîtul de nuele,
Cu urechile ca la purcele,
Că azi ești împărat
Pe această horă
Dar mîine - un merticar la moară,
Iar peste o vară -
Văcar la țară!
Mă închin
Și la dumneavoastră, frați muzicanți,
Să trăiți, să cîntați,
Bani mulți să câștigați!

¹Ibidem, p. 281-282.

Iar cu dînşii să vă duceți acasă,
Să vă cumpărați o căprioară,
S-o mulgeți vara cu scara,
Iarna cu prepeleacul
Și să mîncăți lapte,
Pînă va lua dracul!
Dar din partea mea,
Dragi nuntași,
Să vă dăruiesc o vrabie cu lapte,
Să zboare din frunze-n frunze
Și să se mulgă
La dumneavoastră pe buze!¹

Cînd la nuntă se organizează masa druștelor și a vorniceilor, se obișnuiește a declama orații. La această masă druștele închină cadouri miresei, iar mireasa înmînează druștelor băsmale albe. La această masă, de obicei, se închină o găină friptă. Închinarea o tace vornicelul de onoare pe fundalul unei melodii vesele, punînd biciul pe farfurie:

Cine-i vrednic și puternic
Să cînte cîntări frumoase
Să ridice toiagul pe masă
Cu flori de busuioc
Într-un ceas bun cu noroc!

O parte integrantă a nunții, destul de semnificativă, o constituie și ritualul iertăciunii ce reprezintă ceremonia de rămas bun al tinerilor de la părinți. Ea conține niște momente psihologice și morale înălțătoare în cadrul cărora tinerii își cer iertare de la părinți pentru clipele neplăcute ce le-au produs în copilărie și adolescență. Desigur ritualul nu preconizează o despărțire reală de părinți, pentru-că copiii rămîn pentru părinți copii toată viața și viceversa. Astfel se subliniază continuitatea generațiilor, legătura lor indisolubilă în timp și spațiu. Desfășurarea acestui ritual este însoțită de o muzică fină cepătrunde adînc în sufletele oamenilor, iar conăcarul spune:

Ascultați,
Cinstiți părinți
Și cinstiți nuni mari,
Puține cuvinte
De rugăminte!
Se roagă fiica dumneavoastră
Și fiul dumneavoastră
Cu genunchiule plecate

¹A se vedea: *Crestomație de folclor moldovenesc*. Op. cit., p. 87.

Și cu fețele rușinate,
Să-i iertați,
Să-i binecuvîntați
Că iertarea părinților
întărește casele fiilor;
Blestemul părinților
Risipește casele fiilor,
Că de nu-i veți ierta,
Ei vă vor blestema
Și dumneavoastră nu-ți avea bucurie
Din partea fiilor dumneavoastră.
Să-i iertați
Să-i binecuvîntați
Ca să trăiască
Să viețuiască
Și să se-nmulțească
Ca nisipul mării
Ca iarba pământului
Ca frunsele-n codru¹.

După cum remarcă P. Ștefănuță, la Olănești, în perioada interbelică, după iertăciune mirele și mireasa sărutau mîna părinții lor². Acestea luau mireasa de mîna și o dădeau mirelui spunînd:

Iaca-ț dăm, mireasa-ț dăm
Pîn amu a fost a noastră
Da de-amu i-a ta.
Cum îi ține-o
Așa-i ave-o!

Un loc însemnat printre ritualurile și obiceiurile nunții la români este rezervat mesei mari. De obicei, toate mesele la nunță își au menirea lor. Există masa unde este plasat tineretul, masa invitaților din partea mirelui și ai miresei și masa nunilor cei mari. O masă specială este pregătită pentru mire și mireasă, pentru nuni și părinți, pentru rudele apropiate. Înainte de masa cea mare, nevestele joacă șervetele și batistele, druștele pun flori în piept nuntașilor, apoi leagă nănașii cu prosoape, leagă rudele mirelui și ale miresei, iar vorniceii joacă cămașa mirelui. Mai întîi apare mirele, iar apoi mireasa cu părinții, care, apropiindu-se de mire, spun următoarele:

Noi pînă la vîrsta aceasta

¹Ibidem, p. 87-88.

²A se vedea: Ștefănuță P. Op. cit., Vol. 2, p. 204.

Am crescut-o și am educat-o
Am scăpat-o de toate primejdiile
De foc și de apă

Și te rugăm s-o îngrijești
Și s-o iubești pînă la sfîrșitul vieții!

Apoi mireasa își sărută părinții și pleacă în brațele mirelui. La masa mare nimeni nu gustă din bucate pînă cînd nunii nu închină colacii. După ce nunii dăruiesc cadourile tinerilor, toți nuntașii urmează exemplul lor, dăruind tinerilor însurăței cadouri și bani. În continuare se încinge o veselie cu dans, glume și voie bună.

Înspre dimineață se desfășoară ritualul dezgătirii (dezbrăcării) miresei și împodobirea ei. Dezgătirea are loc pe fundalul unor versuri și melodii triste:

Ia-ți mireasă ziua bună
De la tată, de la mamă,
De la frați, de la surori,
De la grădina cu flori.
De la fir de busuioc,
De la flăcăi, de la joc,
De la fir de matostat,
De la fetele din sat!
Plîngi, mireasă, și suspină,
C-ai venit în casă străină
Și te-ai despărțit de mamă.
Taci, mireasă, nu mai plînge,
Că la maica ta te-om duce,
Cînd a face plopul mere
Și răchita vișinele!

După aceea urmează ritualul dezgătirii miresei. În unele localități, acest obicei se desfășoară în felul următor. În mijloci sălii se instalează un scaun cu o pernă unde este așezată mireasa. Nănașa, între timp, pregătește darurile pentru ritual. Pentru început, piaptănă mireasa, apoi o leagă cu batistă și începe a cînta:

Plîngi, copilă și suspină, măi!
Că intri în casă străină
Și te-or mustra fără vină.
Că milă de la bărbat
Ca frunza de mar uscat,
Cînd te dai să te umbrești,
Mai tare te dogorești;
Iar mila de la părinți

Multă vreme n-ai s-o uiți;
Dară mila de la soacră
- Ca un strug de poamă acră,
Ea se coace, se răscoace
Și bună nu se mai face.
Bucură-te soacră mare,
Că-ți vine pieptănătoare!¹

Acest cântec, în mod alegoric, consemnează începutul unei noi etape din viața tinerilor, al unor noi relații ce lipsesc în practica lor relații dintre soț și soție, noră și socri, părinți și copii. În felul acesta, se releva o creștere substanțială a responsabilității civice a tinerilor însurăței, se evidențiază caracterul destul de complicat al vieții de familie.

Astfel, ritualurile, obiceiurile și elementele tradiționale ale nunții românești contribuie la transformarea ei într-o adevărată sărbătoare nu numai a familiei, ci și a întregii localități. Nunta e o perlă a creației populare unde domnește veselia, voia bună, creația populară contribuind la păstrarea ritualurilor, obiceiurilor și tradițiilor noastre naționale. Prin intermediul acestei sărbători se asigură procesul succesiunii generațiilor, are loc familiarizarea tinerei generații cu tezaurul culturii naționale, cu viața veritabilă, plină de grijile și bucuriile ei.

Aceste tradiții le dezvoltă oamenii conceptul de frumos, în ele se găsește, într-o armonie perfectă, interdependența dintre cadrul natural și cel psihologic, dintre viziunea istorică și cea estetică asupra realului. Marele nostru înaintaș, N. Iorga menționează că pentru poporul român „este frumoasă primăvara, este frumos un cer albastru, este frumoasă o pajiște înflorită, este frumoasă o figură omenească, este frumos un gest care sade bine omului și pe care el îl face de multe ori”². Prin urmare, tradițiile poporului nostru conțin cele mai fundamentale noțiuni morale ce contribuie la educația tinerei generații: bine și rău, virtute și viciu, datorie și conștiință, fericire, frumos și urât, libertate, necesitate, responsabilitate etc., ce sunt niște elemente ale pedagogiei populare românești care pot și trebuie utilizate în procesul educativ.

C A P I T O L U L 5

Tradițiile calendaristice și valențele lor instructive

Folcloristica a grupat, în general, obiceiurile calendaristice în patru cicluri care corespund celor patru anotimpuri: obiceiuri de primăvară, de vară, de toamnă și de iarnă. Obiceiurile care se mai practică și azi pe teritoriul folcloric românesc și care prezintă forme interesante de integrare în cultura contemporană sunt cele din ciclul Anului Nou, deosebit de ample și pline de semnificații pentru cultura noastră populară.

¹A se vedea: *Crestomație de folclor moldovenesc*. Op. cit., p. 93-94.

²Iorga, N. *Sfaturi pe întineric*. În: Conferințe la radio. București: Ed. militară, 1976, p. 114.

Din timpuri străvechi, românii sărbătoresc cele mai importante momente ale anului calendaristic. Spre exemplu, sărbătoarea Anului Nou avea loc în diferite perioade ale anului în dependență de recoltarea culturii de bază cu care se îndeletniceau. Anul Nou se sărbătorea în septembrie, când se strîngeau strugurii, în martie, când se trezea pămîntul din somnul de iarnă, sau în seara de 13 spre 14 ianuarie, după stilul vechi, iar din 1918 oficial Anul Nou se sărbătorește în seara de 31 decembrie spre 1 ianuarie, după stilul nou. Anul Nou în septembrie nu se sărbătorește demult, iar în locul lui a apărut sărbătorile roadei, hramurile etc. În martie Anul Nou nu se sărbătorește și în locul lui a apărut simbolică sărbătoare a *Mărțișorului*, a primăverii. Astăzi, în diferite localități, sărbătoarea Anului Nou este celebrată atît după stilul vechi, cît și după cel nou.

5.1 Tradițiile, obiceiurile și sărbătorile de iarnă

Sărbătoarea Anului Nou la români este considerată sărbătoarea sărbătorilor, ca și nunta, deoarece Anul Nou reprezintă momentul când intențiile și dorințele de viitor par mai aproape ca oricînd de împlinire. Ea este compusă dintr-un sistem bine încheiat de obiceiuri, tradiții și ritualuri bogate în realizări artistice, literare, muzicale, coregrafice și dramatice. După vechile superstiții, ușile și ferestrele caselor urmau să fie deschise, ca să dea drumul Anului Vechi care și-a trăit traiul - un bătrîn gîrbovit și cărunt, pentru ca el să plece și să vină triumfal noul stăpînitor al lumii - Anul Nou.

Aceste tradiții se transforma într-o sărbătoare în cinstea pămîntului, a trezirii lui apropiate din somnul de iarnă, într-o sărbătorire a sucurilor și manei pămîntului, ce umple natura și omul cu o forță dătătoare de viață. Acestui nou ciclu al vieții îi sunt consacrate diferite obiceiuri, ritualuri, uraturi și plugușoare, în care sunt exprimate speranțele fără de care oamenii nu-și pot închipui existența. Tradițiile consacrate Anului Nou sunt capabile să reînvie toată istoria poporului, evenimentele ce s-au produs pe parcursul istoriei multisekulare a poporului nostru. Prin ele se dezvăluie lumea spirituală a poporului, dispoziția lui psihologică și ținuta morală.

Tradițiile și sărbătorile calendaristice de iarnă ale poporului nostru sunt: *Andriiul (Sfîntul Andrei)*, *Crăciunul*, *Colinda*, *Anul Nou cu Plugușorul*, *Urătura*, *Semănatul*, *Sorcova* etc. În continuare, vom elucida conținutul acestor tradiții și semnificațiile lor, valențele lor nomologice și educative, ce sunt destul de importante pentru socializarea tineretului, pentru a le dezvolta la tineri valorile morale, gustul estetic, dragostea pentru creația populară, spiritul de umor etc.

Prima sărbătoare de iarnă este cea a *Sfîntului Andrei*, sărbătoare populară cu dată fixă (30 noiembrie după stilul nou și 13 decembrie după stilul vechi), sinonimă cu Cap de iarnă și Sîntandrei, dedicată unui zeu autohton, patron al lupilor, care a preluat din calendarul ortodox numele și data de celebrare a Apostolului Andrei. Ea se petrece în acea zi, când se consideră că a început iarna. În trecut, sărbătoarea în cauză purta un caracter magic, iar astăzi s-a păstrat sub forma unei sărbători în cadrul căreia oamenii, mai ales tineretul, își petrec vesel timpul liber și

se atașează la tradițiile naționale care sunt cele mai scumpe comoriale neamului. Forma și conținutul acestei tradiții sunt edificate pe un leitmotiv bine determinat - dragostea și căsnicia, ce îi așteaptă pe tineri. Fetele se vrăjesc cu diferite lucruri. În unele localități, fetele pregătesc turte coapte, pe plită sau chiar în cuptor, încrestate cu diferite feluri de bomboane, cu vișine etc. Concomitent se pregătesc bucate pentru a primi flăcăii care vor veni în această seară în ospetie. Înainte de a demara petrecerea, au loc o serie de scene ce conțin unele vrăji, care chipurile pot indica soarta fetelor. Se fac, de obicei, următoarele vrăji:

- *cu balabustele* - fetele care s-au adunat la o casă pleacă la fântână, iau apă în gură și vin în casă, unde fac balabuste mici din tărîță, pe care apoi le așează în prag și cheamă cîinii să le mănînce. Fata a cărei balabușcă a fost mîncată prima se zice că se va mărita prima ș.a.m.d.;
- *cu busuiocul* - fetele ies din casă cu o stibă de busuioc în mîină și cu o zgardă roșie la stibă. Prin întuneric numără parii de la gard și cînd ajung la al șaptelea par, leagă stibă de busuioc și studiază parul însemnat dacă este drept, înseamnă că ursitul ei va fi înalt, tînăr și frumos, iar dacă este strîmb, înseamnă că ursitul îi va fi bătrîn, urît și ghebos;
- *cu lumînarea la prag* - toate fetele își iau cîte doua lumînări pe care le aprind. O lumînare este legată de numele ursitului, iar a doua - de ea. După aceea le pune pe amîndouă pe prag. Se zice că primul se va stinge din viață acela a cărui lumînare se termină mai repede;
- *cu picăturile de lumînare în farfurie* - se ia o farfurie cu apă și în ea se picură vreo două picături de ceară, astfel ca fiecare picătură să simbolizeze ursitul și ursita. Apoi se amestecă apa și dacă picăturile de ceară se unesc înseamnă că fata s-a vrăjit și se va căsători cu băiatul iubit, iar în caz contrar, nu se va mărita timp de trei ani;
- *cu porcul* - fetele se duc noaptea la cotețul porcului și strigă pe rînd: „Hudio, la anul sau peste cinci ani”, adică peste cît timp se va căsători. Și dacă porcul îi răspunde, adică grohăie o dată, înseamnă că se căsători peste un an, iar dacă de 5-6 ori, se va mărita respectiv peste 5-6 ani, iar dacă nu urmează nici un grohăit, înseamnă că fata în cauză nu se va mărita niciodată;
- *cu lingurile* - fetele ies afară și sună din linguri, rostind cuvintele: „cînd zăngănitul a răsuna - cîinii vor lătra și încolo mă voi mărita”.

După aceste scene cu un caracter magic, ce au menirea de a intui ce le așteaptă pe fete în timpul apropiat, care le vor fi urșiții și soarta, urmează veselie, cîntece și dansuri populare. Toate acțiunile se desfășoară în casa cea mare împodobită cu zestrea miresei, cu covoare, prosoape și cu alte articole confecționate de gospodinele casei. În această noapte se obișnuiește să fie legate ușile caselor, porțile, să se pună în drum piedici etc.

Tradiția *Sfîntului Andrei* le cultivă tinerilor dragostea pentru frumos, față de tradițiile populare pline de umor și voie bună. Toate acțiunile se desfășoară sub supravegherea celor mai în vîrstă, ceea ce le cultivă tinerilor sentimente de omenie, modestie, rușine și alte calități umane vitale. Dar, putem constata cu regret că și această sărbătoare a fost afectată de regimul

totalitar comunist. Fiind considerată că are un aspect pur religios, ea nu s-a păstrat pretutindeni, fiind interzisă. Ar fi cazul ca *Andriiul* să devină o sărbătoare cu o arie de răspîndire mai largă, să se transforme într-o tradiție autentică ce va pune începutul sărbătorilor de iarnă, care se va transforma într-un preludiu bogat în cîntece, vrăji, distracții și glume din tezaurul folcloric al poporului nostru.

Sărbătorile de Anul Nou încep cu *Crăciunul* și se încheie cu *Semănatul* și *Sorcova*. Ele au păstrat din timpuri străvechi cele maifrumoase tradiții și obiceiuri - *Colinda*, *Plugușorul*, *Urătura*, *Semănatul*, *Sorcova* etc. Laitmotivul lor este edificat pe biografia pîinii și a muncii grele a plugarului pe care el o depune la creșterea pîinii, izvor al bucuriei și vitalității oamenilor.

Crăciunul este prima sărbătoare din ciclul sărbătorilor de Anul Nou ce se petrece în seara spre 25 decembrie după stilul nou și în ziua următoare. În Republica Moldova ea se sărbătorește mai mult după stilul vechi, la 7 ianuarie. *Crăciunul* ne vine din străbuni cam din sec. al IV-lea al mileniului întîi după Hristos¹. Una din cele mai inedite tradiții ale Crăciunului la români este *Colinda* al cărei laitmotiv este legat de nașterea Domnului. Aceste colinde exprimă gustul artistic, simțul estetic, dragostea omului pentru valorile eterne ale umanității. În preajma sărbătorii, copiii umblă cu ajunul interpretînd colinda:

Sculați, sculați boieri mari,

Florile dalbe,

Că vă vin colindători

Florile dalbe,

Nu vă vin ei nici cu-n rău

Florile dalbe,

Dar vă vin cu Dumnezeu

Florile dalbe,

Dumnezeu e mititel

Florile dalbe,

Mititel și nfățășel

Florile dalbe,

Fașă albă de mătase

Florile dalbe,

Dintr-o mătase aleasă

Florile dalbe.

La anul cu sănătate!

De obicei, copiii colindă nanele și buneii, vecinii și neamurile. În această zi, copiii mici umblă cu împărțitura - o batistă legată în patru, în care se află o turtă ce are pe ea grîu dulce fiert și bomboane. Intrînd în casă, copiii spun: „Ajunul cu bine!”, iar stăpînii

¹A se vedea: Băieșu, N. *Poezia obiceiurilor calendaristice*. Chișinău: Ed. Știința, 1975.

casei le răspund la fel, după ce copiii sunt serviți cu bucate și dulciuri, apoi lor li se schimbă toată umplutura din nou. În ziua Crăciunului, de dimineață și pînă seara colindă copiii, iar seara colindă adolescenții și cei în vârstă. Iată o variantă a colindei tradiționale ce răsună de Crăciun în diferite localități:

Sculați, sculați boieri mari
Porțile deschideți,
Curțile măturați
Locul pentru prunc așezați,
Că vă vin colindători
Noaptea pe la cîntători
vă venim cu nici un rău
Îl aduc pe Dumnezeu
Dumnezeu îi mititel,
Mititel și năfășel.
Fașă albă de mătasă
Cu surtuc de urșunic
Cu pelinci de boronciuc,
Cu chitie de hîrtie
Iar în vîrfurile chitiuței
Este o piatră nestemată
De plătește lumea toată
Înaintea acestor două curți
Ce-a născut și ce-a crescut
Iar doi meri și doi peri
Cu vîrfurile pînă la cer,
Iar de vîrfuri împreunați
De trochină îndepărtați
Iar la trochină merilor
Este un pat dalb închingat
Cu patru scînduri de brad
Cu chinguțele de fag.
Dar și în pat ce-i așternut
Un veșmînt pînă la pămînt
Peste aceea ce-aș mai cere
Iar o gheată permută
Toată viața să-mi fie drăguță,
Dar în pat cine-i culcat
Îi culcată o fată frumoasă

Dar în nume cum o cheamă
Tot Ileana Cosânzeana
Din cosiță cucu-i cîntă
Lasă-i cînte, să-i colinde
Lor plata li se știe
O leuță de parale
Și o sticlă de holercă
Să trăiască cel de-o cară
Un colind și jumătate
Și la mulți ani cu sănătate!

Din acest colind se poate de înțeles că subiectul legat de nașterea Domnului se manifestă la început, ca apoi să se treacă la subiecte legate de idealurile general-umane, de aspirațiile omului către frumos, just, bine și adevăr la subiectele veșnice ale umanității - pace, bunăstare, bucurie, fericire etc.

Se mai întâlnesc în diferite localități și colinde ce nu se refera la celebrarea nașterii mîntuitorului nostru Hristos, în care oamenilor li se urează noroc, fericire și sănătate. Iată una din variante:

Sculați, sculați, boieri mari,
Sculați, voi, cinstiți plugari,
Florile dalbe, fiori de măr,
Că vă vin colindători
Noaptea pe la cîntători
Și v-aduc noroc în casă
Și belșug ales pe masă.
A sosit din răsărit
Un voinic frumos leit.
Iată lumea că-nflorește,
Pămîntul că-ntinerește.
Cîntă-n luncă turturele,
La fereastră - rîndunele,
Noi vă zicem să trăiți
Întru mulți ani fericiți,
Ca pomii să înfloriți
Și să nu îmbătrîniți!
Vă mai zicem sănătate,
Că noi mergem mai departe!¹.

În general, poezia colindelor se caracterizează printr-o atmosferă de optimism,

¹A se vedea: *Crestomație de folclor moldovenesc*. Op. cit., p. 37.

deoarece colindele au cristalizat aspirațiile, visurile și speranțele oamenilor. Chintesența colindelor se exprimă, prin optimismul lor, prin credința într-un viitor fericit. Sărbătoarea *Crăciunului* este pătrunsă de cultul pînii, care este considerată simbol al belșugului, bogăției și prosperității. Printre cele mai răspândite bucate pregătite cu această ocazie este grîul fiert presurat cu zahăr, iar în unele localități și cu mac. Simbolul *Crăciunului* este colacul *Ajunului* și *Crăciunelul* sau *Crăciunul* ce se pune în cui la icoane, iar în primăvară se dă la boi, ca să fie puternici la muncile din cîmp, și la vaci, ca să dea mai mult lapte, săfete viței sănătoși.

Plugușorul răsună în ajunul Anului Nou după stilul nou sau celvechi. El reprezintă un adevărat poem epic, ajungînd pînă la 1000 de versuri consacrate biografiei plugului - instrument cu care începe procesul de cultivare și de creștere a pînii. *Plugușorul* există în datina țărilor agricole ca o urare pentru rodirea cimpului. *Plugușorul* nostru reprezintă colindul cu rugaciunea de ocrotire a semănătorilor din cimp. Menționăm că el constituie una dintre cele mai vechi și mai frumoase datini, ce s-a păstrat și se păstrează încă pînă în ziua de azi la poporul român. În pocnet amarnic de harapnic sau bici, în sunet de talancă sau clopoței, ca și în muget de buhai, colindătorul își deapănă urarea îndemnîndu-și amicii cu refrenul: „Ia mînați măi./ Hăi, hăi”. Se spune înel despre plug, din ce părți este compus, de unde este adus, cine îl trage, ce brazdă trebuie să are și la ce adîncime, unde este „mana” pămîntului, cîți boi trebuie să tragă acest plug etc. Această tradiție ne mărturisește despre faptul cum s-a schimbat cultul fertilității, care s-a transformat dintr-un act vital pentru toate popoarele, perindîdu-se pe pînza istoriei din antichitate, într-o sărbătoare de Anul Nou în prezent. Tradiția contemporană *Plugușorului* a păstrat scena simbolică a aratului cu toate atributele ei din trecut.

După cum remarcă etnografii români, *Plugușorul* patriarhal a avut un caracter cu preponderență practic-instructiv, rolul lui fiind de a transmite deprinderi de muncă și atitudini etice față de procesul de muncă. Iar cu timpul, *Plugușorul* dintr-o poezie instructivă și a propagării priceperii de muncă se transformă într-o poezie a aspirațiilor și dorințelor omului de a obține o roadă bogată, amplificîndu-și astfel caracterul de urare, de menire a belșugului pe toate planurile¹. Dacă în trecut ritualul cu plugul avea o forță magică, de care chipurile depindea soarta recoltei, apoi astăzi, păstrînd cele mai bune elemente, *Plugușorul* glorifică cultul pînii, reflectă acțiunile emoționale, morale și estetice ale participanților la această acțiune simbolică. Adică, altădată el era menit să provoace fertilitatea, iar azi, acolo unde se păstrează, a devenit un obicei care contribuie la veselie generală a sărbătorii Anului Nou. Urarea cu plugul sau cu buhaiul povesteste cu umor despre prodigioase munci agricole, al caror rod este fabulos.

¹A se vedea: Pop, M.; Ruxăndoiu, P. *Folclor literar românesc*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1976, p. 139-144.

În unele localități, pe banii adunați în timpul urăturilor, flăcăii organizează ulterior joc sau horă de *Hramul satului*, baluri la anumite sărbători, ceea ce contribuie la înviorarea vieții spirituale și la renașterea tradițiilor naționale.

Textele *Plugușorului* descriu epopeea muncii în câmp, începînd cu aratul, continuînd cu semănatul, seceratul, treieratul și sfîrșind cu măcinatul. Vorbind despre aratul pamîntului cu 12 boi, despre semănatul grîului, seceratul și măcinatul lui, ca și despre frumoasa morariță, *Plugusorul*, care cuprinde în sine atîta poezie, este datina românească care zugrăvește în culori atît de vii deprinderea principală a poporului nostru. Urarea nu se rezumă numai la expunerea în cîntec sau versuri a celor dorite, ca în colinde, ci se înfăptuiește și prin prezentarea dramatică a muncilor agrigole. Avem deci de-a face cu o manifestare folclorică complexă, menită să aducă belșug în agricultură. Pentru desfășurarea dramatică a urării se folosește plugul sau buhaiul. Plugul era altădată un plug adevărat, frumos împodobit cu crengi de brad și cu panglici, mai nou cu hîrtie colorată, tras de 4 sau 2 boi, de asemenea împodobiți cu panglici sau batiste lucrate în stil popular.

În continuare, vom reproduce o variantă dintre cele mai caracteristice a *Plugușorului*, unde este oglindită epopeea muncii plugarului:

Bună vremea, boieri mari!

Ia poftiți și-ți asculta,

Că noi bine vom ura,

Ca de pe carte le-om lua.

Sara lui Sfîntu Vasile a înserat.

C-așa de la Dumnezeu Sfîntul e lăsat;

Sara lui Sfîntu Vasile să vă fie de bucurie

Și nouă de veselie.

Sara lui Sfîntu Vasile a înserat,

Toți boerii s-au adunat.

Cărticica o scriau,

Pe limba vrabiei o puneau

Și tocmai la Sfîntu Vasile o trimiteau.

Sfîntu Vasile s-a sculat

De pe un pat marc și rotat,

Pe ochi negri s-a spălat,

La icoane s-a-nchinat,

Pe negru murg a-ncălecat,

La câmp curat a alergat,

Și câmp curat a găsit.

Și-napoi el s-a-nturnat

Ș-a-njugat 150 de juncani
Tineri și țintați,
Ca dintr-o noapte fătați.
La un plug cu coarnele d-alămîie,
Cu grindeiul de gutîie
C-așa îmi place și mie.
A arat lunile
grădinile,
fînașile,
bahnurile,
văile,
penisurile,
Sîmbetele
siliștile,
Iară sîmbătă sară
A tras plugu sub părete
Și boii la iarbă verde,
Și flecăii în sat la fete,
Și burlacii la neveste,
Tocmai chiar c-așa și este!
Cîtă rouă a rourat
Atîta brazde au răsturnat.
La lună, la săptămîină
Ș-a umplut cu aur mîna,
Și s-a dus să vadă grîul de copt.
Grîul pe-o parte se cocea.
Iar pe alta se trecea,
Vînt de vară mi-l bătea.
Iară jupîneasa gazdă,
Într-un baston rezemată,
Trei spice de grîu în mînă a luat,
Acasă le-a dus,
Pe masă le-o aruncat
Și casa s-a luminat
Și gloata s-a bucurat.
Iar jupanul gazdă s-a dus
Din grajd în grajd
pînă în al nouălea grajd,

Ș-a ales o îepușoară mititică
împodobită cu o stea;
S-a dus din nourel în nourel,
Pîn-la târg la Bîrlădel
Ș-a cumpărat nouă oca de fier
și nouă de oțel.
Și le-a dus la Ilie Țiganu
Care bate zdravăn cu ciocanii,
Că i-s foile-n grădină
Și ilăul după cap,
Pleaftura în comanac,
Parcă-i un liftai de drac!
Ș-a făcut seceri mari
Pentru voinicei mai tari
A făcut seceri mici
Pentru copilași voinici;
La masă i-a adunat,
Seceri în mînă le-a dat.
Ș-o pus pe cale văi
pe cele bătăi;
Pe cele delurele
Pe cele frumușele,
Să privim și noi cu drag la ele.
Iar între ele era o babă bătrînă,
Cu secera cîrnă
Cu dinții de lînă
Cu iușca de cură.
Pe care o croia,
Pe loc și cădea.
Ea cu dreapta secera,
Cu stînga lega,
Și alții în urma lor
Clăi nalte rădicau.
Jupanul gazdă venea,
Pe jupîneasa-ntreba,
Aria unde s-o facă?
Iară ea îi răspundea
Că aria s-o facă

În jahștea vîntului,
Unde-i îndămîna voinicului.
Ș-a adus nouă iepe,
suruiepe,
De cîte nouă ani sterpe,
Cu copitele băteau
Cu cozile felezuiau,
Cu nările vînt trăgeau,
Cu urechile-n saci puneau,
Și nouă căușe nu ne mai trebuie.
Ș-am încărcat nouă cară mocănești
Ducîndu-le la moară la Ciorsaci,
Unde fug guzganii pe iaz,
cu lacrimi pe obraz;
De aici m-am întors la moară la
Ivănești.
Iară curva de moară,
Cînd văzu atîtea cară
încărcate cu povară,
Puse coada pe spinare
Și plecă la lunca mare:
Lunca mare,
frunză n-are,
Lunca mică, frunza-i pică,
Hap cu gura de opincă.
Iar murarul, meșter bun,
C-o prăjină o ocolea
Pîn-ce-a pus mîna pe ea;
Și mi-o lua de călcîie
Ș-o pune pe căpătîie.
Și-i da cu ciocanu-n șele
Ș-o așează pe măsele;
Și mi-o luă de lăptoc
Ș-o așează iar la loc.
Și turnă deasupra-n coș
Grîu mărunțel de cel roș,
Iar din coș curgea sub piatră,
De sub piatră în covată;

Curgea făină curată.
Dar nu curgea făină de grâu,
Ci curgea aur și mărgăritari,
Ca la boierii cei mari.
A-ncărcat iară nouă cară-mpovărate
Cu lanțuri de fier legate;
Carăle scîrțiau,
Iar flecăii chiuiiau,
Din biciuri mereu pocneau;
Iar jupîneasa gazdă cînd o auzit
Scîrțîitul carălor,
Chiuitul flecăilor,
S-a dus din cămară-n cămară,
La al nouălea cămară,
Ș-a ales o sită rară;
Zvîrlind-o pe ușă afară,
Ș-a ales o sită deasă,
Cu pînză de mătasă.
Făina o cernea,
În covată o plămădea,
O lăsa pînă dospea
Și colaci apoi făcea.
Și-i vîra cu lopata
Și-i scotea rumeni și gata.
O făcut un colac frumos,
Ca și fața lui Hristos,
Și l-o pus în cuiu cel de jos
Ca să le fie plugarilor de folos,
Și l-a rupt în nouă,
Și ni-a dat și nouă.
Ia mai trageți, măi flecăi,
Hai, hai!
Apoi drept să vă spunem, boieri mari,
Cinstiți gospodari,
Că noi de arat am ara,
Dar ni-i că vom însăra,
Și-s cărările-ncurcate,
De multe fiară călcate,

Și ies sările
Și ne țin cărările.
De arat noi tot am mai ara,
Dar ni-i că vom însăra
Ș-avem a trece printre niște munți
întunecoși,
Mai rămîneți, boieri mari, sănătoși.
Ia mai îndemnați, flecăi,
Hăi, hai!
îndemnați ca să plecăm
Că pe aici să nu-nserăm;
Dar dumneavoastră scoateți colacu,
Că vă strică boii pragu;
Mai scoateți și gologani
Ca să mai trăiți mulți ani.
Ia mai îndemnați, măi!
Hăi. hăi! La anu și la mulți ani!¹.

Acest *Plugușor* începe cu momentul în care Sfintul Vasile alege locul de lucru, apoi urmează aratul și semănatul, momentul maturizării recoltei. Iar în descrierea ultimei etape a măcinatului, de regulă, toate textele de *Plugușor* capătă nuanțe umoristice, reflectînd atmosfera de veselie ce însoțește întreaga muncă a plugului.

De obicei, flăcăii se adună cîte 10-15 inși și aleg un banar, ce strînge banii pe care gospodarii le înmînează pentru urătură. Ei își confecționează harapnice (biciuri împletite în patru sau șase vițe din cînepă sau din piele), goarne din coarne de vite mari cornute, ce răsună de se aude în tot satul, și numaidecît își confecționează și un buhai (o putinică cu o gaură la fund prin care trec fire de păr din coadă de cal; fiind stropite cu o soluție de borș acru, cînd sunt trase, scot un sunet asemenea mugetului de buhai). Un alt atribut obligatoriu al *Plugușorului* este clopoțelul.

În trecut, după cum mărturisește P. Ștefănuță, în localitățile rurale din valea Nistrului de Jos flăcăii se împărțeau în cete. Fiecare ceată avea un cămăraș și un sator (ajuror). Cămărașii alegeau un cămăraș mare care primea, a doua zi, socoteala de la ceilalți cămărași. Cămărașul mare își alegea cu satorii și flăcăii lui 6 case de gospodari cu fete mari și le spunea celorlalți flăcăi să nu se ducă pe la aceste case. Era o deosebită onoare pentru gospodăria unde a fost aleasă fata. Cămărașul mare se ducea pe la fetele alese cu lăutari. Cînd se duceau la o fată aleasă, intrau în casă, spuneau *Plugușorul* și apoi erau poftiți la

¹ A se vedea: Jula, N.; Mănăstireanu, V. *Tradiții și obiceiuri românești de Anul Nou în Moldova și Bucovina*. București, 1968, p. 137-140.

masă. Fata le, dădea un colac încrestit frumos și bani¹.

Urarea cu *Plugusorul* se termină prin cererea darurilor. În partea care închieie *Plugusorul* întâlnim unele elemente particulare de umor, obișnuite și în orațiile de nuntă, în unele povestiri și în teatrul popular. Ele se referă la însăși practica obiceiului, ironizează recitarea și pe recitatori, crează distanța între actul ceremonial și receptarea lui. Bazat pe o practică rituală menită să însoțească sau să prevină muncile plugarului, *Plugusorul* evoluează treptat și ajunge la formele spectaculare sarbătorești de astăzi.

Un alt obicei ce ține de sărbătorirea Anului Nou este *Urătura* (hăitura). *Urătura* proslăvește gospodarul, agricultorul și crescătorul de vite care iubește munca și care ne hrănește. Ea glorific munca nobilă a țăranului, care îngrijește cu sfințenie acest pământ și care cu sudoarea frunții obține roade bogate ca noi să avem belșug în toate. *Uraturile* contemporane, în afară de conținutul tradițional, mai includ în sine și slăvirea succeselor obținute de satul natal și de Patrie în anul ce s-a scurs. *Uraturile* se termină întotdeauna cu urări de bine oamenilor, ca ei să obțină o roadă bogată, să fie sănătoși și fericiți în anul ce vine.

Mai jos prezentăm o variantă a *Urăturii*, care e destul de semnificativă în acest sens:

Bună seara, măi jupîne!
Seara lui Sfintu Vasile
Să vă fie, boieri, cu bine!
Să nu vă țineți cu bănat,
C-așa Dumnezeu sfintu a lăsat.
Mîine anu se-noiește,
Plugușorul se pornește.
Plugu nu-i făcut de mine
Ca să îmble orișicine,
Ci-i lăsat de Dumnezeu
Să îmble și bun și rău,
Să îmble și plugul meu.
La urechi cu clopoței,
Pe spinare stînjenei,
Și în frunte țintinei,
Și la coadă cudalbei,
Mai îndemnați, băeți flăcăi!
Hî ha, hî ha, hî ha, hî!
Cîte cară și povară
Toate suie și coboară,

¹A se vedea: Ștefănuță, P. Op. cit., Vol. 2., p. 148.

Numai (caru) badiului
Sede-n valea codrului.
Nici nu suie, nici coboară,
Trag boii de se omoară.
Măi bădiță, măi Iordachi,
Lasă boii, nu-i mai bate
Peste mijloc, peste spate.
Și mai roată, măi flăcăi!
Și mai îndemnați, măi!
Hăis, Joiane, hai, hai, hăi!
Că ți-e plugu-ngreunat
Și proțapu despicat.
Despicat în patru părți,
La privdei și la lopeți.
Și mai roată, măi flăcăi!
Și mai îndemnați, măi!
Ia dejugă-i, măi bădiță,
Și mi-i paște-n poieniță,
Și-i adapă la izvoară,
S-aducem de pe ogoară
Grîușor de primăvară;
Grîușor tăieț în zori,
Să-l avem de sărbători.
Grîușor cu spicu lat,
aducem la treierat.
La o moară cu benzină
Să scoatem din el făină.
Măi roată, măi, flăcăi!
Și mai îndemnați, măi!
Hăi, hăi, hai!
Și porneau cu caru-n vale
Și-ntîlneau o moară-n cale.
Apa roata ne-o învîrtește,
Și de loc nu obosește,
Iar morarul alb ca moșu,
De grăunțe umple coșu,
Și ne dă nădejde bună
Că din el ne dă făină.

Tot mai roată, măi, flăcăi!
Și mai îndemnați, măi!
Dar și Lița, morărița,
Face din ochi la bădița.
Și ne spune-așa cu jale,
Că-i o zi de sărbătoare,
Zi frumoasă, zi cu soare,
Și și-ar lua cheițele
Să deschidă lăzile,
Să-și ieie rochițele.
Din vreo nouă,
Cea mai nouă,
Cea mai nouă și mai creață,
Patru, cinci mărgăritează.
Și cercei
de nouă lei,
Și-o năframă
de la Vamă.
S-o aibă de bunăseamă.
La urechi cu clopoței,
Pe schinare stînjenei,
Și tot mai roată, măi flăcăi!
De urat am mai ura,
Da ne temem c-om însera.
Că nu suntem de aici, de loc,
Ca suntem de peste vale,
Și vine o ploaie mare
Și n-avem mantale.
Mai avem o mântăliță,
C-o mînecuța,
Nu-i ci bea-ntr-o duminecuță.
Mai sunt două dealuri îngemănate,
Rămîneți, boieri, cu sănătate!
De-om ajunge și-om trăi,
Și la anul om veni!
Tot mai roată, măi flăcăi!
Hăi, hăi!¹

¹A se vedea: Jula, N.; Mănăstireanu, V. Op. cit., p. 130-131.

Sărbătoarea de Anul Nou se sfîrșește cu *Sorcova* și *Semănatul*. În unele localități, mai ales din sudul Moldovei, în dimineața de Anul Nou copiii, îndeosebi fetițele, nu umblă cu *Semănatul*, ci cu *Sorcova*, ce reprezintă o ramură a unui pom fructifer împodobită u busuioc, flori artificiale și panglici de diferite culori. Ele lovesc ușurel și ritmic cu *Sorcova* pe umărul celor care sunt felicitați și urează belșug, sănătate, virtute și noroc, spunînd:

Sorcova, Vesela,
Peste vară,
Primăvară,
Să trăiești,
Să-nflorești,
Ca un măr,
Ca un păr
Ca un fir
Detrandafir!
Tare ca piatra,
Iute ca săgeata;
Tare ca fierul,
Iute ca oțelul!
La anul și la mulți ani!¹.

Dar, cea mai răspîndită tradiție cu care se sfîrșește sărbătoarea Anului Nou este *Semănatul*. Din timpuri străvechi se consideră ca copiii de mici trebuie să învețe a semăna pîinea, izvorul vieții și bucuriilor, să iubească și să știe a crește animale. Iată de ce în dimineața Anului Nou copiii semănînd spun:

Să ningă Să plouă,
Să picure rouă,
Și grîu să-ncolțească,
Bogat să rodească!
S-aducă nădejde
Trecînd de primejdie.
Copiii să crească,
Mulți ani să-nflorească
Ca merii,
Ca perii,
În mijlocul verii
Și-n timpul primăverii.

¹A se vedea: *Crestomație de folclor moldovenesc*. Op. cit., p. 48.

Tare ca piatra,
Iute ca săgeata,
Tare ca fierul,
Iute ca oțelul.

La anul și la mulți ani!¹.

În orațiile cu ocazia *Semănatului* se cîntă deopotrivă cu urările de recolte bogate în agricultură, se urează și succese la creșterea vitelor:

Să vă trăiască boii și vacile

Să trăiți și Dumneavoastră

La anul și la mulți ani

Cu sănătate!

Să vă fie de bine!

Aceste urări de bine, de fericire și de prosperitate sunt întruchipate în colacii ce se coc cu ocazia Anului Nou. Colacii sunt o mărturisire a bunăstării umane dobîndite prin muncă asiduă, o împlinire a aspirațiilor spre o recoltă îmbelșugată, o împlinire cu succes a ciclului agrar. Acești colaci denotă că ei sunt rodul unei munci cinstite și nobile ale agriculturului, care știe a crește grîul, a-l păstra și a-l preface în făină albă ca neaua, iar făina o preface în colaci fermecători ca „fața mamei”, ce ne aduc întotdeauna numai bucurie. Toate orațiile rostite cu ocazia Anului Nou conțin un laitmotiv - toată bogăția obținută de plugari este rodul unei munci asidue și cinstite. Ele nu uită a preîntîmpina oamenii că pămîntul este cinstit în fața agriculturului și de aceea și plugarul, la rîndul său, trebuie să fie și el cinstit în fața lui. Urăturile mărturisesc conținutul înțelepciunii populare ce ne învață: „Cine înșalăși obijduiește copilul pe nedreptate o dată - va fi înșelat de copiii de zece ori, iar cine înșeală și obijduiește pămîntul o dată - va fi înșelat de pămînt de o sută de ori”.

Tradițiile de Anul Nou, *Colinda*, *Plugușorul*, *Urătura*, *Semănatul*, *Sorcova*, promovînd și slăvind cultul pîinii, în mod poetic, alegoric redau ciclul de primăvară al lucrărilor de cîmp, de care depinde viitoarea roadă, viața și destinul omului. Dar viața îmbelșugată este posibilă numai cînd persistă pacea. Iată de ce multe din ele se încheie cu urarea: „Pace în țară și pîine în hambare!”.

Astăzi aceste sărbători, tradiții și obiceiuri trebuie să devină ceva firesc, obișnuit, să poarte un caracter de masă. În ultimul timp, grație renașterii naționale, situația s-a schimbat, dar în continuare este necesară o muncă de propagare a moștenirii noastre culturale prin diferite mijloace, mai ales prin intermediul radioului și televiziunii. Drept consecință, vom obține ca tineretul să se întoarcă cu fața spre tezaurul creației populare, spre obiceiurile și tradițiile neamului românesc, care au avut mult de pățimit în trecutul nu prea îndepărtat.

Familiarizarea tinerei generații cu aceste tradiții populare poate deveni un jalon

¹Jula, N.; Mănăstirescu, V. Op. cit., p. 163.

important și în educația lor estetică. Aceste acțiuni pot produce o însuflețire emotivă, o reacție în lanț, când simțurile unui om se consolidează și se aprofundează prin intermediul relațiilor psihologice și emoționale ale altor oameni. Într-adevăr, venind în contact cu tradițiile populare, tînăra generație poate să-și treacă viața personală prin filiera istoriei poporului, să se apropie de ea, ceea ce poate, în consecință, deveni un punct de plecare pe drumul vieții.

5.2. Sărbătorile și tradițiile de primăvară

O altă sărbătoare calendaristică scumpă inimii românului este *Mărțișorul*. El este simbolul primăverii, în care se întruchipează, în mod simbolic, cele două culori nobile, albă și roșie, ce exprimă dragostea, noblețea, și se înmînează celor iubiți și stimați ca un semn de respect și dragoste la 1 martie, odată cu sosirea primăverii calendaristice.

Există o legendă a *Mărțișorului* care spune că a fost odată ca niciodată, o vreme în care Soarele întruchipat într-un bărbat chipeș obișnuia să coboare pe pămînt pentru a dansa hora în sate. Un dragon l-a urmărit și într-una dintre aceste incursiuni pe pămînt, l-a răpit și l-a aruncat într-un beci, ascuns. În lipsa Soarelui, păsările nu mai cîntau, plantele nu mai creșteau, dar nimeni nu îndrăznea să-l înfrunte pe dragon. Într-una dintre zile, un tînar curajos a decis să caute și să salveze Soarele. Călătoria sa a durat trei anotimpuri: vara, toamna și iarna. La sfîrșitul iernii, tînarul a reușit să găsească castelul dragonului, unde era întemnițat Soarele. Și a început lupta, care a durat zile în șir pînă cînd dragonul a fost înfrînt. Fără puteri și răniri, tînarul a eliberat Soarele, reușind să-i facă fericiți pe toți cei care-și pusese ultimele speranțe în el. Natura a reînviat, oamenii au început să zîmbească din nou, doar flăcăul nu a mai apucat să vadă primăvara venind. Sîngele cald din rănilor sale cădea pe zăpadă. În timp ce zăpada se topea, flori albe, numite ghiocci, mesageri ai primăverii, răsăreau din pămîntul desțelenit. Cînd ultimul strop de sînge al tînarului s-a scurs pe zăpada imaculată, el a murit fericit că viața sa a servit unui scop atît de nobil. De atunci oamenii obișnuiesc să îndeplinească doi ciucuri: unul alb și altul roșu. La începutul lunii martie, bărbații oferă această amuletă, numită mărțișor, fetelor pe care le iubesc.

Originea sărbătorii *Mărțișorului* nu este cunoscută exact. Pe vremea dacilor, simbolurile primăverii erau confecționate în timpul iernii și se purtau doar după 1 martie. Mărțișoarele erau, pe atunci, pietricele albe și roșii înșirate pe o ață. Alte surse arătau că mărțișoarele constau în monede care erau atîrnate de fire subțiri de lînă, negru cu alb. Tipul de moneda (aur, argint sau bronz) indica statutul social. Ele erau purtate pentru a avea noroc și pentru a avea o vreme bună. Dacii credeau că aceste amulete aduc fertilitate, frumusețe și previn arsurile din cauza soarelui. Acestea erau purtate pînă cînd copacii începeau să înflorească și apoi erau atîrnate de crengile lor.

Unii savanți consideră că sărbătoarea *Mărțișorului* a apărut pe vremea Imperiului Roman, cînd Anul Nou era sărbătorit în prima zi a primăverii, în luna lui Marte. Acesta nu era numai zeul războiului, ci și al fertilității și vegetației. Această dualitate este remarcată în culorile *Mărțișorului*, albul însemnînd pace, iar roșu - război. Anul Nou a fost sărbătorit pe 1 martie pînă la începutul sec. al XVIII-lea. Cercetările arheologice efectuate în România, la Schela Caldovei, au scos la iveală amulete asemănătoare cu Mărțișorul datînd de acum circa 8 000 de ani.

Amuletele formate din pietricele vopsite în alb și roșu erau purtate la gît. Documentar, *Mărțișorul* a fost atestat pentru prima oară într-o lucrare de-a lui Iordache Golescu (1768 -1848) în *Condica limbii române*.

Celebrul folclorist român Simion Florea Marian presupune că în Moldova și în Bucovina *Mărțișorul* era compus dintr-o monedă de aur sau de argint, prinsă cu ață albă-roșie și era purtat de copii în jurul gîtului. Fetele adolescente purtau și ele *Mărțișor* la gît în primele 12 zile ale lui martie, pentru ca mai apoi să-l prindă în păr și să-l păstreze pînă la sosirea primilor cocori și înflorirea arborilor. La acel moment, fetele își scoteau *Mărțișorul* și-l atîrnau de creanga unui copac, iar moneda o dădeau pe casă. Aceste „ritualuri” aveau menirea de a asigura un an productiv.

Prin urmare, culoarea roșie a mărțișorului simbolizează reînvierea naturii, sănătate, vigoare și voie bună, iar cea albă, conform închipuirilor strămoșilor noștri - puritate, spiritualitate, noblețe și fericire. *Mărțișorul*, într-o formă succintă, a sintetizat cele mai nobile trăsături de caracter ale poporului nostru: ospitalitatea, bunătatea, prietenia și sentimentul de colectivism, dragostea de oameni și de Patrie.

La sfîrșitul lunii martie, *Mărțișorul* se leagă de un porn, care încă nu a înflorit, și se spune:

Să fiu bălaie ca floarea pomului

Și veselă ca mărțișorul!

Uneori mărțișoarele sunt purtate la piept pînă la sosirea cocostîrcilor. Atunci fetele aruncă mărțișoarele spre cocostîrci și rostesc:

Na, barză, na,

Na negreață,

Dă-mi albeață!¹

Pe bună dreptate, putem constata că astăzi *Mărțișorul*-a transformat într-o sărbătoare a primăverii, a prieteniei dintre oameni și popoare. La festivalul „Mărțișor”, care se petrece în țara noastră, are o istorie de patru decenii, vin oaspeți, oameni de artă din diferite țări. În zilele festivalului, tineretul se întîlnește cu oamenii de artă din țară și de peste hotare, organizează concerte ale artiștilor amatori. Prin urmare, are loc nu numai un schimb de valori culturale, ci și se cristalizează prietenia dintre oameni și popoare, se educă tineretul în spiritul valorilor general-umane. Este important ca această sărbătoare să nu se transforme numai într-un prilej de distracție, dar să devină și un imn al muncii și prieteniei umane, așa precum a fost cîndva, să fie un model elocvent al sintezei dintre tradiție și inovație, dintre național și general-uman.

Sărbătoarea *Mărțișorului* tot mai frecvent se celebrează în școli, grădinițe și în alte

¹*Crestomație de folclor moldovenesc*. Op. cit., p. 49.

instituții de învățământ. Tineretul studiază legenda *Mărțișorului*, organizează serate de poezie și cântec dedicate primăverii, înscenează „Baba Dochia”, înmânează mărțișoare celor mai stimați oameni din localitate. Astfel, *Mărțișorul* se transformă într-un imn al muncii și frumosului, într-o sursă potențială de cultivare a gustului estetic, al stimei față de omul muncii și a prieteniei dintre oameni. Dar, putem constata cu regret că sărbătorile *Mărțișorului* nu se organizează pretutindeni în grădinițe, școli și instituții de învățământ superior, ceea ce nu poate să nu aducă prejudicii la educația tinerei generații în spiritul dragostei de frumos, de neam și de Patrie. În această ordine de idei, luceafărul poeziei noastre, M. Eminescu scria că „Naționalitatea trebuie simțită cu inima și nu vorbită numai cu gura”¹. Acest imperativ categoric poate fi realizat prin atașarea tineretului la valorile spirituale ale poporului român prin intermediul sărbătorilor, obiceiurilor și tradițiilor naționale.

O altă tradiție calendaristică care a fost specifică pentru unele localități este obiceiul *Strigării peste sat* care se desfășura la începutul primăverii, având drept scop de a satiriza pe cei care s-au abătut de la ordinea etică tradițională, mai ales în procesul muncii. S. FI. Marian menționează că: „Nenumărate sunt batjocurile ce se strigă la asemenea ocazie peste sătenii cunoscuți ca cuprinși de ceva patimă... lene”. Între altele, era satirizată și fata care s-a dovedit că „nu știe a urzi, adoarme la furcă” ..., sau că a rămas cu cînepa netoarsă, umblă cu hainele destrăbălate, cu cămașa nespălată, și a rămas „cu casa nemăturată ..., cu grădina nelucrată, cu casa nevăruită”². Aceste fapte aveau o mare rezonanță etică, deoarece se sprijineau pe opinia colectivă a satului. Cei leneși erau luați adeseori în rîs și batjocuri prin chiuituri și cântece satirice.

5.3 Tradițiile, obiceiurile și sărbătorile de vară

Valențe educative deosebite le posedă tradițiile de muncă ce au un aspect emoțional destul de puternic. Omul este o ființă socială, care s-a format și ca rezultat al muncii. Iată de ce, la toate etapele dezvoltării societății o valoare socială importantă o are munca, activitatea de muncă a oamenilor. Din această cauză, în tradițiile poporului nostru un loc de frunte îl ocupă ritualurile, obiceiurile și sărbătorile populare agrare. Ele reprezintă un complex ritual și magic ce reflectă anul calendaristic al agriculturii. Printre aceste tradiții vom menționa: *Caloianul*, *Paparuda*, *Drăgaica*, *Cununa*, *Ultimul Snop*, *Barba*, *Buzduganul* etc. Unele din ele sunt legate de germinarea și creșterea culturilor - *Caloianul* și *Paparuda*, iar celelalte sunt legate de recoltă.

Se știe că asupra meleagurilor noastre deseori se abate seceta, care a fost dintotdeauna pentru noi o problemă nevralgică. De aceea la români au apărut obiceiuri cu nuanțe magice care aveau menirea de a chema precipitațiile naturale. Din această cauză, riturile și obiceiurile de fertilitate aveau în centrul lor un element comun, apa. După cum remarca M. Eliade, apa

¹A se vedea: Eminescu, M. Cugetări. Op. cit., p. 57.

²Marian, S.FI. *Sărbătorile la români*. Vol. II. București, 1899, p. 288-290.

reprezintă „totalitatea virtualităților, matricea tuturor posibilităților existenței...substanța primordială din care iau ființă toate formele și în care ele revin prin regresivitate... încorporând în ea toate virtualitățile, apa devine im simbol al vieții. Bogată în germeni, ea fecundează pământul, animalele, femeia”¹. Obiceiurile și riturile de fecunditate cuprind rituri ce au drept scop provocarea ploii - *Paparuda* sau *Caloianul*. Ele sunt obiceiuri ciclice nelegate de date fixe, ci de necesitățile producției, de desfășurarea muncilor agricole.

Despre practicarea *Paparudei* ne scrie încă D. Cantemir: „Vara, când seceta amenință semănăturile, țăranii din Moldova îmbracă o fetiță care nu a împlinit zece ani cu o cămașă făcută din foi de arbori și alte ierburi, băieții și fetele de aceeași vîrstă se țin după ea și ocolesc toată vecinătatea jucînd și cîntînd, iar, cînd le întîmpină o bătrînă, aceasta trebuie să o stropească cu apă rece”².

Cîntecul ce se interpretează încă de pe timpul lui D. Cantemir și pînă azi are o anumită stabilitate:

Paparudă, rudă
Vino de mă udă,
Cu găleata, leata,
Peste toată ceata;
Gu găleata plină,
Ploile să vină;
Cu găleata rasă,
Ploile se varsă.
De joi pînă joi
Să dea nouă ploi;
De marți pînă marți
Să curgă talaz.
Unde-om da cu plugul
Să cure ca untul,
Unde-om da cu sapa
Să cure ca apă³.

Tot la capitolul ceremonialului agrar poate fi catalogat și obiceiul *Cununa* grîului care ne desemnează trecerea spiritului grîului din ciclul vieții (plantă) în ciclul morții (sămînța). Drumul spre nemurire al spiritului grîului intersectează trei adăposturi (lumi) succesive: pre existența, de la sămînța semănată la sămînța încolțită.

¹Eliade, M. *Trăite d'histoire des religions*. Paris:Payot, 1964, p. 165.

²Cantemir, D. *Descrierea Moldovei*. București: Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, 1965, p. 123.

³Ase vedea: Fochi, Ad.*Datini și eseuri populare da la sfîrșitul secolului al XIX-lea*. București: Ed. Minerva, 1976, p. 225.

Aceste obiceiuri mijlocesc interacțiunea dintre om și natură, dintre om și forțele ce guvernează lumea în scopul de a obține ajutorul acestora în momentele grele din munca agriculturului. E cert faptul că acest act de comunicare dintre oameni și aceste forțe poartă un caracter convențional, dar funcția reală a acestor obiceiuri constă în soluționarea contradicțiilor dintre societate și natură. Obiceiurile în cauză mai reprezintă și relațiile culturale care există între om și natură.

În trecut, sărbătoarea roadei avea laitmotivul de a mulțumi lui Dumnezeu pentru roada pe care a dat-o câmpul. Strămoșii noștri se înfrumusețau cu spice, fructe, ridicau spre cer spicul de grâu și cântau. Elementele acestei sărbători simbolizau roada ca un dar al naturii, de care depindea soarta omului. Noile datini proslăvesc măreția omului muncitor, energia lui creatoare, vorbesc elocvent despre rezultatele muncii, educă respectul față de profesia și vocația de agricultor. Și astăzi, ca și în trecut, oamenii la sfârșitul recoltării spicoaselor aduc în casele lor un snop de grâu –*ultimul snop*, sau *cunună*, înfrumusețat cu flori, verdeață, panglici. În drum spre casă era interpretat cântecul:

Cununița grâului

De la vârful dealului,

De sus, de la răsărit,

Mîndră cunună-a pornit.

Hai, băieți, cu apă bună

Să stropim astă cunună!

Să trăim cei ce muncim

Și la anul să venim!

Dintr-un spic să iasă-un mertic,

Dintr-o mîna -o baniță plină!

Să secerăm de pe ogor

Voie buna tuturor!

Cine duce cununa

E curat ca lumina.

Coborîm din deal odată

De la holda secerată...¹.

În trecut, aceste acțiuni aveau o nuanță magică, iar astăzi ele reprezintă o acțiune simbolică, dedicată proslăvirii muncii agriculturului.

La ritualurile și sărbătorile consacrate roadei, de obicei, participă tot satul. Tinerii se pătrund de sentimentul dragostei față de plaiul natal, de glie. Aceste sărbători pot deveni un jalon important în orientarea lor profesională. În cadrul sărbătorilor roadei are loc comunicarea dintre oameni, aprobarea și încurajarea activității de muncă de către alți

¹A se vedea: *Crestomație de folclor moldovenesc*. Op. cit., p. 55.

oameni, ia naștere o comunitate de interese. Această comunitate de interese ale personalității cu interesele colectivului îl fac pe om să obțină încredere în forțele proprii, transformă activitatea lui de muncă, care devine una creatoare și spornică.

Ar fi cazul ca în cadrul acestor sărbători să răsune folclorul tradițional, proverbele și zicătorile ce au ca laitmotiv procesul de muncă. Paremiile poporului român cristalizează în sine valori de mare elocvență: „Omului cu stăruință / Toate îi sunt cu puțință”, „Pământul cât de bun ar fi, fără lucrător rămîne sălbatic”. În cadrul proverbelor tradiționale se prețuiește și creația, hărnicia, priceperea celor care muncesc, iată cele mai reprezentative proverbe populare în acest sens: „Țăranul muncitor / E vestit ca domnitor”, „Cel ce are rînduială / Cruță multă osteneală”, „Foamea se uită la poarta omului muncitor, dar nu îndrăznește să intre”, „Omul harnic, muncitor, / De pîine nu duce dor”, „Omul harnic se face luntre și punte și iese la mal”. Concomitent, proverbele condamnă și satirizează lenea, nepriceperea: „La joc / E ca focu, / La lucru / Ca butucu”, „Lenea e cucoană mare / Care n-are de mîncare”, „Leneșul la toate / Zice că nu poate”¹.

Cu toate că tradițiile calendaristice de muncă se desfășoară în multe localități și sunt depuse anumite eforturi din partea organizatorilor, există o sumedenie de probleme care cer o soluționare cât mai rapidă. Deseori aceste sărbători au loc sub forma unor mitinguri sau adunări cu caracter formal. La sărbătorile populare limba simbolică este laconică, expresivă (devize, melodii, gesturi, flori, acțiuni teatralizate). Sărbătorile noi, ca și orice nou, trebuie să păstreze în mod dialectic tot ce a fost și este bun în tradițiile populare, trebuie să contribuie la renașterea activității de muncă a omului, la recunoașterea muncii în calitate de izvor primordial al bunăstării materiale și spirituale a societății, în calitate de datorie sfântă a fiecăruia.

Sărbătorile calendaristice de muncă oferă posibilitatea de a pătrunde esența muncii proprii, îl fac pe om să se simtă o parte a unui întreg, să se mîndrească cu profesia de agricultor. Munca benevolă, liberă și răsplătită este cea mai mare bucurie a omului. La aceste sărbători participă, de obicei, tot satul, demonstrînd că oamenii sunt necesari societății și contribuind la depășirea stării psihologice a „omului mic”.

Există o stringentă necesitate de a aduce în circuitul sărbătorilor calendaristice unele ritualuri și obiceiuri ce au fost neglijate în trecutul nu prea îndepărtat. Un moment important al sărbătorilor de vară era cel numit *Sînzienele* sau *Drăgaica*. În Moldova se numește *Sînzanie*, în Tara Românească - *Drăgaica*, în Banat *Sînzienele galbene* și Floarea lui Sf. Ioan, în Transilvania *Sînjuane*, sînzene, sînzenie, plantă a cărei rădăcină trăiește și iarna, iar primăvară dă colți și mai tîrziu flori. Este o erbacee din familia rubiaceae, cu tulpină rigidă, rotundă, frunzele ei sunt dispuse cîte 8-12, cu mărginile răsucite, acoperite pe partea inferioară cu peri scurți și moi.

Drăgaica, care vine din negura vremurilor, poartă o nuanță magică. Încă D. Cantemir în *Descrierea Moldovei* relatează că atunci cînd semănaturile începeau să se coacă, se adunau la un

¹A se vedea: *Apa trece, pietrele rămân. Proverbe românești*. București: Ed. pentru literatură, 1966.

loc toate fetele din mai multe sate și o alegeau pe cea mai frumoasă și mai robustă dintre ele, denumită *Drăgaica*. Apoi, cu ea în frunte, mergeau prin semănături, îi făceau o cunună împletită din spice și i-o puneau pe cap. *Drăgaicai* i se dădeau cheile de la șuri. Împodobită cu tot felul de cîrpe multicolore, ea alerga, ca și cum zbura spre casă, cîntînd și săltînd, mergînd prin casele fetelor care au însoțit-o, interpretînd cîntece frumoase:

Hai, Drăgaica, sa lucrăm,
Holdele să secerăm,
C-a venit vara bogată,
Cu cîmpii îmbeșugate,
C-așa-i din strămoși lăsat,
Să muncim cu toți-n sat,
Să cîntam și să jucăm.
Roadă mare s-adunăm.
Au sosit Drăgaicele
Să secere spicele,
Toate fete harnicele
îmbrăcate în boccele,
Gingașe și frumușele¹.

Drăgaica era legată de începutul recoltării grînelor. Fetele puneau coroane pe cap în care printre spicele de grîu era și o plantă de cîmp cu frunze lungi și înguste, flori galbene-aurii, plăcut mirositoare, numite drăgaica, ori sînziana, de unde și provine denumirea obiceiului. La baza acestei tradiții este plasat principiul colectivist, care reprezintă o chintesență a ei. A avut dreptate I. Vatamanu cînd menționa că repunerea *Drăgaicai* sub o coroană a spicelor grele de astăzi ar fi să semnifice latura festivă a gustului de pîine, ar crea o sărbătoare colectivă, ce ar preceda începutul strîngerii spicoaselor².

5.4 Tradițiile și sărbătorile de toamnă

Pentru Republica Moldova este caracteristic faptul că în ultimele decenii au apărut o serie de sărbători ce au prins rădăcini mai ales în localitățile rurale. Lor le este caracteristic faptul că toate au anumite analogii cu trecutul, cu sărbătorile și ritualurile tradiționale. Spre exemplu, în Moldova data tradițională de la care se permite consumarea poamelor și strugurilor (Pobrejenii le, la începutul lui august) era marcată prin anumite ritualuri, care aveau o menire magică. Dar amploarea cea mai mare la români o avea sărbătoarea prilejuită de culesul viilor la mijlocul lui septembrie – *Cristovul viilor*. În cadrul sărbătorii, grupuri mari de bărbați, femei și copii, îmbrăcați în portul popular, încep „cu o bucurie nespusă” culesul viei, ce se încheia cu o petrecere colectivă. După cum mărturisește A. Fochi, momentul prilejuită o bucurie generală care își găsea o potrivită reflectare și în folclor:

¹A se vedea: *Crestomație de folclor moldovenesc*. Op. cit., p. 54.

²A se vedea: Vatamanu, I. *Drăgaica*. În: A se vedea cu inima. Chișinău: Ed. Literatura artistică, 1984.

Așa joacă fetele,
Joacă și nevestele,
Să-și arate iile
Cînd se culeg viile
Așa joacă tinerii
Cînd se culeg strugurii.

Cu această ocazie, viticultorii își dăruiau reciproc, cu mîndrie din roadele viței¹.

Astăzi, în unele localități din centrul și sudul republicii se celebrează sărbătoarea viței-de-vie. În cadrul ei, ca și la alte sărbători populare, se organizează hora satului, răsună cîntece populare, evoluează colective artistice de amatori. Această sărbătoare are și anumite particularități distinctive, cum ar fi inaugurarea ei solemnă și defilarea festivă prin sat, apariția unor personaje, ca Regina podgorenilor, veselul și neobositul Brumar. Simbolica utilizată în cadrul sărbătorii e binevenită - struguri, semne speciale sub forma viței-de-vie, melodii tradiționale etc. Dar, lasă de dorit nivelul emoțional și formele acestei sărbători. Utilizarea mijloacelor expresive trebuie să corespundă în mod armonios ideilor sărbătorii, de aceea nu trebuie să fie nici lozinci răsunătoare și abstracte, nici forfotă și formalism. Este destul de important ca în cadrul acestei sărbători oamenii să fie activi, să participe nemijlocit la ea, să nu fie numai niște simpli spectatori.

În mod obiectiv, noile sărbători nu se pot desfășura la un nivel înalt, deoarece organizatorii și animatorii acestor manifestări nu au cunoștințe profunde în domeniul tradițiilor naționale și nici o pregătire specială. Problema în cauză poate fi soluționată numai dacă cadrele de organizatori ai acestor sărbători vor fi pregătite la unele instituții de învățămînt de specialitate. În cadrul procesului de instruire ei trebuie familiarizați cu conținutul și forma tradițiilor, obiceiurilor și sărbătorilor noastre naționale și trebuie să capete anumite calități, deprinderi de a organiza și de a promova manifestările populare de masă. Dar în condițiile crizei cronice a cadrelor de organizatori ai acestor sărbători, pregătirea și desfășurarea lor este dată pe mîna entuziaștilor. Ei efectuează un lucru destul de important întru propagarea și lărgirea ariei de răspîndire a tradițiilor vechi și noi, dar datorită pregătirii superficiale în acest domeniu, pot să aducă și anumite prejudicii. Uneori ei dau prioritate aspectului conceptual, însă acest lucru nu salvează tradiția, dacă ea nu este îmbrăcată într-o formă națională frumoasă și elegantă. În acest caz, este necesar de a ține cont de conținutul tradiției, de modul în care el acționează asupra conștiinței omului, și totodată, de forma tradiției, sau de sistemul de ritualuri care acționează asupra sentimentelor. Este firesc ca forma și conținutul, ca și conștiința și sentimentele omului, să fie într-o legătură indisolubilă, organică și să interacționeze în mod dialectic. Și încă de un moment trebuie să ținem cont, în opinia noastră, - atitudinea emoțională în procesul perceperii fenomenelor sociale are o

¹A se vedea: Fochi, Ad. Op. cit., p. 265-266.

influență substanțială asupra interpretării fenomenelor percepute. În consecință, se poate schimba atitudinea emoțională a omului față de realitate, deoarece fenomenele sociale obține un sens nou, mai profund.

Este evident faptul că în procesul formării noilor sărbători și ritualuri trebuie să existe elementul creator, dar în același timp, trebuie să ne bazăm pe tezaurul tradițiilor naționale, să utilizăm formele lor ce pot deveni accesibile pentru comunitatea dată. Dacă nu vom apela la acest tezaur, la caracterul lui original și estetic, la aromatul etnic al ritualurilor naționale, atunci noile sărbători și ritualuri vor pierde nu numai din atractivitatea lor, ci și din esența lor morală și estetică. Nu întâmplător, o bună parte din oamenii care participă la aceste sărbători susțin că ele deseori sunt lipsite de căldură omenească, de bunătate, sinceritate, frumusețe și de veselie.

C A P I T O L U L 6

Tradițiile de muncă și de odihnă și semnificațiile lor formative

Timp de secole poporul român a creat tradiții de muncă și de odihnă edificate pe principiile colectivismului. Ele exprimă sprijinul și ajutorul reciproc, solidaritatea socială, ce a oferit posibilitatea ca poporului să reziste în fața greutăților pe care le-a avut de înfruntat pe parcursul istoriei. Totodată, aceste tradiții exprimă și raporturile dintre activitatea de muncă și arta populară. În acest sens, destul de elocvent consemnează Lucian Blaga: „Țăranul român... manifestă orientări, care dezminț hotărît primatul intereselor economice, acel primat ce n-ar îngădui eflorescențele frumuseții decât o anexă sau ca un epifenomen... Dragostea de pitoresc și de ornament are în viața țărănească sau ciobănească românească o întîietate atît de precumpănitoare asupra economicului”¹. Într-adevăr, în toate tradițiile populare, creația materială se împletește cu cea spirituală, influențîndu-se reciproc.

6.1 Claca și Șezătoarea

Claca a fost și continuă să fie un obicei de întrajutorare pentru diferite munci agricole de toamnă. Pe lîngă partea practică a ajutorului care scurtează munca, claca constituie și un mijloc de petrecere și de voie bună. După terminarea lucrului gazda îi cheamă pe clăcași acasă unde îi cîntește și servește cu mîncare iar după masă adesea se face și joc. *Șezătorile* se organizau, de obicei, în case unde sunt fete mari ori flăcăi. Fetele torceau, coseau ori țeseau, iar flăcăii spuneau snoave sau cîntau și seara se încheiea, de multe ori, cu dansuri. Adeseori, aveau loc și ritualuri pentru aflarea ursitului. Ca și nunțile, șezătorile erau pline de obiceiuri și de tradiții. *Șezătoarea* reprezintă o întîlnire și o petrecere, spre deosebire de clacă, despre care în lumea satului se știe că reprezintă o întîlnire de ajutor. Cei care vin la clacă ajută gazda la o anumită muncă. Este o muncă în comun, gratuită, făcută în folosul stăpînului clăcii, care îi servște pe cei ce îl ajută cu bucate și băutură. La clacă nu se dansează, însă deseori se cîntă. Clăcașii se

¹Blaga, L. *Trilogia culturii*. București, 1944, p. 251-253.

adunau fie în folosul comunității, fie pentru neamuri, bătrâni ori văduve. Oamenii erau chemați la tors ori scărmanat, la curățat porumb, la arat, prășit ori seceriș și chiar la clacă pentru casă, când vreun gospodar își ridică o locuință. Mai exista și claca întregului sat, prin care oamenii erau chemați să dea o mână de ajutor la treburile necesare comunității. Ambele sunt obiceiuri de muncă, pe care oamenii satului încă le mai respectă.

Prin urmare, cele mai importante forme de ajutor reciproc în cadrul muncii, ce poartă un caracter tradițional, sunt la poporul român mai cu seamă *Claca* și *Șezătoarea*. Ele își au originea în organizarea colectivă a economiei, ce s-a cristalizat la sate. *Claca* și *Șezătoarea* sunt niște norme de ajutor în procesul muncii, ce nu se bazează pe o reciprocitate obligatorie, pe un schimb de servicii echivalente, dar au drept scop sprijinul dezinteresat, benevol acordat de către comunitate unor membri ai săi la prestarea unor munci care nu pot fi îndeplinite prin eforturi individuale. Între *Clacă* și *Șezătoare* există mai multe deosebiri, dar principala deosebire constă în faptul că la *Clacă* se îndeplinește o muncă benevolă și colectivă de către un grup de oameni ai comunității date în folosul unuia din membrii acestei comunități, pe când la *Șezătoare* fiecare își îndeplinește lucrul sau. *Claca* este chemată de a ajuta consăteanul să-și construiască o casă, să are pământul, să strângă recolta etc. La *Șezătoare* se fac scaune de nuiele, se toarce, se scărmană lână, se coase, se țese. La ele participă mai ales femeile, aici, pe lângă lucrul propriu-zis, se compun cântece, se spun basme și snoave.

Tradiția ajutorului reciproc a apărut în trecutul îndepărtat ca o manifestare a prieteniei și solidarității dintre oameni în munca și lupta lor comună și în apărarea de dușmani. Etnografii au constatat că tradiția în cauză a apărut în comuna primitivă, când omul era neputincios în fața naturii, în fața fenomenelor și forțelor ei vitrege, când fără ajutorul reciproc el nu numai că nu-și putea dobândi hrana, dar și nu era în stare să supraviețuiască de unul singur. De aici a și apărut necesitatea de a fi împreună și de a acționa în comun, ceea ce a avut drept consecință apariția unor norme stabile destinate ajutorului reciproc, care a devenit ulterior o tradiție a tuturor popoarelor. Treptat, aceste valori și norme de comportament s-au consolidat și au început să fie transmise din generație în generație, devenind tradiții naționale ce exprimă anumite trăsături specifice ale ale unui sau altui popor. La diverse popoare ajutorul reciproc se manifestă printr-o formă și conținut original: *hașar* la uzbeki, *asar* la cazahi, *dopomoga* sau *toloca* la ucraineni, *pomoșci mirom* la ruși, *claca* la români etc.

Din timpuri străvechi, *Claca* reprezintă o formă de lucru în comun, un ajutor mutual neremunerat, efectuat în folosul stăpînului clăcii, pentru a-l ajuta să termine într-un timp mai scurt lucrul respectiv. Cele mai dese au fost și sunt clăcile la construcția caselor și la prelucrarea pământului. Dar, ar fi cazul să fie readuse la viață și alte varietăți ale clăcilor, care au existat la strămoșii noștri și au fost date uitării (clăcile la curățat porumb, clăcile la arat, la prășit, la seceriș etc). Spre exemplu, destul de actuale ar fi clăcile întregului sat la întreținerea drumurilor, la săditul copacilor, la asigurarea curățeniei, adică lucrările de interes public la care trebuie să participe toți membrii comunității date de la mic la mare.

Din timpuri străvechi, *claca* nu numai că organizează raporturi de natură economică, dar și se extinde în domeniul relațiilor morale și sociale, subliniind și alimentând unitatea de viață a comunității date. Cu alte cuvinte, ea are și un conținut moral, psihologic și totodată, are și anumite funcții ceremoniale și folclorice. Această muncă în comun din moși-strămoși era catalizată de un cadru ceremonial destul de variat: cîntece, dansuri, legende, povestiri, glume. Astfel, clăcile îndeplineau nu numai funcția productivă, dar și cea educativă, prin intermediul căreia se transmiteau deprinderile și cunoștințele acumulate de strămoși, normele etice și sociale, cultura tradițională. *Clăcile* își au izvorul în dragostea de om și Patrie, sunt născute din generozitatea sufletească. Curățatul porumbului, torsul în lungile seri de iarnă nu puteau fi concepute decît în cadrul clăcilor și șezătorilor pline de haz și voie bună. La *Clacă*, de regulă, domnește veselia și bunăvoința, lucrul nu are un caracter monoton și se efectuează din inimă. Spre exemplu, în unele sate cînd se bătea lutul pentru poditul casei, în lutul împrăștiat se juca, se încingea un adevărat joc de toloacă. Pentru clăci mai este caracteristic și faptul că munca îndeplinită e de o înaltă calitate. Din timpuri străvechi poporul nostru satiriza și făcea glume pe baza lucrului făcut de mîntuială. Bunăoară, în dramatizarea populară *Cocostîrcul* autorul anonim într-o formă umoristică satirizează și pedepsește în felul său lucrul rău executat.

Treptat această tradiție izvorîtă din bunăvoința și prietenia oamenilor a fost transformată de unele cercuri guvernante într-o muncă forțată, neplătită în folosul boierilor. La astfel de clăci țaranii căutau să lucreze de mîntuială, de unde și provine zicala „lucru de clacă”. Dar aceasta nici de cum nu înseamnă că a dispărut și ajutorul reciproc, dezinteresat al țăranilor acordat semenilor lor. Paralel se păstra și funcționa claca în sensul ei autentic, se păstrau și se dezvoltau cele mai umane calități ale omului.

Și astăzi poporul nostru păstrează și dezvoltă această tradiție, clăcile fiind adevărate manifestări festive de muncă care cristalizează prietenia dintre oameni. În cadrul clăcilor, oamenii devin sinceri, își deschid sufletul, se cunosc mai bine, se aprinde și se întărește scînteia spiritului colectiv, dorința de a fi împreună și la bine, și la rău. Este evident că în condițiile contemporane tradiția în cauză obține noi forme și se îmbogățește cu un nou conținut. Oamenii participă la clacă nu din cauza sărăciei și nenorocirii consăteanului, dar din spiritul colegial, din stima față de consăteanul lor, din dorința de a-i acorda un ajutor dezinteresat. Oamenii participă cu plăcere la clăci, deoarece ele reprezintă nu numai munca în comun, ci și bucuria întîlnirii și comunicării cu prietenii și vecinii. Tinerii care iau parte la clăci sunt captivați de relațiile colectiviste ce domnesc în cadrul lor. Ne vom referi și la unele aspecte negative ale clăcilor contemporane. De obicei, clăcile se încheie cu o masă copioasă și cu băuturi, dîndu-se uitării aspectul ceremonial folcloric - nu se interpretează cîntece tradiționale, nu răsună folclorul tradițional, lipsesc dansurile populare etc. Unde dacă nu la clăci, șezători, sărbători populare, tineretul poate să-și însușească comorile spirituale ale neamului.

De multe ori tradițiile naționale ale ajutorului reciproc sunt confundate cu tradițiile ce au apărut în perioada regimului totalitarist – „subotnicele” și „duminicalele”. Acestea din urmă nu au nimic comun cu clăcile, avînd forme și un conținut destul de imperfect. Tradițiile ajutorului reciproc ce au existat întotdeauna la sate au avut o mare influență asupra organizării și promovării „subotnicelor” și „duminicalelor”. Dar ele nici pe departe n-au reușit să realizeze atît funcția lor educativă, cît și eficiența proprie tradițiilor naționale ale ajutorului reciproc. Tradițiile născute de sistemul totalitarist erau un „lucru de clacă”, în sensul amintit mai sus. Era știut că în cadrul „subotnicelor” se „obține cea mai înaltă productivitate a muncii” pe hîrtie. Din cauza unei astfel de organizări și a atitudinii indiferente din partea participanților, ideea nobilă a muncii de folos obștească a fost, pur și simplu, compromisă și a adus anumite prejudicii chiar și tradițiilor populare ale ajutorului reciproc.

Am remarcat deja că *Șezătoarea* constituie o tradiție veche de muncă, care are valențe nu numai în plan productiv, de ajutor reciproc, de perfecționare a diferitelor deprinderi și cunoștințe legate de munca manuală. Ea mai are și valențe culturale, adică este un mijloc de circulație a creației folclorice, întrucît participanții, mai ales tineretul, iau parte la procesul de continuitate a datinilor și obiceiurilor comunității date. *Șezătoarea* își are și valorile sale sociale, deoarece instituie unele norme de viață în comun și constituie un prilej de activitate a conștiinței colective a poporului. Ea reprezintă un mijloc destul de eficient de creație materială și spirituală, un sprijin al relațiilor de continuitate dintre generații, de susținere și de păstrare a tradițiilor naționale în general, și a celor de muncă, în special.

Tradiția națională *Șezătoarea* reprezintă o comoară fără de preț a culturii populare tradiționale, a convețuirii sociale, a creației muzical-dramatice. Conținutul ei de bază este clădit și se sprijină pe principiul colectivismului. *Șezătoarea* în trecut și în prezent în mod dialectic îmbină interesul personal al participanților la ea cu acțiunile tradiționale. De obicei, șezătorile începeau de cu toamnă și țineau pînă în primăvară. Oamenii se adunau în casa mare, împodobită cu covoare, cu prosoape brodate, cu atributele miresei, să stea de vorbă, să povestească istorii vesele și triste, să discute ultimele noutăți. O funcție importantă a șezătorilor consta în pregătirea către viața de familie a viitoarei mirese și gospodine, care trebuia să-și demonstreze iscusința, să-i farmece pe flăcăi prin hărnicie, gust estetic, prin dragostea de creația populară orală, adică interpretînd cîntece, dansuri etc. La *Șezători* se cînta și se dansa, cu alte cuvinte, se evidenția nu numai aspectul direct al muncii, ci și latura spirituală a omului. În cadrul *Șezătorii*, catalizarea muncii nu se efectua prin anumite mijloace de constrîngere, ci prin intermediul creației populare orale. Folclorul tradițional interpretat contribuia la sensibilizarea artistică a plăcerii muncii. La șezătoare, după cum am menționat deja, fiecare vine, de obicei, cu lucrul lui urmărind interesele sale personale. Fetele în cadrul *Șezătorilor* învață să brodeze, să toarcă lînă, iar flăcăii învață a împleti panere, a lega mături etc. Concomitent, are loc o întrecere inedită în ingeniozitate,

istețime, la interpretarea doinelor, cântecelor și dansurilor populare. Astfel, se susține și se dezvoltă procesul de transmitere și de însușire a tezaurului popular, a folclorului tradițional, a experienței și a deprinderilor de muncă acumulate de popor. Pe acest fundal se poate cristaliza interesul comun al oamenilor din cadrul diferitelor generații, șezătorile transformându-se într-o școală specifică a educației estetice și prin muncă a tinerei generații.

Un rol deosebit în cadrul *Șezătorilor* îl joacă proverbele populare. Paremiile pot fi un mijloc important de educație a tinerei generații. Imaginea și sensurile multiple ale muncii constituie unul din factorii de bază ai existenței umane, ai educației tinerei generații, pentru că la baza concepției de viață a poporului, la baza concepției, înțelegerii și interpretării etice a existenței, a faptelor și caracterelor umane se află concepția despre muncă.

În proverbele românești poate fi relevat un sistem integru de valori morale și de categorii ce se reflectă direct în creația materială, precum hărnicia, priceperea, dragostea pentru muncă, și chiar categorii etice mai generale, cum ar fi omenia și cinstea, concepute în strânsă legătură cu procesul de muncă. Îndeosebi se remarcă rolul muncii și al condițiilor nemijlocite ale existenței în formarea caracterului omului („Cel mai bun dascăl e pățania”), se subliniază că omul se verifică prin fapte („După poamă se cunoaște pomul, după faptă omul”), că el se formează prin muncă („Omul se cunoaște când intri cu el în plug”). Aceste paremii exprimă o anumită concepție de viață a poporului român, pragmatismul lui, cultul faptelor. În ele găsim și valoarea morală superioară „omenia”, o virtute considerată dintotdeauna bunul suprem al omului („Omenia e mai scumpă ca avuția”, „Omenia ține mai scump decât minciuna”). Concomitent, se subliniază că fiecare om trebuie să-și facă un nume bun, că faptele fiecărui individ trebuie să se coreleze cu virtuțile sociale, să acționeze de la sine („Cum îți vei așterne, așa vei dormi”, „Cum e bună ziua, așa e și mulțumită”, „Cum faci, ți se face”). În proverbele românești, munca este considerată forța creatoare a existenței, condiție a dezvoltării optime a personalității, atât pe plan moral, cât și afectiv („Omului cu stăruința / Toate îi sunt cu putință”, „Omul care este harnic, totdeauna are praznic”, „La treabă se vede omul ce poate”, „Pământul cât de bun ar fi, fără lucrător rămîne sălbatic”, „Rădăcina e amară, dar roadele sunt dulci”).

În paremii este prețuită și creația celor care muncesc, se exprimă stima profundă față de munca lor („Țăranul muncitor / E vestit ca domnitor”, „Omul zice și isprăvește”). Tot în proverbe se prețuiește și hărnicia, și priceperea, considerându-se calitățile de bază ale omului („Cel ce are rînduială / Cruță multă osteneală”). În același timp, proverbele condamnă lenevia („Lenevia este boală”, „Lenea e ca rugina, ea deseacă puterile mai mult decât munca”).

Proverbele românești ce se referă la muncă conțin nu numai atitudini cu semnificații etice și afective, ci și unele aspecte gnoseologice și normative față de procesul de muncă. În acest context, din timpuri străvechi proverbele legate de procesul muncii au îndeplinit o perioadă îndelungată funcția utilitară și normativă, transmițînd din generație în generație diferite

aspecte legate de experiența de producție, diferite norme de conduită și de activitate legate de ea. Spre exemplu, în agricultură: „Dacă nu ploua în mai,, / Nu se mănîncă mălai”, „Dacă nu semeni cucuruzul pînă-n arminderi, poți să bagi culișerul mămăligii în foc”; în viticultura: „Via se sapă adîncă și deasă / ca să ne dea nouă leac de viață”, „Via sa n-o lași să se părăginească, că pierzi și via și vinul”; morărit: „I-a venit apa la moară”, „Moara bună macină orice”; olărit: „Ulciorul nu merge de multe ori la apă”, „Rîde ciob de oală spartă”.

Sunt remarcate în proverbele legate de procesul de muncă și anumite norme de conduită, drepturile și obligațiile indivizilor în cadrul procesului de muncă („Muncește astăzi, ca să mănînci mîine”, „Munca e blagorodnică, / Cînd te ții de ea, ai pită”, „Munca te scapă de trei mari rele: de urît, de fapte rele și de ne avere”. Totodată se elucidează și datoria sfîntă pentru toți membrii societății de a munci: „Omul nu se pricopsește / pînă cînd nu muncește”, „Pîinea nu vine singură la tine, ci trebuie s-o cauți”. Concomitent se relevă echitatea împărțirii rezultatelor muncii: „După muncă și răsplată”, „După muncă e bun repaosul”. „Cum ți-e lucrul, așa și plata”, „Cum și-a cîștigat, / Așa s-a mîncat”, „Cum ți-e lucrul, așa și meritul”, cît și concordanța dintre vorbă și faptă: „Gură multă / Treabă puțina”, „Gura nu cere chirie / Poate vorbi orice fie”, „Înțeleptul tace și face”, „Nu e destul a ști bine să faci, ci trebuie să faci”.

Se evidențiază în paremiile și necesitatea inițiativei, perseverenței și a spiritului de organizare în muncă: „Fă-te luntre și punte, dacă vrei să fii om”, „La multe cine gîndește / nici una nu isprăvește”, „Lucrul bine început / E pe jumătate făcut”, „Lucrul de astăzi nu-l lăsa pe mîine”.

Cele remarcate mai sus denotă faptul că potențialul educativ al paremiilor românești legate de procesul de muncă, de diferitele lui aspecte etice, afective, axiologice, gnoseologice și normative este imens și că acest tezaur trebuie să fie materializat în procesul educativ.

În condițiile satului contemporan, manifestările culturale au loc în casele de cultură, unde activează numeroase colective de artiști amatori. În cadrul activității unora din ele *Șezătorile* joacă un rol deosebit. Au loc deseori șezători etnografice la care participă oameni de toate vîrstele. La ele sătenii își deschid sufletele, își dezvăluie generozitatea, talentul artistic. Oamenii își amintesc cîntecele și dansurile lor preferate, iar tineretul adună vîrtelnițe, furci de tors, stative și alte atribute ale șezătorilor tradiționale, care sunt utilizate la aceste șezători etnografice. La *Șezătorile* contemporane se sărbătoresc frunțașii muncii, sunt biciuiți chiu-langiii, răsună satiră la adresa neajunsurilor din viața cotidiană a satului contemporan. Tineretul are posibilitate de a participa în cel mai activ mod la această tradiție, manifestîndu-și talentele. Astfel, educarea tineretului în cadrul *Șezătorii* are loc în procesul activității captivante, unde participanții nu se simt un obiect al educației, ceea ce este destul de important. Dispunînd de un bogat potențial estetic, șezătorile pot avea o mare influență asupra formării gustului estetic și a chipului moral al tinerilor.

Prin urmare, putem constata ca *Șezătorile* sunt, niște manifestări unde predomină cu preponderență aspectele petrecerii timpului liber, manifestările cultural-artistice, niște momente prin intermediul cărora are loc circulația și răspândirea folclorului. Ele denotă despre ceea ce este veritabil, frumos, popular care trebuie să ocupe locul său binemeritat în procesul educației prin muncă, în procesul educației morale și estetice a tinerei generații, la petrecerea timpului liber și prin acest potențial pot să favorizeze o legătură mai strânsă, dintre generații. Dar este cazul să nu uităm și de originea acestei tradiții, de faptul că *Șezătoarea* a fost inițial o tradiție de muncă și să utilizăm valențele educației prin muncă concepute în ea. Cu alte cuvinte, ar fi cazul ca în timpul *Șezătorilor* să se înfăptuiască și educația prin muncă a tineretului. În cadrul *Șezătorilor* se pot constitui și educa cele mai nobile calități ale omului - simțul colectivismului, al datoriei obștești, al prieteniei și ajutorului reciproc, al umanismului și dragostei față de muncă, Patrie și neam.

6.2 Tradiția săpării fântinii și sărbătoririi izvoarelor și fântinilor

În diferite localități ale Moldovei, cu un deosebit efect educativ se desfășoară tradiția săpării și sărbătoririi unei noi fântini. Din timpuri străvechi, fântinile nu numai că aveau o întrebuințare utilitară, ci și reprezentau un simbol al grijii față de alți oameni. După cum remarcă P. Șfeianuca, „la sate lumea crede că dacă faci, cât ești în viață, o punte, un pod sau o fântină, ai pe ceia lume drum deschis peste ape sau un izvor unde sa te răcorești”¹. Prin intermediul acestei tradiții este educată stima față de omul muncitor, țată de experiența înaintașilor noștri, față de cei care ne-au lăsat drept patrimoniu fântinile și izvoarele, iar prin ele reprezentările lor despre frumos, despre bine și dreptate. Strămoșii noștri săpau o groapă în decursul nopții în care puneau un cuiar cu apă și dacă dimineața mai era apă în cuiar, locul acela era bun de fântină, sau casă.

Conform tradiției contemporane, ce poate fi întâlnită în diferite localități, după ce fântina este săpată și amenajată, sătenii se adună la celebrarea acestui eveniment. Fântinarii sunt întâmpinați cu pâine și sare, lor le sunt înmânate cadouri frumoase, de regulă ulcioare pentru apă. Prima cană de apă din fântină este oferită meșterului fântinar, care a determinat locul unde să fie săpată fântina. Oamenii care participă la sărbătoare promit în mod solemn să păstreze fântina în ordine, pentru ca în ea, ca și în izvor, să fie întotdeauna o apă cristalină. Dar există și unele probleme, vorba e că deseori experiența fântinarilor este greu de transmis, deoarece tineretul nu prea vrea să învețe cum se determină locul fântinii și cum se sapă ea. Astfel s-ar putea pierde experiența înaintașilor, aceste izvoare ale vieții, bucuriei și sănătății, tezaurul spiritual și deprinderile de muncă acumulate de secole în acest domeniu.

În ultimul timp, au fost readuse la viață tradițiile curățirii fântinilor și omagierii izvoarelor. În cadrul lor, în afară de munca propriu-zisă, și-a găsit un loc de seamă și hora satului ce se organizează la finele lucrărilor de curățire a fântinilor.

¹Ștefanucă P. Op. cit., Vol. 2,p.299.

Din timpuri străvechi românii au apucat obiceiul de a denumi izvoarele și fântînile după numele celor care le-au dat viață. Strămoșii noștri nu cunoșteau o datorie mai sfântă față de semenii și urmași decât aceea de a lăsa, drept urmă pe pământ și pentru urmași, un copac, o fântînă sau un izvor. La Onițcani (Criuleni) a apărut sărbătoarea izvoarelor, care poate deveni o tradiție cu adevărate valențe educative, ce le poate altoi și educa oamenilor cele mai nobile calități umane. Cu ocazia sărbătorii oamenii fac curățenie în ogradă și în jurul ei, văruiesc gardurile și fântînile, împodobesc porțile cu buchete de flori, scot în drum măsuțe cu dulciuri și burluie cu apă cristalină. La izvoare, fetele îmbrăcate în costume naționale înmînează celor care au construit aceste surse dătătoare de viață coronițe din flori de câmp, ulcioare tradiționale, iar văduvele de război îi leagă cu frumoase prosoape naționale. În așa mod, li se educă oamenilor mărinimia, bunătatea, se asigură continuitatea generațiilor. Dar, spre regretul nostru al tuturor, atare sărbători ale muncii și sufletului se organizează în foarte puține localități. E necesar de a lărgi aria lor de răspîndire, deoarece cultul apelor, fântînilor și izvoarelor este unul din cultele de bază ale poporului nostru. Tradițiile în cauză își pot aduce aportul la educarea tineretului, la cultivarea unei atitudini țărănești față de muncă care consideră că orice încercare de a se eschiva de la munca grea țărănească trebuie condamnată și disprețuită. Satele noastre au nevoie nu numai de tineri contemporani, cu un înalt nivel de cultură și cunoștințe vaste, ci și de oameni cu o atitudine autentică, țărănească față de pământ, ce trebuie cristalizată din copilărie.

Actualmente, cînd are loc procesul renașterii valorilor general-umane, care au fost deformatate în trecut, suntem datori să găsim izvoarele acestor valori. Este destul de stringent de a apela la experiența morală și de muncă, la virtuțile morale ce țin de activitatea de muncă – hărnicia și spiritul de economie, de a manifesta respect față de cei mai în vîrstă, de a avea o atitudine grijulie față de bunurile materiale, toate acestea fiind destul de prețioase în prezent. Facultățile în cauză, fără îndoială, pot îmbogăți practica noastră morală și înțelepciunea populară acumulată de secole, pot deveni un jalon important în educația tinerei generații.

Tradițiile populare, întruchipînd în sine cele mai valoroase realizări ale creației populare, reflectă atracția deosebită a omului față de sărbători și față de destinderea emoțională. Necesitățile spirituale și estetice întotdeauna și în toate epocile au jucat un rol deosebit în viața omului. Omul permanent a iubit frumosul și confortul, iar aspirațiile lui sunt orientate spre diversificarea traiului, spre organizarea odihnei cu un conținut bogat, spre utilizarea rațională a timpului liber.

În condițiile contemporane, cînd are loc intensificarea procesului de producție, cînd crește influența factorului social în viața omului, apare în mod inevitabil necesitatea unei game bogate de stări emoționale, un schimb periodic de impresii. În aceste condiții, potențialul emoțional al tradițiilor și sărbătorilor populare poate să devină o barieră în calea răspîndirii viciilor sociale (alcoolismul, narcomania), pot deveni mijloace eficiente împotriva indiferenței și pasivității etc. Tradițiile, favorizînd dezvoltarea multilaterală a personalității,

pot să se transforme, într-o oarecare măsură, într-o alternativă a specializării înguste a celor ce muncesc și a modului rațional al gândirii lor. Concomitent, dezvoltarea multilaterală a personalității prin intermediul tradițiilor poate să creeze anumite posibilități pentru atingerea scopului în activitatea concretă de producție. Cu cât mai mult se complică tehnica contemporană și procesele tehnologice de producție, cu atât mai dezvoltat multilateral trebuie să fie producătorul. O particularitate specifică a tradițiilor naționale constă în faptul că ele sunt un mijloc de relaxare, refăcând forțele omului pentru activitatea lui ulterioară de producție. Tradițiile, în virtutea unor anumiți factori de ordin psihologic și estetic, exercită o influență favorabilă asupra procesului de refacere fiziologică a omului în decursul sau după ziua de muncă, după o săptămână de muncă încordată.

6.3 Tradițiile Jocului și Norei Satului

Dansul popular reprezintă una din cele mai vechi forme de artă. În viața satului românesc dansul era practicat de toată lumea, de la cei mai tineri pînă la cei mai în vîrstă, exprimînd o bogăție sentimentală și artistică. O. Bîrlea în *Eseu despre dansul popular românesc* remarcă că „dansurile românești se desfășoară pe o gamă atît de multiformă, încît repertoriul nostru depășește vizibil pe ale celorlalte popoare europene ca bogăție de forme și nuanțe”¹. Despre farmecul serbărilor populare în spațiul carpato-danubian-pontic, în care cîntecul și jocul erau nelipsite, marele nostru înaintaș M. Eminescu ne-a lăsat o consemnare destul de sugestivă prin care remarca că nu pierde niciodată ocazia de a participa la petrecerile populare. Fiind prieten pasionat al poporului, cînd acesta se adună în masă, el simțea că este o parte a totalului. Eminescu considera că e ceva dumnezeiesc în acest sentiment, așa că orice serbare a poporului îi se părea o sărbătoare sufletească, o rugăciune cucernică.

Condițiile vieții spirituale ale omului îl fac să fie receptiv față de ceea ce este natural, față de frumusețea naturii și față de esența general-umană a creației populare. Despre acest lucru ne vorbește elocvent reînnoirea și reîntorcerea către bogăția spirituală a tradițiilor populare, ca *Hora satului*, *Jocul* etc.

Jocul popular ocupă un loc de seamă în patrimoniul poporului român. Fiind bogat în caractere și stiluri, în el se reflectă viața, aspirațiile, năzuințele și sentimentele poporului, temperamentul lui optimist și plin de vitalitate. Ele au fost omniprezente în viața comunităților rurale din Basarabia.

Doar la români termenul dans este înlocuit cu termenul joc, acesta avînd o încărcătură semantică mult mai bogată decît dansul. Intrarea tinerilor în joc marca momentul maturității și se făcea printr-un anumit protocol social, anume în pereche, dovedind capacitatea de integrare în comunitatea maturilor, cu perspectiva căsătoriei.

¹Bîrlea, O. *Eseu despre dansul popular românesc*. București: Ed. Cartea Românească, 1982, p. 48.

Hora satului, locul în care se sudau prietenii în vederea căsătoriei, astăzi nu mai există ca instituție tradițională decât sporadic, organizată în scop de reconstituire etnografică demonstrativă, fiind înlocuit cu disco sau cu alte forme de distracție colectivă sau de grup.

Evident, *Hora satului*, ca manifestare publică, presupune cunoașterea de către tinerii care intră în joc a repertoriului de jocuri ale satului, a etichetei și a regulilor de desfășurare. În condițiile actuale în care repertoriul de jocuri tradiționale este învățat doar de membrii unor formații folclorice pentru reprezentarea localității în festivaluri de folclor și nu de toți tinerii și maturii satului, continuitatea instituției jocul satului nu poate fi asigurată și instituția în sine nu este funcțională.

Revigorarea instituției tradiționale a jocului duminical poate revitaliza viața satului în forme de distracție care să antreneze toate vârstele, valorificând cu înțelepciune cunoștințele înmagazinate în memoria bătrânilor și maturilor.

Locul de desfășurare era inițial organizat în aer liber sau în localuri, în interiorul satului sau în afara lui. În interiorul satului se organiza în șuri, în casa unui particular ori în cârciumă, în centrul satului, la școală, în curtea bisericii, iar în afara satului, la maidanul de horă, la han, în pădure în crîng, la vie etc. Mai târziu se organiza la căminul cultural. Actualmente *Hora satului* se întâlnește rar în mediul rural, fiind organizat mai mult cu scop de demonstrație etnografică sau etnoturistică.

Organizatorul *Jocului* era, fie un om desemnat de comunitate cu această sarcină, numit vătaf, ori alte persoane cu autoritate în sat, între care menționăm: pîrcălabul, chizeșii, ctitorii, capii satului – primarul, cârciumarul, hangiul, flăcăi din sat care doreau să se căsătorească și-și căutau pereche, ori cu autoritate și cu talent managerial, de organizatori.

Aceștia stabileau programul *Horei Satului* și supravegheau buna lui desfășurare. Tot ei erau cei care angajau și plăteau muzica. Muzicantul sau taraful era tocmit fie din sat, fie din afara satului, de organizatorul jocului, ori de către un comitet care strîngea banii cu câteva luni înainte, percepîndu-se apoi o taxă de intrare, mai ales cînd jocul s-a organizat la căminul cultural.

Hora începea, în general, pe la orele 14-15 și ținea pînă se întuneca. După adoptarea balului de către comunitatea satească, se întîmpla ca hora să fie urmată de bal, care ținea toată noaptea. Vîrsta de participare la *horă* era diferențiată sexual: fetele participau la horă de la 15-16 ani, iar băieții de pe la 18 ani, ori după terminarea serviciului militar. Pe vremuri participau și tineri căsătoriți, precum și vîrstnici.

Odată cu evoluția mentalității, din considerente practice, s-a afirmat tendința afișării programului de joc pentru a evita unele neînțelegeri. Înainte, *Jocul* era comandat de un vătaf, care organiza desfășurarea horei, respectiv începutul jocului și succesiunea jocurilor în program.

Ordinea jocurilor avea o schemă fixă ori flexibilă, alcătuind o suită cu joc de debut și joc de încheiere a manifestării comunitare. Conținutul repertoriului de jocuri varia de la sat la sat, în limitele tipologiei structurale zonale.

În vechime acest obicei reprezenta un eveniment nelipsit din cursul firesc al vieții de la țară, făcând parte din stilul de viață al țăranilor, așa cum ar fi, spre exemplu, munca câmpului. *Hora* se ținea în toate zilele de duminică, zilele de sărbătoare, cu ocazia serbărilor și a altor evenimente cum ar fi nunta. Poiana întâmpina laolaltă copiii, tinerii, dar și bătrânii satului, care contribuiau la transmiterea obiceiului către generațiile următoare. *Hora satului* însemna în trecut mai mult decât un moment de bucurie și de destindere, având conotații sociale deosebit de importante. Se obișnuia ca la horă, fetele tinere, aflate în apropierea vârstei la care ar trebui să se mărite erau „prinse în horă”, simbolizând astfel că sunt gata de căsătorie. Momentul era pregătit cu atenție, fata purtând haine de sărbătoare tradiționale, cu salbă de aur la gât, și cu părul dezvelit strâns în coc. Măiestria cu care jucau și frumusețea erau un atu, fiind curtate în scurt timp de flăcăi, care și ei la rândul lor își arătau talentul la joc. Este lesne de înțeles de ce majoritatea căsătoriilor aveau loc în cadrul comunității, putându-se observa multiplele legături de rudenie care există între oameni. La *Horă* participau de obicei numai membrii comunității, orice încercare de pătrundere a unui flăcău din alt sat fiind respinsă cu brutalitate, tinerii având grijă să nu înstrăineze nici o fată. Siguranța că flăcăul sau fata sunt din același sat însemna pentru părinți, în mod special, o ușurință în ceea ce privea vegherea tinerei familii, împărțirea pământului, ajutor pentru ridicarea unei case, dar mai ales, cunoașterea familiei cu care urmau să se înrudească.

Hora satului a fost odinioară o manifestare amplă pe care localnicii o numeau „danț”. Ocaziile de organizare erau foarte multe. Erau implicate mai toate sărbătorile tradiționale, exceptându-se perioada postului. Datorită interdicțiilor creștinești, acestea mai interziceau „danțu” în prima zi a sărbătorilor considerate cele mai mari: *Crăciun, Paști, Rusalii*, jocul organizându-se în zilele de după sărbătoare.

Ca și șezătoarea, acest obicei întreținea climatul de viață spiritual a satului, îi întărea climatul de viață sănătoasă prin „gura satului” și ascuțișul tăios al strigăturilor de mare vitalitate, bogăție și varietate. *Jocul* duminical avea cu preponderență un rol de inițiere, întrucât organiza „băgarea în danț” a fetelor și flăcăilor ajunși în stadiul de adolescență. Intrarea în dans respecta anumite norme și prescripții tradiționale, ea implica un anume fast, avea un caracter sărbătoresc. Intrarea în dans se făcea pentru fete de 12 ani, iar băieții intrau în dans după 14 ani. Invitarea fetelor la dans se făcea după anumite reguli tradiționale. Nu era voie ca fetele să refuze nici un flăcău chiar dacă era mai sărac sau mai puțin chipeș. Dacă o fată nu vroia să danseze îi spunea:

„Joc în dansu acesta” sau „mi-i dat danțu”. Era considerată necorespunzătoare comportarea fetei care refuza direct să joace cu un băiat, or care îl lăsa în „danț” și nu scăpa nepedepsită de „gura satului”. Babele ziceau „că-i pe nealcoșe și pe măreață și umblă cu nasu pe sus”. „Gura satului” avea o mare importanță în cadrul dansului și a satului în general și ea sancționa orice purtare necorespunzătoare.

Astfel, *Horasatului* și *Jocul* din trecut nu erau numai o adunătură de oameni, unde lumea dansa și se veselea. Are dreptate Mihail Gh. Cibotaru, când subliniază că, pe lângă momentul distractiv, pe lângă partea ei veselă, hora mai era, în primul rând, un fel de școală a satului, o școală de etică și estetică, o școală cu lecții de omenie, de comportare în societate, o școală de popularizare a tot ce este frumos, bun, modest și de preț, spiritual și vesel și, în același timp, o biciuire a obrăzniciei, a îngîmfării, a fuduliei și a altor metehne omenești¹. *Horele* și *Jocurile* erau niște mecanisme eficiente de reglementare a comportamentului oamenilor, de educație a facultăților morale înălțătoare. Procesul educativ avea loc prin intermediul opiniei publice, de aceea tineretul se străduia să fie corect în toate. După cum remarcă P. Ștefănuță², în unele sate, dacă o fată nu avea plăcere să danseze cu un flăcău, care poate era mai sărac sau nu se bucura de o bună reputație în sat, atunci flăcăul o putea da afară din joc. Fata în cauză era nevoită să stea între fete și să nu danseze, chiar dacă o chemau alți flăcăi care îi erau pe plac. Flăcăul jignit o putea împiedica să danseze, izbind-o afară din joc. Alți flăcăi îi puneau pe lăutari să-i cînte marșul. Astfel, bazîndu-se pe reprezentările morale existente în societate și însușindu-le, omul poate în aceeași măsură să-și reglementeze comportarea sa și concomitent să judece despre tot ce are loc în jurul lui. Cu alte cuvinte, în morală omul este nu numai obiectul controlului social, ci și un subiect ce are autoconștiință - convingeri, simțuri, emoții, deprinderi. Reieșind din aceasta, putem conchide că tradițiile în cauză, ca factori obiectivi ai formării conștiinței morale, pot să funcționeze eficient numai atunci cînd se îmbină cu influența factorului subiectiv, adică cu activitatea omului spre susținerea acestor tradiții. Mai bine zis, acțiunile și comportamentul omului depind atît de conștiința lui morală, cît și de activitatea lui spre susținerea acestor tradiții și sărbători, pentru că în acest proces el asimilează anumite norme și reguli necesare, care favorizează devenirea lui ca ființă socială. În același timp, are loc procesul trecerii valorilor morale, care există în conștiința socială, într-o proprietate personală a individului, ceea ce are o deosebită importanță în educația morală.

Horele și *Jocul* popular au un potențial moral destul de prețios, deoarece pe baza forței opiniei publice li se educă tinerilor simțul datoriei și conștiințozității, al omeniei, cinstei, sovestei și rușinii. În felul acesta li se cultivau oamenilor de la sate - din cea mai fragedă copilărie - facultățile morale de mare preț. Cu regret, aceste tradiții nu sunt promovate pretutindeni, ceea ce a dus inevitabil la sărăcirea sufletului omului, fiindcă treptat au dispărut

¹A se vedea: Cibotaru, M. *Hora*. În: *Literatura și arta*, 1988, 17 martie.

²A se vedea: Ștefănuță P. *Op. cit.*, Vol 2, p. 124.

calitățile morale, cum ar fi sovestea, rușinea, stima față de oamenii mai în vîrstă, dragostea de creația populară tradițională. Astfel, a dispărut acel mecanism constituit timp de secole - opinia publică ce stă de veghe la procesul de devenire morală a personalității. Treptat, sovestea, rușinea, modestia și alte calități nobile ale personalității au fost înlocuite de fenomene negative ca, mîndria, invidia, zgîrcenia și lăcomia. Moralitatea satului, cîndva atît de pură, atît de viguroasă, cedează pozițiile, se rudimentează și degradează.

Ar fi greșit să înțelegem că *Hora*, *Jocul* și alte tradiții ale satului de odinioară pot deveni un panaceu sau un remediu momentan pentru cultura, morala și spiritul tineretului de astăzi, că ele ar fi în stare să stăvilească fenomenele negative ce afectează tineretul. Dat totuși, în ultimii ani, are loc o renaștere a horelor și a altor tradiții seculare. Spre exemplu, în satele raionului Edineț sau depus eforturi susținute în această privință. În satul Brînzeni, ca pe vremuri, pe maidanul satului se adună frecvent locuitorii de la mic la mare la joc, unde își împărtășesc bucuriile și durerile, unde se cîntă și se dansează. În așa mod are loc reînvierea și păstrarea tradițiilor populare, a cîntecelor și dansurilor de odinioară. La joc participă cu mare plăcere și tineretul, care îmbină în mod organic viața contemporană cu frumosul de altă dată.

Readucerea la viață a acestor tradiții favorizează situația în care ele pot să devină o necesitate, ca mai apoi să fie interiorizate în conștiință și să se materializeze în comportarea ulterioară a personalității. Odată cu apariția necesității de a respecta aceste tradiții, oamenilor le apare interesul față de tradiții, ceea ce poate deveni o bază a moralității. Concomitent, tradițiile ce au devenit un bun al unor oameni sunt realizate în practică în dependență de motivația comportării.

Este demonstrat din punct de vedere științific că în reflectarea fenomenelor sociale un rol important îl joacă particularitățile emoțional-afective ale psihologiei sociale. O astfel de reflectare se caracterizează prin faptul că ea este de foarte scurtă durată și este urmată de o răspîndire rapidă a emoțiilor, sentimentelor, retrăirilor și reprezentărilor. În procesul muncii educative, trebuie să tindem ca emoțiile, reprezentările și aprecierile ce au apărut în procesul percepției unor anumite forme ale culturii de o orientare și valoare scăzută să nu se transforme stihic în idei, evitînd conceperea lor logică. În prezent, anume în așa mod are loc răspîndirea valorilor culturii de masă în mediul tineretului, deoarece este percepută numai la nivelul emoțional-afectiv. Din această cauză, este necesar de a diminua perceperea emoțional-afectivă a valorilor culturale de un nivel scăzut. Un rol deosebit, în această ordine de idei, aparține tradițiilor, obiceiurilor și sărbătorilor naționale. Ele reprezintă niște imagini stabile, unde aprecierile și orientările se deosebesc în mod avantajos de perceperea social-psihologică inițială și de retrăirile psihologice menționate mai sus. Utilizarea tradițiilor naționale în procesul educativ va permite de a aplica și conceperea logică în cadrul educației estetice, va contribui la formarea sentimentelor, retrăirilor și emoțiilor pozitive.

6.4 Locul și rolul ritualurilor de muncă în devenirea civică a tineretului

Un rol deosebit în educația estetică a tineretului îl au ritualurile. Am menționat deja că ritualul reprezintă o acțiune simbolică în timpul căreia participanții lui marchează cele mai importante evenimente ale vieții sociale și personale. Ca ritualul să-și exercite funcția sa estetică, el trebuie, după opinia noastră, să corespundă anumitor cerințe. Ritualul bine gândit contribuie la dezvoltarea de mai departe a necesităților estetice, legînd într-un anumit mod omul de realitatea înconjurătoare. În același timp, ritualurile pot favoriza educația artistică, dar concomitent apare necesitatea de a consolida, de a păstra și de a obține o anumită stabilitate a lor. Acest scop poate fi atins în cazul cînd activitatea educativă nu este unilaterală. Esența ritualului constă nu numai în frumusețea lui, dar și în expresia simbolică și estetică a legăturilor colective ale societății. E firesc ca în timpul desfășurării ritualului să existe deosebiri din punctul de vedere al rolului simbolului în ritualul corespunzător. După cum remarcă etnograful, independent de faptul cum se comportă participantul la ritual - mai activ, jucînd în el rolul central, sau poate mai pasiv, formînd „fundalul”, el este permanent activ din interior, cu alte cuvinte, nu contemplează pur și simplu ritualul, ci retrăiește aceleași sentimente ca și ceilalți participanți. Prin urmare, se remarcă necesitatea influenței educative a acestor ritualuri, ele constituind un astfel de proces spiritual în care tînărul nu rămîne un obiect pasiv, ci devine o parte activă a lui. Spre exemplu, laitmotivul ritualului consacării în rîndurile agricultorilor trebuie să fie ideea că omul muncii este stăpînul adevărat al propriului destin, că munca este o valoare morală măreață, o datorie sfîntă, un drept inalienabil al fiecăruia. Conținutul ritualului trebuie să impună ideea că numai munca dă un sens adevărat vieții omului, că numai în procesul muncii el își obține chipul său social. Mijloacele expresive utilizate în cadrul ritualurilor trebuie să pătrundă adînc în conștiința tinerilor, să fie sincere și autentice.

Consacrarea în rîndurile agricultorilor și alte ritualuri contemporane se află în proces de constituire și de aceea ele încă nu sunt perfecte. Este necesar de a lua în considerație nu numai conținutul ideinic, ci și gradul influenței emoționale a acestor ritualuri. Doar în acest caz ritualurile pot fi acceptate cu plăcere de tineret, devenind niște tradiții stabile.

O altă problemă destul de importantă este determinarea criteriului frumuseții în ritualuri. Ritualurile noastre trebuie să fie atît de frumoase, încît să bucure prin solemnitate, să fie sugestive, să le cristalizeze la oameni cele mai nobile sentimente și emoții. Prin urmare, criteriul frumosului și al esteticului în ritualuri trebuie să obțină un așa conținut și formă, încît să corespundă și să satisfacă necesitățile morale și estetice ale individului, ale comunității etnice, ale societății în general.

Pentru ca ritualul să producă emoții pozitive, el trebuie să fie însoțit și de o muzică corespunzătoare. Muzica în cauză nu va fi una obișnuită, cotidiană, deoarece nu va putea produce anumite retrairi emoționale. Dar apare inevitabil întrebarea, de ce trebuie să ținem cont la selectarea ei? După opinia noastră, această muzică trebuie să poarte un caracter asociativ, iar conținutul ei trebuie nu numai să corespundă contemporaneității, dar și

să creeze punți de legătură cu strămoșii noștri. În muzica ce va însoți ritualurile e necesar să răsune motivele și intonațiile populare. Dacă vom efectua o analiză retrospectivă a lucrărilor muzicale interpretate în timpul ritualurilor contemporane, vom constata, cu regret, că mai mult de jumătate din melodiile interpretate nu au nimic comun cu motivele naționale.

O altă trăsătură specifică a ritualului trebuie să fie caracterul lui stereotipizat, deoarece fără ca cel puțin o anumită parte a ritualului să fie standardizată până la o stereotipizare deplină, el nu poate deveni tradiție. Un sistem strict și stabil de acțiuni poate să provoace și simțuri, și emoții stabile, „amintirea” lor de parcă ar anticipa aceste acțiuni. Stereotipizarea ritualurilor nu înseamnă că nu rămâne câmp liber pentru acțiuni improvizate în cadrul lor. În anumite cazuri, ritualul poate fi completat cu unele elemente, sunt oportune și improvizările, dar ele nu trebuie să apară spontan în timpul derulării ritualului, ci vor fi bine gândite în prealabil pentru fiecare caz concret în parte.

O trăsătură specifică a ritualurilor este și faptul că toate lucrurile, cuvintele și acțiunile există într-o formă simbolică care, dacă e la un nivel înalt, poate amplifica în mod substanțial eficiența acțiunii asupra simțurilor și emoțiilor individului în timpul derulării ritualului. Este necesar de a utiliza cu o maximă eficiență simbolică ritualurilor tradiționale în procesul formării noilor ritualuri. În realitate, de fapt, întâlnim destule cazuri când organizatorii se străduiesc să creeze o nouă simbolică, în cadrul căreia locul central este acordat simbolicii verbale în detrimentul altor forme ale simbolicii - muzicale, dinamice etc.

Toate trăsăturile menționate mai sus ale ritualurilor pot fi la un nivel înalt doar atunci când își vor îndeplini funcțiile estetice. În acest caz, atmosfera retrăirii comune, solemnitatea celor maturi se va transmite celor tineri și se va crea o atmosferă unde posibilitatea cumulativă a emoțiilor unui individ prin retrăirea colectivă cu alți oameni va atinge cota maximă.

C A P I T O L U L 7

Dramaturgia populară și valorile ei educaționale

La români există și se dezvoltă în permanență până în prezent o formă de artă destul de veche - dramaturgia populară. Ea reprezintă cultura teatrală a neamului, cronică istorică milenară a poporului. Dramaturgia populară se mai numește și teatru popular. Scena teatrului popular este curtea țărănească, casa, drumul satului. Cele mai răspândite drame din repertoriul teatrului popular sunt cele haiducești, voinicești, de recrutare, alte jocuri dramatizate, precum și dramatizările populare: *Capra*, *Căluțul*, *Cerbul*, *Mioara*, *Malanca* etc.

7.1 Malanca

Cea mai interpretată dramatizare din cadrul teatrului popular este *Malanca*. Despre originea *Malancăi* știm destul de puțin. Legende, urăturile și dramatizările populare denotă despre faptul că *Mălăncuța* (Melanca, Melania) este o fată din Hîrlău (un sat moldovenesc), fiica sau sora comandantului cetății Movilău, sau Cămenet. Legenda spune că asupra cetății au năvălit tătarii (în unele variante turcii) și au asediat-o un timp îndelungat. Treptat, hrana și apa s-au epuizat și în cetate au început să bîntuie foamea, setea și bolile. Dușmanii

erau siguri că apărătorii cetății se vor preda fiind sleiți de puteri. Dar *Malanca* a ieșit în fața cetății în haine frumoase (cu catrință și spiniță), simulând că a fost obijduită de apărătorii cetății și ca este gata să-i trădeze.

Ea le-a spus dușmanilor că apărătorii cetății de abia se mai țin pe picioare și pot fi repede învinși, dacă va fi atacată cetatea din partea opusă. Tătarii (turcii) au pornit spre partea opusă a cetății amenințând-o pe *Malanca* cu răfuială în caz de ea îi înșelă, iar dacă vor cuceri cetatea, i-au promis că va fi doamna doamnelor „crăiasă”. Între timp, apărătorii au ieșit pe porți, au încercuit trupele inamicului și le-au distrus. Tătarii (turcii) ramași în viață, au omorât-o și au sfirtecat-o în bucăți pe *Malanca*, i-au scos inima din piept și au aruncat-o corbilor. Însă corbii n-au mâncat inima martirei, ci au dus-o la Hîrlău în grădină și au îngropat-o în pământ. De atunci, în acel loc, primăvara răsar primele flori, brîndușele și clopoțeeii. Mai întîi răsar clopoțeeii ce anunță că peste cîteva zile va învia inima eroinei. Oamenii au numit-o pe eroină sfînta *Malanca*, plasînd-o printre cei mai de seamă eroi și martiri ai neamului românesc, fiindcă jertfirea de sine și dragostea de Patrie și neam nu se uită niciodată¹.

Sub denumirea *Malanca* întîlnim cîteva specii și tipuri ale dramaturgiei populare: *Malanca* - dramatizare populară, *Malanca* - colindă, *Malanca* - dramă haiducească, *Malanca* - contaminare a dramelor haiducești, *Malanca* - contaminare a măscăricilor, *Malanca* - dramă și dramatizare populară rusă *Țarul Maximilian*, ucraineană *Melanca* și *Malanca* - dramă populară propriu-zisă, unde se proslăvește prietenia dintre oameni și se satirizează dușmanii neamului nostru. Fiecare din speciile și tipurile menționate au, la rîndul lor, o serie de versiuni și chiar subiecte materializate în diferite variante. În unele sate putem întîlni cîteva variante cu diferite subiecte.

Umblatului cu *Malanca* i se mai spune a merge la mălăncuit. De obicei el începe cu cuvintele:

Gospodarilor de casă, Sloboziți malanca-n casă, C-afară plouă de varsă!

Mai jos vom prezenta una din cele mai răspîndite variante ale *Malancăii* ce are o circulație pînă astăzi în Moldova și Bucovina². Cel care organizează și conduce *Malanca* se numește calfă și este ajutat de mai mulți cazaci. Aceștia, la indicațiile calfei, adună grupul mascașilor împrăștiat pe ulița satului sau prin curtea gospodarului, răspunzînd de păstrarea ordinii în timpul deplasărilor de la o casă la alta. Calfa nu poartă mască. Nici cazacii nu au măști, în schimb își dau cu roșu pe față. Pe cap poartă căciulă brumărie sau neagră, dreaptă și cu fundul retezat. Pe retezătura căciulii se coase carton alb, galben sau roșu, iar pe marginea de jos a căciulii, în față, se prinde o stea. Sunt îmbrăcați în haine militare cu epoleți imperiali,

¹Asevedea: Спатару, Г. И. *Народная драма „Меланка и типичные ее версии”*. В: Народна творчество та етнография. Київ, 1982, № 1.

²A se vedea: Jula, N.; Mănăstireanu, V. Op. cit., p. 12-15.

cu diagonale încrucișate în față și în spate, iar pe piepții hainelor se prind tot felul de medalii, decorații și monede vechi. Pantalonii, de culoare albastră sau verde, cu vipușcă roșie sau galbenă, se asortează cu culoarea vestonului. În picioare poartă cizme, iar în mână au câte o cravașă. Calfa și cazacii intră primii în curtea gospodarului și-i cer permisiunea să-1 ureze și să-și desfășoare jocurile. Cel mai des se organizează jocul ursului. Ursarul poartă 3-4 urși, oameni îmbrăcați cu cojoace întoarse pe dos, cu pantaloni din piele de oaie, de asemenea întoarsă pe dos cu lina în afară. Capul ursului este confecționat tot din piele de oaie, atunci când lipsește capul de urs adevărat. Urșii au clopoței prinși de picioare și la urechi. Ursarul conduce urșii legați de bot sau de mijloc cu lanțuri. El are pe cap o pălărie veche, plete lungi, negre, e ghebos, iar pe față și pe mâini se dă cu negru. Ursarul mai duce cu el o traistă în care bagă darurile primite. Pentru hrana urșilor capătă porumb, făină și uneori, în glumă, țărîțe, coji de cartofi și alte resturi de mîncare. Bătînd într-o tobă făcută dintr-o veșcă de sită sau dintr-o tavă de copt pîine, ursarul strigă și îndeamnă urșii la joc, în timp ce fluierarii execută o ursărească.

Din jocul urșilor e nelipsită scena înbolnăvirii, morții și învierii ursului. În acest epizod un rol aparte îl are doctorul, îmbrăcat în halat alb, în mână cu o trusă de „instrumente medicale”, fără mască pe față, dar cu ochelari, cu o cruce roșie pe mîneca halatului sau pe căciulă, consultă nu numai urșii bolnavi, ci și asistența, vorbind și el în termeni medicali, „de te doare capul”. Un loc aparte ocupă în *Malancă* negustorii sau boierii. Acestea poartă măști urîte, din cîrpe și bucați de piele murdare. Ei vin cu un „catalog” mare zicînd că strîng datoriile. Sunt șchiopi, gheboși, îmbrăcați cît mai neglijent. Pe cap poartă turban (cilindru) din pielicele de capră sau din înnădituri de piele de iepure cu postav colorat. Fundul „cilindrului” are culoare roșie. Ei nu joacă, ca în alte părți, un dans anume, ci doar improvizează un dialog cu gazda sau cu alte persoane din asistență, pe teme negustorești și în privința datoriilor bănești. Se mai fac 3-4 căldărari și căldărițe, care ghicesc în cărți, în ghioc, în palmă. Cei mai tineri se maschează în draci: poartă mască cu blană de iepure în loc de barbă, își pun trei coarne de capră colorate în roșu, au coadă și-s îmbrăcați în haine rele, negre sau roșii, iar în mână au câte un baltag. Rolul lor se reduce la crearea și întreținerea unei atmosfere de veselie exuberantă, cu aspect de indisciplină și dezordine. Se dau peste cap, se urcă pe case, în copaci, se bagă sub pat, încurcă jocul celorlalți, murdăresc fetele cu funingine. Negustorii, căldărarii și dracii fac parte din grupul urîților, spre deosebire de calfă și cazacii, care formează grupul frumoșilor. Din grupul urîților nu lipsește moartea întruchipată de un om înalt, cu turban alb sau coif și cu o seceră sau coasă în mână. Moartea e înfășurată într-un cearșaf alb sau o pînză albă. Poartă mască din carton de asemenea albă.

Din *Malancă* fac parte și jienii, Bujor, mirele și mireasa cu alaiul lor. În anul cînd se organizează și cete de jieni, și de Bujor, pentru a sesiza diferența dintre ele, una din bande se îmbracă în costume naționale locale, iar cealaltă - de regulă Bujoreni - în haine militare. Alaiul nunții poate fi numeros sau redus la cîteva personaje, după numărul tinerilor care doresc

să participe în alaiul ei sau care n-au avut timp și posibilitate să-și confecționeze o mască și un costum care să le permită să intre în rîndul frumoșilor sau urîților. Mirele e mic de statură și gras, mireasa înaltă și slabă, cu voal alb, coroniță de flori pe cap și buchetul miresei în mîină. Bătăjelu umblă cu bățul împodobit cu flori de hîrtie – albe și roșii și basma înflorată prinsă în cuie. Preotul are o căldărușă și busuiocul cu care sfințește căsătoria.

În alte variante ale *Malancăi*, din grupul frumoșilor fac parte împărați, miniștri și generali, bungheri, domnișoare, a căror costumație este deosebită. Împărații, miniștrii și generalii au săbii sau „bucăți de fier rotund”. Pe cap poartă căciulă din pene colorate, de cocoș sau de gîscă, numită ceac. Au epoleți din fir, iar pieptul cabatului e împlătoșat cu 8-9 rînduri de decorații. Pantaloni bufant și cizmele de piele completează costumul. Domnișoarele sunt îmbrăcate cu rochii de catifea neagră, albastră sau maronie, cu un rînd de flori la poale. La gît au mărgele. Pe cap domnișoarele poartă pălărie neagră, pe fundul căreia se pun, în cruce, două pene de struț și o bordură din flori și beteală.

Grupul frumoșilor este întregit de bungheri, care, spre deosebire de împărați și miniștri, au arme. Pe cap poartă și ei ceac, dar nu e din pene, ci din hîrtie colorată, tăiată fâșii, de culori contrastante. Vestonul este de asemenea militar, închis la gît cu un buchet de cordele colorate. Au epoleți din pene de gîscă, colorate. Bungherii au pantaloni albi, cu cordică roșie și sunt încălțați în bocanci.

Din grupul urîților fac parte ursul, ursarul, ciobanul, baba și moșul, doctorul, căldărarii și căldărițele. Ursarul are pantaloni largi de culoare roșie sau verde din „velură”, mască din piele, iar pe cap „pălărie țilindra”. Masca ursului e confecționată dintr-un cap de vițel cu falcă de jos mobilă, iar interiorul gurii e vopsit roșu.

Așadar, la *Malancă* pot să participe zeci și chiar sute de mascați. Tineretul se pregătește de această reprezentație din timp, familiarizîndu-se cu fantezia bogată a poporului, cu ideile nobile înglobate în ea. În această reprezentație, în mod fericit, se îmbină măștile și costumele, mimica și poezia, individualitatea eroilor și muzica populară în care se reflectă atitudinea poporului față de fenomenele naturii, față de situația melegului natal, față de trecutul nostru istoric. Teatrul popular satirizează prin intermediul măștilor, costumelor, acțiunilor și replicilor, al bancurilor și snoavelor pe marginea unor trăsături negative de caracter, cum ar fi lăcomia, beția, goana după portofolii, răutatea, trădarea neamului etc.

La Ocnîța personajele *Malancăi* utilizează dialoguri și jocuri de cuvinte³:

Î m p ă r a t u l :

Moșule, iești a lui Toader Călcîi?

M o ș n e a g u l :

Nu, eu sunt de la Badraji, împărate.

Și-mi place lapte cu tocmagi!

Î m p ă r a t u l :

Moșule mata ești falci?

M o ș n e a g u l :

Ce, ce poate-mi dai o fâlcie de pământ?

Î m p ă r a t u l :

Ce-ți trebuie o fâlcie,

Îți ajung și doi metri ca la colhoz.

Da ce ești specialist? Ce poți face?

M o ș n e a g u l :

Pot face o fîntînă!

(începe să sape și zice):

Of, of, of, aici este un motan mort.

(întinde o hîrtie către împărat.)

Î m p ă r a t u l :

(se uită la ea și zice:)

Cu acest document te băgăm la itubă!

¹M o ș n e a g u l :

Dar n-am nici o bubă.

Î m p ă r a t u l :

La itubă!

M o ș n e a g u l :

Eu sunt om bătrîn, să cînt din trubă?

Î m p ă r a t u l :

Nu moșule, dumneata ești falci!

Spune cine ești, de nu te tăiem!...

Acest schimb inedit de cuvinte readuce la viață vorba mustoasă a românului de odinioară, vorba prin „childuri”, în care este concentrată înțelepciunea poporului, umorul fin și arta de a satiriza pe marginea neajunsurilor vieții. Astăzi avem nevoie de a readuce la viață această vorbă, această limbă plină de farmec, umor și voie bună.

Malanca are un conținut bogat și este o capodoperă a creației populare în care s-a concentrat istoria poporului nostru, închipuirile lui despre frumos, bine și rău, virtute și viciu etc. Ea reprezintă crîmpeie din lupta de eliberare națională a poporului împotriva turcilor, țarismului, exprimă aspirațiile poporului spre libertate, prosperitate, pace, cît și dragostea de Patrie. *Malanca* întruchipează în sine cele mai frumoase trăsături ale poporului nostru - umanismul, colectivismul, cinstea, sinceritatea, curajul de luptă, abnegația și generozitatea. Teatrul popular posedă un bogat material pentru crearea emoțiilor pozitive, pentru educarea tineretului în spiritul patriotic și general-uman, al dragostei pentru istoria plaiului și neamului românesc.

7.2 Căluțul

O altă reprezentare a teatrului popular, interpretată frecvent la Anul Nou, este *Căluțul*. Pentru poporul român simbolul calului are o semnificație deosebită, nu numai din cauza că acest animal a avut o importanță mare în cadrul economic noastrelor, dar și de aceea că el era conceput ca un animal legat de apă, de vegetație, de soare, de lupta stăpînului împotriva dușmanului. De aici și ceremoniile cu măști *Căluțul* și utilizarea imaginii calului sau mai bine zis, a capului de cal în arhitectura populară, ce are un rol simbolic, fiind protectoarea spațiului de viață și de muncă a omului¹. P. Ștefănuță descrie o reprezentare a *Căluțului* în satele din valea Nistrului de jos în felul următor². Cu *Căluțul* umblă în ziua de Anul Nou și uneori și două zile după Anul Nou. Umblă o ceată de 9-12 flăcăi și fete (flăcăi îmbrăcați în haine femeiești). La acest obicei se face următoarea distribuție a rolurilor: un flăcău e căpitan, el conduce *Căluțul*. Al doilea flăcău e *Căluțul*, el joacă *Căluțul*. Urmează un doctor, un negustor ambulant, cu numele Iancu, două-patru fete, doi-patru moșnegi sau țigani, un viorist sau un chitarist și un flăcău cu clopotul. Toți poartă măști, afară de flăcăul cu clopotul, vioristul și fetele.

Căluțul este format din următoarele piese: 2 vești (cercuri) de sită unite printr-un băț. În veșca din față se întinde bățul care poartă capul și gîtul calului. Capul calului se confecționează din paie și se acoperă cu pînză albă. El are coamă, urechi de nasturi și căpăstru. Flăcăul care joacă *Căluțul* stă călare pe bățul ce unește cele două vești de sită, leagă bățul cu curea din două părți și se înfășoară cu un cearșaf alb peste cele două vești de sită. Veșca din spate poartă o coadă de cal. *Căluțul*, astfel construit, ceează impresia unui călăreț, călare pe cal. *Căluțul* nu are picioare. El umblă și saltă cu picioarele jucătorului. Fiecare jucător își are rolul său. Căpitanul e îmbrăcat cu capelă de hîrtie pe cap, poartă centură și o sabie de șindrilă în mîină. El duce *Căluțul* de frîu și îi spune cînd să joace. Cînd intră în casă, strigă: „Aho, aho, ho, ho, căluțul tati, de trei ani și jumătate. Ho, ha, ho!”. Cel care conduce *Căluțul* saltă și se face că sare cu *Căluțul* în două picioare. Jocul trebuie să se producă astfel, încît să lase impresia că saltă *Căluțul* și se smulge din frîu. Doctorul este îmbrăcat în halat alb și poartă o trusă de instrumente și medicamente. Jidanul, negustor ambulant, îmbrăcat în port de evreu bătrîn, poartă o lădiță cu mărunțișuri. Moșnegii sunt îmbrăcați cu cojoace și căciuli întoarse pe dos. Ei se prind la joc cu fetele. Flăcăul cu clopotul umblă pe la case și întrebă dacă primesc să joace *Căluțul*.

În timp ce trec de la o casă la alta, vioristul cîntă sîrba sau cazaciocul, iar ceata saltă și joacă. *Căluțul* joacă în casă sau afară. Flăcăul cu clopotul „ceterează” *Plugușorul*. Cînd strigă flăcăii „Hăi”, *Căluțul* saltă. După ce se termină *Plugușorul*, vioristul cîntă o sîrbă, moșnegii și fetele se prind la joc, iar *Căluțul* saltă și el. Deodată *Căluțul* cade. Atunci vioristul începe o melodie duioasă, o doină. Doctorul se repede la gura căluțului

¹A se vedea: *Dicționar de istorie veche a României*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 141.

²A se vedea: Ștefănuță, P. Op. cit., Vol. 2, p. 149-151.

și-i dă pe la gură cu medicamente. Ceilalți se apleacă înspăimîntați să vadă ce s-a întîmplat cu *Căluțul*. *Căluțul* sare pe neașteptate în picioare, iar vioristul cîntă din nou o melodie săltăreacă; toți joacă în jurul *Căluțului*. Cînd trec de la o casă la alta sau cînd se opresc pe la case, moșnegii alungă copiii care se țin plug după *Căluț*. Negustorul ambulant vinde fetelor și nevestelor mărgele, oglinjoare și săpunuri, imitînd negustorii evrei. Doctorul se repede la femei și bărbați și le spune, în glumă, să-i dea voie să le scoată măștile.

Destul de răspîndită e și o altă versiune¹, a acestei reprezentări care este alcătuită din următoarele personaje: *Căluțul*, cucoana (un flăcău îmbrăcat în haine femeiești); doi căpitani îmbrăcați în costume militare, cu epoleți de serpentină, în mîna cu săbii; ferarul, care e vopsit cu funigine pe față și poartă un ciocan și o potcoavă; muzicantul îmbrăcat în costum național.

Muzicantul cîntă un „Hostropăț”. *Căluțul* intră jucînd în casă, fiind urmat de ceilalți interpreți. Căpitaniii își zic strigăturile sacadat, în ritmul „Hostropățului”:

Frunzuliță de mărar,
Bună seara gospodar!
V-am adus un hărmăsar,
Hărmăsarul din Cuhnești
Cu cordele boierești,
Nevăstuica omului
Șede-n dosul hornului
Și se uită la voinici
Ca motanul la pisici!
(Se întoarce către cucoană)
Cuconiță, cuconea,
Borș cu crupe nu-i mînce?
Cucoana:
As mînce și cu tărîță,
numai să-mi zici cuconiță!
Căpitanul I (pe același motiv melodic zice alte strigături):
Mi-a zis popa Constantin
să-i cosesc un stog de fîn,
o căpiță jumătate,
să mă ierte de păcate!
Căpitanul II:
A-ia-ia, căluțul meu,
el cîștigă, dar eu beu,

¹A se vedea: *Crestomație de folclor moldovenesc*. Op. cit., p. 57.58.

el câștigă prin băltoace că vinu-mi place!

Căpitanul I:

Calul nostru din cîmpie
Joacă cum îmi place mie;
Calul nostru de la Prut
Toată iarna a zăcut,
A zăcut de scarlatină,
Că-a mîncat numai făină
Frunzuliță de negară,
dați-i voie să mă sară!

(Calul începe a șchopăta de un picior, un Căpitan se apleacă și controlează copita.)

Măi fierare, ian potcovește-mi calul!

Fierarul:

Da ce mi-i da?

Căpitanul:

Da ce vrei tu, măi?

Fierarul:

O fâlce de tutun,
Că de-aici pînă-n drum,
Ș-o bucată de slănină,
Ca de-aici pînă-n fîntînă.

(Bat palma. Fierarul se apleacă să potcovească Calul, bate cu ciocanul în potcoavă.

Cînd termină, Calul prinde să danseze din nou bucuros că nu mai șchiopătează.)

Căpitanul I:

Să trăiești meștere!

Fierarul (bate cu ciocanul în potcoavă ritmul hostropățului, zicînd strigături de îndemn Calului):

Frunzuliță busuioc,
Hai, căluțule la joc!
Joacă, joacă tot pe loc,
Să răsară busuioc,
Busuiocul fetelor,
Dragostea nevestelor!
Frunză verde de harbuz,
Sai, căluțule, în sus!
Frunză verde foi de nucă,
Dați-i voie să se ducă,
Să se ducă cu bostanul,

Să nu vie pîn-la anul!

Toți:

La anul și la mulți ani!.

Acest spectacol ne oferă fericita ocazie de a familiariza tineretul cu spiritul și ingeniozitatea poporului, cu vorbele lui înțelepte, cu glumele pline de satiră și umor la adresa unor sau altor fenomene sociale. Pregătirea din timp a costumelor, învățarea rolurilor le dezvoltă tinerilor gustul estetic și ținuta artistică. Improvizațiile din cadrul acestor spectacole inedite îmbină în mod organic umorul fin cu satira usturătoare la adresa mîndriei, zgîrceniei, invidiei, desfrînării, mîniei, leneviei, lăcomiei și altor vicii capitale ale oamenilor, dar și a lașității și lipsei de principialitate a unor oameni.

7.3 Capra

Tradițional pentru Anul Nou este și spectacolul interpretat în cadrul teatrului popular – *Capra*¹, la care de obicei iau parte șase-opt-zece personaje: negustorul, baba, moșneagul, vînzătorul, doctorul, ciobanul și capra. Capul caprei e cioplit din lemn și acoperit cu o blană de iepure, maxilarul ei inferior mobil e pus în mișcare cu o ață, pe care interpretul o ține ascunsă sub blană, ochii caprei se vopsesc în cercuri de diferite culori, coarnele îi sunt adevărate ori din lemn de corn, la gît poartă un clopoțel. Iar celelalte personaje se maschează cam în același fel ca și pentru alte dramatizări de Anul Nou.

La intrare în casa gospodarului, Ciobanul strigă la geam:

Primiți *Capra*?

Gazda (iese în prag și răspunde afirmativ): Da poftim!

(Muzicantul prinde a cînta și *Capra* dansează. Ciobanul duce *Capra* de funie.)

Doctorul I:

Ha-ța-ța, căpriță, ța,

Astă sară vei juca,

Mîine sară – cum îi vrea!

(După ce se satură de joc, *Capra* se lasă pe-o parte, prefăcîndu-se bolnavă.)

Ciobanul :

Măi doctore, doctorele,

Căprița, căprioară,

Care dă laptele cu oala,

Cîte-o oală și jumătate,

E pe moarte,

Astă sară

Vrea să moară!

(Ciobanul se vaietă, Iar Doctorul umblă în jurul *Caprei* agitat, îi face „injecții”.)

¹Ibidem, p. 58-60.

Negustorul (își bate joc de cei „suferinzi”).

Într-o vale mare, adâncă,

Lupul capra o mănâncă;

Și-am cătat-o cu sîrnicul

I-am găsit numai buricul,

Ș-am îmblat cu lumînarea,

I-am găsit numai spinarea.

(*Capra* sare de jos și se dă după Negustor.)

Doctorul:

Rămîi gazdă sănătoasă,

Noi plecăm la altă casă!

Gazdele le mulțumesc urătorilor pentru onoarea acordată, le dăruiesc un colac, bani și ei pleacă la alte case. Ceata merge, de obicei, pe la casele unde sunt fete mari. După terminarea spectacolului, muzica îi zice o horă, o sîrbă, iar flăcăul care se are de bine cu fata din casă o joacă.

Cu această reprezentare umblă prin sat nu numai cei maturi, ci și copiii. Capra purtată de cei mici intră în exercițiu odată cu asfințitul soarelui, iar cea interpretată de maturi, își începe acțiunea la casele oamenilor pe la miezul nopții, astfel se asigură continuitatea generațiilor umane. Copiii de mici iau parte la aceste spectacole, se familiarizează cu concepțiile poporului nostru despre frumos, cu creația populară, cu spiritul lui.

Toate aceste dramatizări cu măști – *Malanca*, *Ursul*, *Căluțul*, *Capra* – sunt niște jocuri de o origine străveche, legate de cultul fertilității și al adorării forțelor naturii. Pentru aceste jocuri sunt caracteristice dansul, pantomima și măștile, dar un loc deosebit îi revine diavolului și dramatizării cu un conținut destul de încheșat.

7.4 Teatrul popular cu tematică haiducească

Teatrul popular reprezintă totalitatea producțiilor dramatice populare, incluzînd și drama ritual: jocurile cu măști, drama liturgică, teatrul de haiduci, teatrul cu subiecte istorice. După Hașdeu, drama istorică a început să prindă contur și să devină din ce în ce mai căutată în sec. XIX, tot în această perioadă anumite caracteristici ale dramei istorice au pătruns și în folclorul românesc unde s-au concretizat în teatrul de haiduci. Un pas înainte se constată, în această perioadă, printr-o mai mare rigurozitate istorică, dar și printr-o semnificativă îmbunătățire calitativă a prezentării piesei.

Astfel, pe o anumită treaptă de evoluție a teatrului popular, eroul mitic a fost înlocuit prin eroul social (haiducul). În sec. al XIX-lea, haiducii se bucurau de o mare popularitate în rîndul maselor și au inspirat numeroase creații folclorice (cîntece lirice, balade, povești).

Asemenea altor reprezentări dramatice populare, teatrul de haiduci era o formă de artă sincretică la realizarea careia contribuie și gesturile, mimica și costumația. Costumația are un

statut tradițional: haiducul cu sumanul, pletele și pistoalele de rigoare la brâu, ciobanul are fireasca sarică sau bundă, poterașii sunt îmbrăcați militărește, iar turcul poartă fesul roșu cu canafi.

Teatrul popular cu tematică haiducească a devenit treptat o adevărată capodoperă a dramaturgiei populare ce cunoaște o largă răspândire în spațiul românesc. În dramele populare haiducești își găsește reflectare dorința de libertate și de prosperitate a poporului, lupta lui împotriva cotropitorilor străini. Dramele haiducești cinstesc memoria luptătorilor pentru cauza Patriei, facultățile morale de luptă care au fost caracteristice poporului român dintotdeauna – curajul, vitejia, cumpătarea, vigilența, disciplina, stăpînirea de sine, disponibilitatea de a se jertfi întru binele Patriei și neamului.

Una din cele mai răspândite reprezentări cu tematică haiducească a teatrului popular în arealul românesc este *Ceata lui Novac*¹ cu următoarele personaje: Grue, trei turci, Novac, mama Ilincuței, împăratul, moșneagul, Marița, ofițerul, popa.

Acțiunea se desfășoară în casele gospodarilor. După ce urează la geam, ei întrebă:

Frunzuliță foi de mac,
Primiți ceata lui Novac?

Gazda:

Da, da, poftim!

(Îi invită în casa cea mare. Novac dansează.)

Grue:

Frunzuliță de mohor,
mi-a venit un gândișor,
să mă lupt cu împăratul
și cu pașa lui, spurcatul.

Moșneagul:

Or, amar atunci de noi,
Ne-or jupi ca pe niște oi.
Da ce ți-a făcut spurcatul?

Grue:

Cîte rele mi-a făcut,
Nu le pot răbda mai mult.
Cînd codruțul a-nfunzit,
Cu Lincuța-am logodit
Turci-n țară-au năvălit,
Pe Lincuța-au păgănit
Și mi-au dus-o la palat,

¹Ibidem, p. 62-67.

La spurcatul de împărat.

Of, of, of, că nu mai pot,

Tată eu mă duc de tot!

Novac (gînditor):

Cată Grue, Gruîşor,

Să nu guşti din vinul lor, vinul lor îi cu otravă,

Cum îl beai, să ştii, te leagă.

Grue:

M-or lega, nu m-or lega,

Capul ştiu că le-oi lua!

(Grue se porneşte.)

Mama fetei:

Du-te Grue, Gruîşor.

De-o găseşti pe-acel pămînt,

Spune-i, nu mai pot să plîng;

Ochişorii mi-au secat,

Mîinile mi s-au uscat.

Amărită, of, of, of,

Du-te Grue, nu mai pot!

(Grue pleacă. Se întîlneşte cu Mariţa-crîşmăriţa.)

Grue:

Bună ziua, crîşmă dragă,

Aş dori să-mi faci o treabă;

Din turcime am aflat,

Că aicea la palat

Este Darvici cel bogat.

Îi holtei sau însurat?!

Mariţa:

Mîine nunta o să fie

Tot palatul asta ştie,

Cu Ilincuţa, scumpă fată,

De la domnul vostru cumpărată.

(Grue îşi muşcă mîinile. În crîşmă apare turcul.)

Grue:

Las-că eu l-oi cununa

Cu sfînta săbioara mea!

Mariţa:

Stai, voinicule, creştin,

Mă întorc, îndată vin,
Că mă duc la sora-n vale,
Ca să-i dau ceva parale.

Moșneagul:

Ea de soră n-a aflat,
La palat a alergat
Ca să-i spuie lui Darvici
Despre-acest creștin voinic.

(Crîșmărița i-a anunțat pe turci. Ei îl așteaptă pe Grue.)

Turcul:

Ha, ha, ha, aista-i Grue-al lui Novac,
Îi voinic și mare drac;
În țară cînd i-am intrat
Altceva nu mi-a lucrat,
Toată oastea mi-a tăiat
Și mi-a spus cu bun cuvînt,
Să nu calc al lui pămînt!
Nu mă pun cu mintea lui.
(Se dă în lături.)

Împăratul:

Măi Gruită, Gruitele,
Mi te văd după sprincene,
Că ești făcător de rele!
Ian spune-i măriei mele,
În țară cît ai hoțit,
Cîți boieri ai omorît
Și cucoane-ai văduvit?

Grue:

Turcule, măria ta,
Eu mă jur pe precista
Și pe tinerețea mea,
În țară am voinicit,
zău, sărac n-am omorît,
nici femei n-am văduvit!

Turcul:

Cum n-ai văduvit femei?
Unde-s toți ostașii mei?

Grue:

Dacă ai ostași de pază
Și soldați jefuitori,
Colo hăt pe sub pământ
Mi se țin de jurământ
Că pământul moldovan
Îl înghite pe dușman;
Înghiți-mi-te-ar mormântul,
Cum mi-ai înghițit iubita!

Împăratul:

Spune-mi pușor de drac,
Spune-mi, Grue-al lui Novac,
Pe octași îi judecai,
Pe boieri îi jefuiai,
Banii mei cui îi dădeai?

Grue:

Pe boier de-l întâlneam,
Mîna-n buzunar băgam,
Așa-ia îl judecam! (Arată.)
De hăinuțe-l dezbrăcam,
Bănișorii îi luam
Și dacă nu-i convenea,
Groapa de dînsul știa.
(Arată spre pământ.)

Împăratul (către turc):

Turcule, de mai stai o clipă încă
Și chiaurul mă mănîncă!

Grue:

Nu, spurcate, îs creștin,
Nu mănînc hoitul păgîn.
De vedeam sărac de-al tău,
Mă ferească Dumnezeu!
Iar tu, drac împelițat,
(către ostașul turc)

Cine te-a scos la păcat,
Pe cioban de l-ai legat?!
Dă-mi răspunsul de curînd
Că-ți zboară scăfîrlia-n vînt!

Turcul:

A-le-lei, viță de drac,
Pui de drac, de-al lui Novac,
Ian să-mi spui adevărat,
Câți soldați tu mi-ai tăiat?!

Grue:

N-ai tu-n barbă-atîtea peri,
Câți turci ți-am tăiat pîn ieri;
De m-a ținea Dumnezeu,
Ți-oi tăia și capul tău
(scoate sabia.)

Împăratul:

Da, te cred voinicule.
Da acuma cum î-i da,
Tot îmi iești în mîna mea!

Grue:

Și ce-ai să-mi faci tu, turcule?

Împăratul:

Am să te-nsor voinicule.

Grue:

Cu cine, turcule?

Împăratul:

Cu inima stejarului

De pe culmea dealului;

Corbii croncănitori

Au să-ți fie pețitori,

Hoțul de Bujor o să te cunune.

Dar pînă la cununie,

Hai săriți, măi turci, o mie!

La-ncisoare mi-l băgați!

(Sar mai mulți turci, cad, însă-l leagă. Grue și ciobanul sunt legați.)

Moșneagul:

Fac pîrjol din nou prin țară,

Au năvălit turcii iară.

Cine oare-o să-i gonească?

Ilincuța:

Moș Novac, cu nepotul său, cu Niță

Și cu al lui fecior,

Grue – spaima turcilor!

Împăratul:

Of, și vai, aceștea-s draci,
Toți nepoții lui Novaci.

Novac:

O, ho, ho, păgâni și hoți,
Ian treceți la spate toți!
Iară tu, Marița, vin să-mi dai cu vadra rasă,
Vin de-acel ce bea-mpăratul,
Nu de-acel ce bea tot satul!

Marița:

Îți dau vin de care spui,
Banii aicea să-i pui!

Novac:

Nu te bat, Mariță hăi,
Pentru bănișorii tăi
Dar te-aș bate ca să-mi spui,
unde-i beciul vinului?!
(Bea și părăsește casa. Apare în fața împăratului.)
Împărate, spune, zău,
Unde-i copilașul meu?!
De nu-mi spui acum pe loc,
Tot palatu-ți arde-n foc!
(Îl aduc pe Grue. Voinicul dintr-o sforțare rupe cătușele. Turcii fug.)

Novac:

Grue înfige sabia și tu,
Și-n pădure mi te du;
De va fi turc blestemat,
Capul iute i-a zburat,
Vezi lovește-mi-l mai bine,
Tu te bizui pe mine!
(Gruie îl biruie pe turc, o ia pe fată și pleacă. Popa îl „blagoslovește” pe turc.)

Popa:

În numele tatălui,
În fundul subpatului,
Și al fiului, în fundul sicriului,
Și al sfântului,
În fundul pământului,
Duh-înc-un turc,

Amin – pe aista o să-l anin.

Turcu I:

Popa trebuie să fie sfânt,
să nu verse sînge pe pămînt.

Popa:

Eu nu-s popă, da mă fac,
eu îs viță de Novac.

(Se dezbracă de hainele popești și în față în loc de popă apare haiducul Dolbuș. Toți cîntă în afară de turci.)

Frunză verde foi de mac,
asta-i ceata lui Novac.

Plecăm, plecăm cu toții
și vă urăm mulți ani,

mulți ani cu sănătate
pe scumpul nostru plai,

o viață ca din rai.

Mulți ani, mulți ani trăiască
familia dumneavoastră!!!

În alte drame haiducești - *Bujoreni*, *Codreanu*, *ceata lui Groza* etc., mai ales, în cele răspîndite în Bucovina, se vorbește despre prietenia dintre haiducii români și cei ucraineni, despre ajutorul lor reciproc în lupta împotriva turcilor și țarismului.

Dramele populare cu subiect haiducesc educă tînăra generație în spiritul mîndriei naționale, al dragostei de Patrie și neam, a istoriei glorioasă a poporului român, în spiritul prieteniei dintre oameni și popoare. Crearea obiceiurilor, ritualurilor și legendelor despre haiduci și voinici, utilizarea lor în cultura populară orală și în teatrul popular denotă despre trăsăturile de caracter ale poporului, despre năzuința-i fierbinte de a-și făuri un viitor fericit. Datoria noastră constă în a populariza și a dezvolta acest tezaur ce își are rădăcinile în adîncul veacurilor. Tradițiile, fiind memoria orală a unui popor, au absorbit în sine toate evenimentele istorice și iată de ce această moștenire trebuie păstrată și materializată în procesul educației tinerei generații. Acest capital de preț nu poate fi nici într-un caz ignorat, el trebuie sași găsească locul său în educația patriotică a tineretului. Tradițiile în cauză perindate pe pînza istoriei într-o formă emoțională și expresivă pot demonstra tinerei generații că munca lor constituie o succesiune directă a luptei generațiilor precedente.

Ignorarea tradițiilor naționale din trecutul istoric a avut drept consecință educarea tineretului în spiritul nihilismului național, ceea ce a adus mari prejudicii procesului de educație patriotică și, concomitent, procesului educativ destinat însușirii valorilor general-umane. Nu poate fi vorba de sentimente general-umane, dacă lipsesc sentimentele patriotice

și de mândrie națională. Adevărat patriot poate fi numai acela care respectă demnitatea altei națiuni, bazându-se pe propria conștiință a demnității și a mândriei naționale, cel care participă activ la cauza Patriei și a națiunii sale.

Î N C H E I E R E

Există două tipuri de poziționări în ceea ce privește termenul de tradiție în literatura de specialitate. Unul este corelativ teoriilor modernizării, care utilizează frecvent ca și cuplu central în modelele lor explicative perechea „societate tradițională” - „societate modernă”. Cea de-a doua poziționare privește legătura trecutului cu prezentul. În afară de aceasta, tratarea fenomenului *tradiție* este dificilă datorită faptului că la elucidarea esenței ei apar o serie de probleme. Spre exemplu: la ce fel de fenomene ale vieții sociale se referă tradiția – la cele spirituale sau la cele materiale, se reduce oare sfera de înfățișare a ei numai la conștiința socială sau cuprinde și relațiile materiale ale activității umane, acumulează ea oare numai experiența socială anterioară sau și experiența contemporană? Aceste particularități ale tradiției au creat impresia greșită, conform căreia conținutul tradiției era redus numai la sfera spirituală a activității umane sau la o anumită formă concretă – simbolică – de comunicare sau semn, moral-religioasă, gnoseologică etc. Astfel de „reducționism idealist” este inadecvat, fiindcă ne oferă o reprezentare denaturată a esenței tradiției. Noi considerăm că trebuie să abandonăm această interpretare unilaterală a tradițiilor, ceea ce ne va permite de a concepe *tradiția* ca un fenomen social specific, care există în toate sferele vieții sociale: artă, cultură, morală, psihologie socială, artizanat, producție materială etc.

În mod esențial, tradițiile sunt legate de timp, de schimbare, de mobilitate. Intrarea în tradiții înseamnă intrarea în timp, în întâmplare, în incertitudine, căderea din starea de grație, de har. Tradițiile sunt o procesualitate, și nu o realitate constituită în mod absolut, pietrificată, e lumea posibilului kantian, cea a rațiunii practice guvernată de un alt tip de ordine decât cea a realităților date.

Tradițiile exprimă moștenirea de obiceiuri, datini, credințe, norme de comportament care se transmit din generație în generație, constituind trăsăturile specifice ale unui popor. Fiind un sistem de anumite idei, legi nescrise, norme de comportare, o totalitate de concepții ce s-au cristalizat în mod istoric, tradițiile conțin trăsăturile specifice ale memoriei și psihologiei naționale ale formațiunilor etnice. Ele se manifestă ca o parte a continuității în dezvoltare, a legăturii dialectice dintre trecut și prezent, iar prin el cu viitorul. Tradițiile sunt o componentă esențială a conștiinței de sine a unui popor, biografia sa intelectuală, o carte de vizită pentru intrarea în istorie și deci în viitor.

Tradițiile naționale s-au format și s-au decantat din punct de vedere istoric odată cu apariția primelor comunități de oameni. În ele s-a reflectat existența socială a comunității date, particularitățile lor naționale ce s-au transmis din generație în generație prin intermediul conștiinței sociale. Tradițiile naționale reflectă mediul social al națiunii în cauză prin care se

exprimă specificul existenței ei, particularitățile activității materiale și spirituale, mediul geografic și vestigiile istorice. Tradițiile și obiceiurile naționale conțin în sine trăsăturile specifice psihologiei naționale ale formațiunilor etnice. Ele se manifestă ca o parte a continuității în dezvoltare, a legăturii dialectice dintre trecut și prezent, iar prin el și cu viitorul. Ele s-au constituit ca un rezultat nu numai a trăsăturilor etnice specifice, dar și ale celor social-economice, fiind, totodată, un rezultat al împărțirii societății în grupuri sociale distincte.

Un loc deosebit în sistemul factorilor spirituali și al influenței asupra conștiinței oamenilor în procesul socializării și educației tineretului îl ocupă tradițiile, care, în virtutea condițiilor istorice, au obținut un caracter specific național. Tradițiile naționale timp de secole au concentrat și absorbit în sine experiența de viață a înaintașilor noștri. Ele au stimulat un înalt grad de activitate socială, au contribuit la formarea chipului spiritual și a calităților morale ale tinerei generații. Tradițiile naționale reprezintă nucleul culturii spirituale a neamului, o expresie îndelung elaborată a poporului nostru, trecută prin filtrul istoriei și care îi poartă specificul. Ele reprezintă individualitatea și originalitatea unui neam, popor, care s-a constituit în anumite condiții istorice, naturale și sociale. Forța influenței și a vitalității tradițiilor naționale constă în faptul că ele conțin un anumit material vital, ce poate pătrunde adânc în conștiința și psihologia oamenilor și care determină la nivelul conștiinței cotidiene motivele și impulsurile comportării sociale, atitudinea oamenilor față de semenii lor. În afară de aceasta, tradițiile reprezintă și un mijloc important de transmitere a moștenirii culturale, al reproducerii relațiilor sociale și culturale.

Tradițiile, ritualurile și sărbătorile naționale sunt o parte organică a vieții personale a fiecărui individ ce îl însoțesc din copilărie pînă la adînci bătrînețe. Oamenii incluși în sistemul educației ce se realizează prin intermediul acestor tradiții sunt educați conform necesităților sociale, pe neobservate, în mod simplu și firesc. Pentru ca acest potențial enorm al tradițiilor să fie materializat, este necesar să contribuim la renașterea lor, să contribuim ca ele să funcționeze cu adevărat în viața noastră. Cu alte cuvinte, se cere o influență crescîndă din partea subiectului educației asupra tinerei generații pentru ca posibilitățile educative enorme ale tradițiilor naționale să se transforme în realitate.

Una din trăsăturile distinctive ale etapei actuale de dezvoltare a culturii poporului nostru îl constituie interesul crescînd al diferitelor pături și grupuri sociale față de moștenirea națională, față de folclor, obiceiuri, tradiții și sărbători naționale, față de motivele naționale ale teatrului, cîntecului, dansului, muzicii. Fenomenul în cauză poate fi explicat prin faptul că, pe de o parte, în perioada contemporană de schimbări radicale ale vieții sociale are loc creșterea virtiginoasă a conștiinței civice și naționale a oamenilor, iar pe de altă parte, apelul la elementul național, popular este o reacție firească de răspuns la pseudocultura cosmopolită de odinioară lipsită de elemente naționale, care era propagată insistent pînă nu demult de

regimul totalitar comunist. Familiarizarea tinerei generații cu tradițiile naționale va da posibilitate de a demonstra că din timpuri străvechi românii au creat multiple și diverse valori spirituale remarcabile, bogate datini cu adevărat populare, ce constituie patrimoniul poporului, tezaurul cu care te poți mândri.

Actualmente, este necesar de a combate tendința ce a predominat pînă nu demult, cînd era promovat principiul de a crea și de a propaga noi ritualuri și sărbători rupte completamente de tradițiile naționale. Se vehicula ideea că sărbătorile și ritualurile noi s-au transformat „chipurile” în forme de odihnă cu caracter de masă și în „mijloace eficiente” de educație a frumosului, dar în realitate era tocmai viceversa. De aceea, în prezent este necesar de a readuce la viață tradițiile naționale autentice. Pentru a realiza acest imperativ categoric al timpului în care trăim, se cere o muncă asiduă din partea tuturor.

Prin urmare, un imperativ al timpului nostru constă în utilizarea mai frecventă a tradițiilor, obiceiurilor și normelor tradiționale de conviețuire socială, care posedă un bogat potențial axiologic, dar care au fost date uitării în avantajul normelor juridice, care pot fi un remediu eficient în depășirea fenomenelor negative ce se manifestă în comportamentul oamenilor.

A D E N D Ă

I N D I C E T E M A T I C

Anul nou

Andriul (Sfîntul Andrei – obicei calendaristic)

Apă (rituri și obiceiuri legate de apă)

Barba (vechi obicei de recoltare)

Buzduganul (vechi obicei de recoltare)

Capra (dramatizare populară calendaristică)

Caloianul (obicei agrar legat de germinarea și creșterea culturilor)

Căluțul (dramatizare populară calendaristică)

Chemarea la nuntă (ritual de nuntă)

Claca (generalități și forme)

Colaci (în obiceiuri)

Conocărie

Colindă (aspecte generale)

Crăciun

Creștinism

Cristodul viilor

Cununa (vechi obicei de recoltare)

Cununia

Dezgătirea miresei

Dodonă (obicei agrar la sârbi)
Drame haiducești
Drăgaica (obicei de recoltare)
Educație estetică
Educație morală
Educație prin muncă
Educație patriotică
Fertilitate (rituri)
Funcțiile tradițiilor
Funcția educativă
Funcția informativă
Funcția integrativă
Funcția reglementatoare
Funcția transmiterii experienței sociale
Gătirea miresei (obicei de nuntă)
Gaia (obicei agrar)
General-umane (valori)
Hora satului
Hramul
Iertăciunea (obicei de nuntă)
Împodobirea miresei
Înregistrarea solemnă a tinerilor însurăței
Logodna
Malanca (dramaturgie populară de Anul Nou)
Măști populare
Mărțișorul
Național (în structura tradiției)
Nunta
Obicei (definiție, trăsături generale)
Obiceiuri de familie
Orații de nuntă
Paparuda (obicei agrar)
Peperuda (obicei agrar la bulgari)
Pălăscăși (cei ce cheamă la nuntă)
Petrecerea la armată
Peșitul (obicei de nuntă)
Plugușorul (obicei calendaristic)
Producție materială (în contextul tradițiilor naționale)

Ritual
Sărbătoare (considerații generale)
Sărbătoarea curățitului fîntînilor
Sărbătoarea izvoarelor
Sărbătoarea fîntînilor
Sărbătoarea roadei
Sărbătoarea viței-de-vie
Semănatul (obicei calendaristic)
Scăldușca (prima scaldă)
Sfera producției materiale
Sfera producției spirituale
Sfera traiului
 Sorcova (obicei calendaristic)
Strigarea peste sat
Strigături de nuntă
Șezătoarea
Tradiție (generalități)
Tradiție și inovație
Tradiții naționale (generalități)
Tradiții de muncă
Tradiții de petrece a timpului liber
Tradiții de familie (generalități)
Tradiții calendaristice (generalități)
Tradiții dragostei de Patrie
Tradiția ospitalității
Tradiții de solidaritate a satului
Ursul (dramatizare populară de Anul Nou)
Urătura (obicei calendaristic)
Ultimul snop (obicei calendaristic de recoltare)
Viticultura (obiceiuri)

I N D I C E D E N U M E

Alecsandri Vasile
Băeșu Nicolae
Blaga Lucian
Canternir Dimitrie
Cibotaru Mihail
Eliade Mircea

Eminescu Mihai
Fochi Adrian
Iorga Nicolae
Jula Nicolae, Mănăstireanu Vasile
Kogălniceanu Mihail
Marian Simion
Pop Mihai, Ruxandoiu Pavel
Russo Alecu
Socrate
Spătaru Gheorghe
Ștefănuță Petru
Thales
Vatamanu Ion

A N N O T A T I O N

Dans la monographie sont abordé les questions méthodologiques, axiologiques et gnoséologiques liés à l'enquête des traditions, leur aspect social, affectif et psychologique, leur nature systémique, leurs valences nomologiques d'enseignement qui peuvent être utilisé dans la société contemporaine et à résoudre les problèmes urgents du développement humain en termes lorsque les valeurs traditionnelles sont profondément ébranlé et peut-être irrémédiablement altérées. On a fait une étude philosophique et interdisciplinaire des traditions, une vue panoramique et globale de leurs nature universelle, la place et le rôle dans la société contemporaine. Le document en question vise à révéler le rôle et la place des traditions d'assurer la continuité dans le développement des générations humaines, pour revenir à des fondements naturels de l'existence humaine.

Sont analysés les fonctions et les valences d'enseignement des traditions nationales du peuple roumain: le calendrier, la famille et l'emploi, la scolarité et les valences de théâtre populaire. Le document est destiné aux : philosophes, etiques, ethnographes, folkloristes, enseignants, étudiants. Il est intéressant et peut être utile pour un large public, en particulier pour les parents et surtout pour ceux qui sont intéressés par nos traditions nationales.

BIBLIOGRAFIE

1. Andrei, P. *Filosofia valorii*. Iași: Ed. Polirom, 1997.
2. *Apa trece, pietrele rămân*. Proverbe românești. București: Ed. pentru literatură, 1966.
3. *Arta populară românească*. București: Ed. Academiei RSR, 1969.
4. Barone, F. *Tradizione e innovazione nella cultura scientifica moderna*. În: Arch. di filosofia. Padova, 1995. A. 63, Nr. 1/3, p. 79-91.
5. Blaga, L. *Trilogia culturii*. București: Ed. Fundației, 1944.
6. Blaga, L. *Ființa istorică*. Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 1977.
7. Bîrlea, O. *Eseu despre dansul popular românesc*. București: Ed. Cartea românească, 1982.
8. Bostan, G. *Particularități comune ale datinilor calendaristice de primăvară la moldoveni și slavi*. În: Limba și literatura moldovenească, 1974, nr. 4.
9. Cantemir, D. *Descrierea Moldovei*. București: Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, 1965.
10. Capcelea, V. *Sucesiunea în dezvoltarea vieții spirituale la A. Russo*. În: Analele Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți consacrate jubileului de 50 de ani. Serie nouă. Limbi moderne, științe socioumane. Tomul XVIII. Bălți, 1997, p. 34-36.
11. Capcelea, V. *Tradițiile naționale – mecanism de translație a culturii tehnice*. În: Cultura tehnică – component important al culturii generale. Conferința Științifică Republicană consacrată jubileului de 50 de ani ai Facultății Tehnică, Fizică și Matematică. Bălți, 1997.
12. Capcelea, V. *Tradițiile naționale, mecanism de asigurare a continuității în dezvoltare în epocile de tranziție*. În: Tezele conferinței: Statul. Societatea. Omul: Realizări și probleme ale tranziției. AȘ a Republicii Moldova. Institutul de Filosofie, Sociologie și Drept. Sub red. membr. cor. al AȘ a RM Al. Roșca. Chișinău, 1998, p. 221- 223.
13. Capcelea, V. *Tradițiile naționale: continuitate în dezvoltarea generațiilor*. Chișinău: Ed. Evrica, 1998.
14. Capcelea, V. *Tradițiile naționale – expresie a memoriei sociale și taină a ființării noastre ca neam*. În: Anatomia societății posttotalitare. Chișinău: Ed. Tehno-Info, 2002, p. 177-186.
15. Capcelea, V. *Etica: man. pentru instit. de învăț. superior*. Chișinău: Ed. ARC, 2003.
16. Capcelea, V. *Filozofie: man. pentru instit. de învăț. superior*. Ed. a 4-a revăzută și adăugită. Chișinău: Ed. ARC, 2005.
17. Capcelea, V. *Dimensiunea filozofică a noțiunii „tradiție” și funcțiile ei sociale*. În: Revista de Filosofie și Drept, 2006, nr 1-2, p. 21-30.
18. Capcelea, V. *Funcțiile normelor sociale*. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, 2007, nr 2, p. 28-39.
19. Capcelea, V. *Normă și valoare*. În: Universitatea de Stat din Moldova. Studia Universitatis. Revistă științifică. Seria Științe umanistice, 2007, nr. 10, p. 129-133.
20. Capcelea, V. *Normele sociale*. Chișinău: Ed. ARC, 2007.
21. Capcelea, V. *Etica și conduita umană: man. pentru instit. de învăț. superior*. Chișinău: Ed. ARC, 2010.
22. Caraman, P. *Colindatul la români, slavi și alte popoare. Studii de folclor comparat*. București: Editura Minerva, 1983.
23. Chiribucă, D. *Tranziția postcomunistă și reconstrucția modernității în România*. Cluj-Napoca: Ed. Dacia, Eikon, 2004.
24. Ciobanu-Băcanu, M. *Cultură și valori în perioada de tranziție*. București: Ed. Economica, 1994.
25. *Creația populară moldovenească: Ghicitori /Alcătuirea*, articolul introductiv și comentariile de S. Moraru. Chișinău: Ed. Știința, 1980.

26. *Creația populară moldovenească: Eposul eroic* /Alcătuirea, articolul introductiv și comentariile de V. Gațac. Chișinău: Ed. Știința, 1983.
27. *Creația populară moldovenească: Legende, tradiții și povestiri orale* /Alcătuirea, articolul introductiv și comentariile de G. Botezatu. Chișinău: Ed. Știința, 1980.
28. *Creația populară moldovenească: Poezia obiceiurilor calendaristice* /Alcătuirea, articolul introductiv și comentariile de N. Băieșu. Chișinău: Ed. Știința, 1975.
29. *Creația populară moldovenească: Proverbe și zicători* /Alcătuirea, articolul introductiv și comentariile de E. Junghietu. Chișinău: Ed. Știința, 1981.
30. *Creația populară moldovenească: Teatrul popular* /Alcătuirea, articolul introductiv și comentariile de G. Spătaru și Iu. Filip. Chișinău: Ed. Știința, 1981.
31. *Creația populară moldovenească: Folclorul copiilor* /Alcătuirea, articolul introductiv și comentariile de N. Băieșu. Chișinău: Ed. Știința, 1978.
32. *Creația populară moldovenească: Folclorul obiceiurilor de familie* /Alcătuirea, articolul introductiv și comentariile de A. Hîncu și V. Zelenciuc. Chișinău: Ed. Știința, 1979.
33. *Crestomație de folclor moldovenesc*: pentru studenții inst. de învăț. superior. Alc., pref. și coment. de Botezatu Gr. și al. Chișinău: Ed. Lumina, 1989.
34. Culic, N. *Valoarea – dimensiune a existenței umane*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1988.
35. *Dicționar de istorie veche a României*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1976.
36. *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a. București: Ed. Univers enciclopedic, 1996.
37. Dufrenne, M. *Pentru om(idei contemporane)*. București: Ed. Politică, 1974.
38. Eliade, M. *Trăite d'histoire des religions*. Paris: Payot, 1964.
39. Eliade, M. *De la Zalmoxis la Genghis Han*. București: Ed. științifică și enciclopedică, 1980.
40. Eminescu, M. *Cugetări* /Ediție îngrijită de Marin Bucur. București: Ed. Albatros, 1978.
41. Eminescu, M. *Povestea codrului*. În: Opere. în 8 vol.: coord. Mihai Cimpoi. Vol 1. Chișinău: Ed. Gunivas SRL, 2001.
42. Fochi, A. *Datini și eseuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea*. București: Ed. Minerva, 1976.
43. *Folclor din Bugeac* / Alcătuitori: Gh. Botezatu, I. Buruiană, N. Băieșu. Chișinău, 1983.
44. *Folclor din nordul Moldovei* / Alcătuitori: Gh. Botezatu, I. Buruiană, N. Băieșu. Chișinău, 1983.
45. *Folclor din stepa Bugeacului* / Alcătuitori: Gh. Botezatu, I. Buruiană, N. Băieșu. Chișinău, 1986.
46. Jula, N.; Mănăstireanu V. *Tradiții și obiceiuri românești. Anul Nou în Moldova și Bucovina*. București: Ed. Pentru literatură, 1968.
47. Hașdeu B. P. *Studii de folclor*. Ediție îngrijită și note de Nicolae Bot; prefață de Ovidiu Bîrlea. Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 1979.
48. Hașdeu, B.P. *Scrieri filosofice* /selecția textelor, studiu introductiv, note și comentarii, însoțite de o terminologie hasdeiană de Vasile Vetișanu. Ediție îngrijită de Vasile Vetișanu. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1985.
49. Hayek, Fr. *Constituția libertății*. Trad. De C. Dârdală; Pref. de P. Vichelson. Postf. de V. Boari. Iași: Ed. Institutul European, 1998.
50. Iorga, N. *Istoria literaturii românești*. Bucurtești, 1929.
51. *Jienii. Teatru popular haiducesc*. Pref. de Eugen Barbu. Ed. ingrij. de Horia Barbu Oprisan. București: Ed: Minerva 1974.
52. Korff, W. *Norm und Sittlichkeit. Untersuchunden zur Logik der normativen Vernunft*. 2. neu eingel. Aufl., 1985.
53. Marian, S. FI. *Nunta la români*. București, 1890.
54. Marian, S. FI. *Nașterea la români*. București, 1892 (1).
55. Marian, S. FI. *Sărbătorile la români*. Vol. 1 . București, 1898.
56. Marian. S. FI. *Sărbătorile la români*. Vol. 2 . București, 1899.
57. Marian, S. FI. *Sărbătorile la români*. Vol. 3 . București, 1901.
58. Marinescu, C.; Tănase, Al. *Constiința națională și valorile Patriei*. Iași: Ed. Junimea, 1982.

59. Niculiță-Voronca, E. *Datinile și credințele poporului român, Adunate și așezate în ordine mitologică*. Vol. 1. Cernăuți, 1903.
60. Noica, C. *Rostirea filozofică românească*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1970.
61. Nour, Al. *Credințe, rituri, superstiții geto-dacice*. București, 1942.
62. *Nunta la români. Antologie din poezia ceremonialului nunții*. București: Ed. Minerva, 1977.
63. Oprișan, Horia Barbu. *Teatrul popular românesc*. București: Ed. Meridiane, 1987.
64. Panea, N. *Antropologie a tradițiilor: Tradiția populară și mecanismele de reglare a mentalității*. București: Ed. Omniscope, 1995.
65. Pamfilie, T. *Sărbătorile de toamnă și postul Crăciunului*. București, 1914.
66. Pamfilie, T. *Sărbătorile la români. Crăciunul*. București, 1914.
67. Pamfilie, T. *Mitologie românească. Vol. I. Dușmani și prieteni ai omului*. București, 1916.
68. Petrescu, P.; Stoica, G. *Arta populară românească*. București: Ed. Meridiane, 1981.
69. Pop, M.; Ruxăndoiu, P. *Folclor literar românesc*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1976.
70. Popescu, Al. *Tradiții de muncă românești în obiceiuri, folclor, artă populară*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1986.
71. Popescu, S. *Teoria generală a dreptului*. București: Ed. Lumina Lex, 2000.
72. Rădulescu, S. *Homo sociologicus (Raționalitate și iraționalitate în acțiunea umană)*. București: Ed. Șansa, 1994.
73. Rădulescu-Motru, C. *Psihologia poporului român*. București, 1937.
74. Rîmbu, N. *Filosofia valorilor*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1997.
75. Russo, A. *Cugetări*. În: Alecu Russo. Opere / Îngr. text., note și coment. de E. Levit și I. Vasilescu; Prez. graf. de I. Cârnu. Chișinău: Ed. Literatura artistică, 1989, p. 64-122.
76. Saknys, Z.B. *Customs and traditions, Youth traditions. Youth initiation rites in Lithuania*. Vilnius: Paradai, 1996.
77. Schifirnet, C. *Religie și tradiție*. În: Revista română de sociologie, anul X, Serie nouă, 1999, nr 1-2, p. 53-72.
78. Shils, E. *Tradition*. Chicago: University of Chicago Press, 1981.
79. Spataru, Gh. *Drama populară moldovenească*. Antologie. Chișinău: Ed. Știința, 1976.
80. Spataru, Gh. *În lumea teatrului popular*. Chișinău: Ed. Literatura artistică, 1984.
81. Spataru, Gh. *Drama populară în Moldova: Măști și costume*. Chișinău, 1980.
82. Speranția, E. *Introducere în filosofia dreptului*. Ed. a doua reanimată și adăugită. Cluj: „Tipografia Cartea Românească”, 1944.
83. Szczepanski, J. *Noțiuni elementare de sociologie*; Trad. din limba polonă de N. Mareș. București: Ed. Științifică, 1972.
84. Szstompka, P. *The Sociology of Social Change*. Oxford: Blackwell Publishers, 1994.
85. Ștefanucă, P. V. *Folclor și tradiții populare*. În două volume. Alcătuire, studiu introductiv, bibliografie, comentarii și note de Grigore Botezatuși Andrei Hîncu. Chișinău: Ed. Știința, 1991.
86. Știuța V. *Calea noilor tradiții*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1973.
87. Thompson, J. *Tradition and Self in a Mediated World*. În: Detraditionalization. Heelas, P.; Lash, S.; Morris, P. (editori). Blackwell, 1996.
88. Vatamanu, I. *Drăgaica*. În: A vedea cu inima. Chișinău: Ed. Literatura artistică, 1984.
89. Vetișanu, V. *Deschideri filosofice în cultura tradițională*. București: Ed. Eminescu, 1989.
90. Vlăduțiu, I. *Etnografie românească*. București: Editura Științifică, 1973.
91. Vulcănescu, R. *Mitologie română*. București, 1985.
92. Weber, M. *Etica protestantă și spiritul capitalismului*. Trad. de Ihor Lemnij, postfață de Ioan Mihăilescu. București: Ed. Humanitas, 1993.
93. Weber, M. *Economia e societa*. Milano: Ed. Di Comunita, 1995.
94. Webster, A. *Introduction to the Sociology of Development*. MacMillan, 1994.
95. Wright, G.H. von. *Normă și acțiune: (Studiu logic)*. Trad. și postf. de D. Stoianovici și S. Vieru. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1982.
96. Zanden, V.J.W. *Sociology – A Systematic Approach*. New York: The Ronald Press Company, 1975. 535 p.

97. Быстров, В.Ю. *Традиция и проблемы социальной теории*. В: Материалы Всерос. конф. 28-29 мая 1998. Санкт-Петербург, 1998, р. 215-218.
98. *Вопросы развития социалистических праздников и обрядов*. Тезисы докладов научной конференции. Рига: «Зинатне», 1981.
99. Власова В. Б. *Традиция как социально-философская категория*. В: Филос. науки, №. 4, 1980.
100. Запорожан, Н. А.; Русанов, Г. Е. *Народные традиции в архитектуре Молдавии. Культура и общественный прогресс*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1988.
101. Зильберман, Д.Б. *Традиция как коммуникация: трансляция ценностей, письменность*. В: Вопросы философии, 1996, № 4, р. 76-105.
102. Каган, М.С. *Философская теория ценности*. Санкт-Петербург: ООО «Изд-во „Петрополис“», 1997.
103. Капчеля, В. *Национальные традиции: сущность, генезис, перспективы развития*. Кишинев: Изд-во «Штиинца», 1991.
104. Капчеля, В. *Процесс социализации индивида и национальные традиции*. В: Тезисы докладов научной Конференции «Философия, человек, перестройка», 21-22 мая 1991 г. Кишинев, р. 128.
105. Кожокару, Н. *Проблема адаптации нерумынского населения Республики Молдова к автохтонной этнической среде*. Кишинэу: Ed., „Technica-Info“, 2004.
106. Кулажников, М. И. *Право, традиции и обычаи в советском обществе*. Ростов: Изд-во Ростовского ун-та, 1972.
107. Лоскутова, Л. Д. *Развитие семейной обрядности в Советской Молдавии*. Кишинев: Штиинца, 1979.
108. Нагорная, О. В. *Традиция как форма существования духовных ценностей*. В: Credo, Ориенбург, 2001, №. 2.
109. Плахов, В.Д. *Традиции и общество: /Опыт филос. социол. исслед./*. Москва: «Мысль», 1982.
110. Попович, Ю. В. *Молдавские новогодние праздники*. Кишинев: Картя Молдлвеняскэ, 1974.
111. Сарсенбаев, Н.С. *Обычаи, традиции и общественная жизнь*. Алма-Ата: Изд-во Казахстан, 1974.
112. *Социалистические традиции и их роль в коммунистическом воспитании: Материалы теорет. семинара, 5-7 марта 1980 г.* /Редкол.: Уледов А. (отв. ред.) и др. Москва: Акад. обществ. Наук при ЦК КПСС, 1980.
113. *Система. Симметрия. Гармония.* / Под ред. В. С. Тюхтина, Ю. А. Урманцева. Москва: Мысль, 1988.
114. Спатару, Г. И. *Историческая молдавская народная драма*. Кишинев, 1980.
115. Суханов И. В. *Обычаи, традиции, обряды как социальные явления*. Горький: Волго-Вятское книж. Изд-во, 1973.
116. Суханов, И.В. *Обычаи, традиции и преемственность поколений*. Москва: «Политиздат», 1976.
117. Тоинби, А. *Цивилизация перед судом истории*. Москва: «Прогресс», 1995.
118. *Традиции, обряды, современность* /Состав. В.Н. Горовой и др. Киев: «Политиздат Украины», 1983.
119. Фокин, А.А. *Понятие «традиция»: дефиниции и типология*. В: Ставропольский альманах общества интеллектуальной истины. Вып. 2. Ставрополь: Изд-во Пятигорского Госуд-Лингвист. ун-та, 2002, р. 57-68.
120. Фрейд, З. *Психология бессознательного*: Сб. произведений. Сост., науч. ред., авт. вступ. ст. Г. Ярошевский. Москва: «Просвещение», 1989. 448 р.
121. Шацкий, Е. *Утопия и традиция*. Пер. с пол., общ. ред. и послес. В.А. Чачикова. Москва: «Прогресс», 1990.
122. Штюка, В.Г. *Значение новой обрядности в развитии социалистических форм быта*. В: Традиции, обряды, современность. Киев: Политиздат Украины, 1983, р. 110-111.